

LOUNAISSUOMALAISTEN MURREKÄSITYKSIÄ

Maijastiina Heikkilä

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli

Suomen kieli ja suomalais-
ugrilainen kielentutkimus

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Turun yliopisto

Elokuu 2014

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta
HEIKKILÄ, MAIJASTIINA: LOUNAISUOMALAISTEN
MURREKÄSITYKSIÄ

Tutkielma, 108s., 7 liites.

Suomen kieli

Elokuu 2014

Tutkimus käsittelee tavallisten kielenkäyttäjien käsityksiä suomen murteista. Se kuuluu kansanlingvistiikan alaan, tarkemmin sanottuna kansandialektologiaan. Kansandialektologia on Suomessa vielä melko nuori tutkimussuuntaus, eikä lounaismurteiden alueelta ole juuri tutkimusta aiheesta.

Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) tutkii tavallisten kielenkäyttäjien, ei-kielitieteilijöiden (*non-linguist*) käsityksiä, mielteitä ja havaintoja kielestä. Ajatuksena on päästä käsiksi siihen, miten tavalliset ihmiset kokevat esimerkiksi kielen variaation. Kansandialektologiassa näkökulma on murteissa ja niihin liittyvissä käsityksissä.

Tutkimusta varten on haastateltu yhteensä kahdeksaatoista lounaissuomalaista informanttia, jotka kuuluvat kahteen eri ryhmään, nuoriin aikuisiin ja keski-ikäisiin. Kaikki informantit ovat joko kotoisin Naantalista tai asuneet siellä pitkiä aikoja. Naantali on Turun naapurikaupunki. Haastatteluiden ytimen muodostivat mielikuvakarttatehtävä ja avoimet kysymykset, jotka liittyivät esimerkiksi murteiden esteettisyyden ja yleiskielisyyden arviointiin.

Naantalilaiset nuoret aikuiset ja keski-ikäiset piirsivät suomen murrealueita yhteensä keskimäärin seitsemän. Suomen päämurrealueita on kahdeksan, joten informantit olivat kohtuullisen tietoisia eri murrealueista. Lähes jokaiseen karttaan piirrettiin *Lapin*, *Savon* ja *Turun murteiden* alueet. Myös *Pohjanmaan murre* ja *Stadin slangi* mainittiin useimmissa kartoissa. Nuoret aikuiset ja keski-ikäiset osasivat mainita eri murteiden piirteitä melko tasapuolisesti. Keski-ikäiset tunsivat jonkin verran enemmän erilaisia murrematkimuksia ja -sanoja.

Murteiden esteettisyyden arvioinnissa keski-ikäisten ja nuorten aikuisten välillä oli jonkin verran erimielisyyttä, mutta tietyt alueet erottuivat silti vastauksissa. Aiemmissa tutkimuksissa monesti rumimmaksi murteeksi valikoitunut *Turun murre* herätti ajatuksia sekä kauniin että ruman murteen ollessa puheena. Lopulta Turun seudun puhekieli oli sekä toiseksi kaunein että toiseksi rumin suomen puhekieli. Rumimmaksi informantit valitsivat Helsingin seudun puhekielen, kauneimmaksi itämurteet. Yleiskielisimpänä alueena informantit pitivät Keski-Suomea.

Kaikille informanteille murteet olivat positiivinen asia. Useimmat ajattelivat murteiden kuitenkin vähitellen katoavan tai ainakin huomattavasti sekoittuvan tai lieventyvän.

Asiasanat: murteet, asenteet, kansandialektologia, kansanlingvistiikka

Sisällys

1. JOHDANTO	3
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja aineslähteet	3
1.2. Tutkimuksen tavoitteet.....	4
1.3. Aikaisempi tutkimus	5
1.4. Tutkimuksen rakenne.....	6
2. KIELELLISTEN ASEENTEIDEN TUTKIMUS	7
2.1. Kansanlingvistiikka ja -dialektologia.....	8
2.2. Kielitietoisuus ja metakieli.....	11
3. SUOMEN MURREALUEET	15
3.1. Murrealuejako	16
3.2. Kaupunkien murteet ja piirteiden variaatio.....	18
4. TUTKIMUSAINEISTO	21
4.1. Aineiston kerääminen	22
4.2. Aineiston koostumus.....	24
4.2.1 Nuorten aikuisten ryhmä.....	25
4.2.2. Keski-ikäisten ryhmä	27
5. MURREALUE- JA MURREPIIRREKÄSITYKSET.....	29
5.1. Murrealuejako ja murteiden nimitykset	30
5.2. Murrealueiden sijoittaminen karttaan	34
5.3. Murrepiirteitä ja käsityksiä aluemuurteista.....	38
5.3.1. Lounaismurteet ja lounaiset välimurteet	38
5.3.2. Hämläismurteet	47
5.3.2.1. <i>Tampereen murre</i>	49
5.3.2.2. Pääkaupunkiseudun puhekieli ja <i>Stadin slangi</i>	53
5.3.3. Etelä-, keski- ja pohjoispohjalaismurteet ja peräpohjalaismurteet.....	58
5.3.3.1. <i>Lapin murre</i>	59
5.3.3.2. <i>Pohjanmaan ja Oulun murteet</i>	63

5.3.4. Savolaismurteet ja kaakkoismurteet.....	66
6. MURTEIDEN ARVIOINTIA.....	72
6.1. Kauniiksi tai miellyttäväiksi koetut murteet.....	74
6.1.1. Nuorten aikuisten vastaukset	74
6.1.2. Keski-ikäisten vastaukset.....	78
6.1.3. Kokoavaa tarkastelua	81
6.2. Rumiksi tai epämiellyttäväiksi koetut murteet	83
6.2.1. Nuorten aikuisten vastaukset	83
6.2.2. Keski-ikäisten vastaukset.....	88
6.2.3. Kokoavaa tarkastelua	90
6.3. Yleiskielisiksi koetut alueet	92
6.3.1. Nuorten aikuisten vastaukset	92
6.3.2. Keski-ikäisten vastaukset.....	95
6.3.3. Kokoavaa tarkastelua	98
6.4. Murteiden tulevaisuus ja medianäkyvyys	99
7. LOPUKSI.....	101
LÄHTEET.....	105

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja aineslähteet

Pro gradu -työni käsittelee Turun seudulla asuvien käsityksiä murteista kansandialektologisesta näkökulmasta. Kansandialektologia on kansanlingvistiikan alainen tutkimussuuntaus, joka on saanut alkunsa sosiolingvistiikan piirissä. Kansanlingvistiikassa tutkitaan ei-kielitieteilijöiden eli tavallisten kielenpuhujien näkemyksiä, mielipiteitä, asenteita ja käsityksiä eri kielimuodoista. (Palander 2011: 11.) Tutkimukseni on kvalitatiivinen tapaustutkimus lounaissuomalaisten nuorten ja keski-ikäisten murrenäkemyksistä. Olen haastatellut kahdeksaatoista informanttia, jotka muodostavat kaksi ryhmää. Toinen ryhmä koostuu nuorista aikuisista, iältään 21–27-vuotiaista, toinen taas keski-ikäisistä, iältään 45–65-vuotiaista.

Kiinnostukseni murteiden tutkimusta kohtaan on ollut koko opiskelujeni ajan suurta. Kun olen tutustunut alaan, olen huomannut, että Turun seudulla asuvien suhtautumista omaan puhekieleensä on tutkittu vasta varsin vähän. Sosiolingvistisiä tutkimuksia on tehty jonkin verran, mutta kansanlingvistisiä tutkimuksia ei lounaismurteiden alueelta oikeastaan ole. Kansanlingvistiikan painopiste fennistiikan piirissä on ollut pitkään Itä-Suomessa, jossa fennistisen kansanlingvistiikan uranuurtaja, Itä-Suomen yliopiston professori Marjatta Palander on johtanut monia tutkimushankkeita ja kyselytutkimuksia sekä kirjoittanut niistä, kuten myös kansainvälisessä kansanlingvistiikassa tapahtuneista edistysaskelista. (Ks. esim. Palander 2001 & 2011.) Suuressa osassa suomalaisia tutkimuksia informantit ovat olleet kotoisin Itä-Suomesta, joten on korkea aika lisätä tutkimusta myös lounaissuomalaisten murrekäsityksistä. Maantieteellisesti laajempaa näkökulmaa on toivottukin (Mielikäinen–Palander 2002: 87).

Monissa tutkimuksissa, joissa on selvitetty eri puolilta Suomea olevien murreasenteita, on selvinnyt, että *Turun murre* on heidän mielestään suomen kielen rumin murre. Usein perusteluksi on saatu murteen vaikeaselkoisuus tai

perustelua ei ole osattu antaa. (Ks. esim. Palander 2011: 133–135; Vaattovaara–Soininen-Stojanov 2006: 241.) Siksi on mielenkiintoista selvittää, pitävätkö turkulaiset itsekin omaa kielimuotoaan rumana vai saako sen tittelin jokin muu murre. Lisäksi on mielenkiintoista nähdä, millaisiin asioihin lounaissuomalaiset ovat kiinnittäneet huomiota omassa murteessaan ja mitä huomioita he tekevät muista murteista.

1.2. Tutkimuksen tavoitteet

Haluan selvittää informanttien käsityksiä Suomessa puhuttavista kielimuodoista sekä suhtautumista niihin. Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Mitä aluemurteita informanttini olettavat suomen kieleen kuuluvan? Miten ne suhteutuvat kielitieteellisiin murrealuejakoihin ja toisaalta myös aikaisempiin kansanlingvistisiin tutkimuksiin?
- 2) Mihin seikkoihin ja piirteisiin he näissä olettamissaan murteissa kiinnittävät huomiota?
- 3) Millaisia arvostuksia he liittävät eri murteisiin? Miksi he kokevat jonkin murteen olevan kaunista, toisen rumaa? Poikkeavatko käsitykset aikaisemmin saaduista tutkimustuloksista?
- 4) Miten informanttini suhtautuvat murteisiin ja niiden tulevaisuuteen?

Tutkimuskysymykseni ovat monelta osin samansuuntaisia kuin Marjatta Palanderin (2011: 19) Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset -teoksessa. Näin ollen Palanderin teoksen ja muun kansanlingvistisen tiedon perusteella voidaan rakentaa tutkimushypoteeseja.

Tutkimushypoteesejani ovat:

- 1) Informantit tuntevat parhaiten lähialueen murteita ja niitä murteita, joiden alueelta heillä on tuttuja tai sukulaisia. Joidenkin tutkimusten (Preston 1989) mukaan alueen läheisyys ennustaa myös alueen kielen tai murteen tuntemusta (Palander 2001: 148). Toisaalta on myös merkkejä siitä, että pelkkä välimatka ei voisi olla määräävä tekijä murteen tuntemuksessa, sillä joillakin informanteilla on

saattanut olla vaikeuksia jopa naapurimaakunnan murteen tuntemuksessa (Palander 2011: 169).

2) Lounaissuomalaiset informantit pitänevät lounaismurteita kauniimpina kuin aiemmissa tutkimuksissa, joissa informantit ovat olleet muualta Suomesta, on todettu. Koska murteen tuttuuden on todettu vaikuttavan esteettisyysarvioon (Palander 2011: 134–135; ks. myös Preston 1989: 82), voidaan olettaa, että Turun seudulla asuvat eivät vieroksu heille tuttua murretta ainakaan yhtä paljon kuin ihmiset, joille murre on vieraampi. Toisaalta turkulaisilta itseltäänkin on saatu lausuntoja, joiden mukaan he pitävät murrettaan rumana (ks. esim. Suojanen (toim.) 1981: 168–169).

En tässä tutkimuksessa keskity informanttieni käyttämään kieleen, vaan tutkin heidän käsityksiään ja mielipiteitään kielestä ja murteista. Kahden eri-ikäisistä koostuvan ryhmän ansiosta voin myös verrata nuorten ja vanhempien käsityksiä toisiinsa niiltä osin kuin se ryhmien heterogeenisyyden huomioon ottaen on mahdollista.

1.3. Aikaisempi tutkimus

Kuten luvussa 1.1. totesin, kansanlingvistinen ja -dialektologinen tutkimus on fennistiikassa keskittynyt pääosin itämurteisiin informantteihin. Laaja selvitys itämurteisten käsityksistä on esimerkiksi Marjatta Palanderin ja Anne-Maria Nupposen toimittama Monenlaisia karjalaisia -teos (2005). Palanderin Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsityksiä -teoksessakin (2011) suurin osa informanteista on itäsuomalaisia. Niissäkin tutkimuksissa, joissa informantit (tai osa heistä) ovat olleet kotoisin länsimurteiden alueelta, he eivät pääsääntöisesti ole edustaneet lounaismurteita. Lounaisten välimurteiden alueelta tutkimusta on tehnyt esimerkiksi Sanni Hietava (2008). Hänen Ulvilalaisten koululaisten murteentuntemuksesta ja murreasenteista -niminen pro gradu -tutkielmansa on tehty Joensuun yliopistoon, jossa kansanlingvistisiä pro graduja on kirjoitettu paljon. Tutkimus onkin toistaiseksi painottunut pro gradu -töiden asteelle. Väitöskirjat, joita kansanlingvistiikan alalta on tehty, ovat keskittyneet

savolaismurteisiin (Nupponen 2011) ja peräpohjalaismurteisiin (Vaattovaara 2009).

Lounaissuomalaisittain kiinnostava on Leena Salomaan kysely Turkulaisten kielellisistä asenteista (1981). Salomaa tutki pro gradu -työssään (1979) loppuheittoa Turun puhekielessä ja sen sosiaalista variaatiota. Vuoden 1981 kyselyssään hän lähetti informanteilleen postissa neljä kirjoitettua katkelmaa, joissa kaikissa esiintyi loppuheittoa. Informanttien tehtävä oli arvioida katkelmien perusteella puhujan ikää, koulutusta ja sosiaalista asemaa. (Salomaa 1981: 53.)

Heta Ronkasan (2012), Tero Kaihlavirran (2012) ja Lotta Aarikan (2014) pro gradut ovat tuoreimpia kansanlingvistiikkaa hyödyntäviä tutkimuksia Turun yliopistossa. Ronkasan tutkimus kuitenkin käsittelee pieksämäkeläisten lukiolaisten käsityksiä ja Kaihlavirran informantit ovat Jyväskylästä Turkuun muuttaneita. Lotta Aarikan pro gradu käsittelee porilaista puhekieltä ja sen kielellistä tiedostamista alkuperäisten porilaisten sekä Poriin muuttaneiden informanttien kautta, joten se keskittyy lounaisten välimurteiden ryhmään kuuluvaan murteeseen.

1.4. Tutkimuksen rakenne

Tässä aluvussa esittelen tutkimuksen rakenteen. Tutkielma koostuu seitsemästä pääluvusta. Ensimmäisessä luvussa olen käsitellyt tutkimuksen lähtökohtia, esitellyt alustavasti aineistoa ja kertonut tutkimuksen tavoitteista. Tutkimuksen taustalla vaikuttavasta teoriasta sekä tutkimuksen metodeista kerron luvussa 2. Luvussa 3 kerron kielitieteellisistä suomen kielen murrealueista sekä kaupunkimurteista ja murrepiirteiden variaatiosta. Tämä luku toimii taustatietona aineistonkäsittelyluvulle 5, jossa käsittelen informanttieni hahmottelemia murrealueita. Luku 4 käsittelee aineistoani sekä sen keräämistä. Kerron siinä myös haastattelututkimukseen liittyvistä haasteista sekä haastattelujen rakenteesta ja sisällöstä.

Luvut 5 ja 6 ovat aineistonkäsittelylukuja. Tekemäni haastattelut jakautuivat kolmeen osaan, mielikuvakarttatehtävään, avoimiin kysymyksiin ja murteentunnistustestiin. Käsittelen ensimmäisen ja toisen osan eri luvuissaan ja kolmannesta osasta poimin molempiin lukuihin kulloisenkin aiheen kannalta relevantteja huomioita. Murteentunnistustestiä en siis käsittele omassa luvussaan erikseen. Nostan siitä esiin merkille pantavia huomioita (pääasiassa luvussa 5), mutta koko testin läpikäyminen veisi turhan paljon tilaa ja suuntaisi tutkimuksen painopistettä pois päähuomionkohteena olevista tutkimuskysymyksistä.

Luvussa 5 käsittelen suomen kielen murrealueita, joista informanttini piirsivät karttoja ja nimesivät piirtämänsä alueet. Vertaan heidän piirtämiään karttoja kielitieteellisiin murrealueisiin sekä aiempien tutkimusten tuottamiin kansanlingvistisiin murrekarttoihin. Lisäksi käyn läpi informanttieni eri murrealueisiin liittämät piirteet ja mielteet murrealue kerrallaan. Luvussa 6 käsittelen informanttieni käsityksiä eri murteiden kauneudesta ja rumuudesta sekä yleiskielisyydestä ja vertaan heidän käsityksiään aiempiin tutkimuksiin. Lisäksi käsittelen informanttieni ajatuksia murteiden tulevaisuudesta ja medianäkyvyydestä.

Tutkielman lopuksi kokoan tärkeimmät tutkimustulokseni ja käyn läpi, vastasivatko tulokset tutkimushypoteesejani. Luvussa 7 arvioin myös metodieni toimivuutta ja tutkimuksen yleistettävyyttä. Lisäksi pohdin mahdollisia tutkimuskysymyksiä, jotka jäivät tässä tutkimuksessa käsittelemättä tai jotka heräsivät tutkimuksen myötä.

2. KIELELLISTEN ASETEIDEN TUTKIMUS

Kieltä koskevien asenteiden tutkimus pohjautuu alun perin sosiologiseen ja sosiaalipsykologiseen asennetutkimukseen. Sitä on harjoitettu 1960-luvulta lähtien. Sosiolingvistiikka on kiinnostunut kieleen vaikuttavista tekijöistä. Kun on ymmärretty kieltä koskevien asenteiden olevan yksi sellainen tekijä, ne on otettu osaksi tutkimusperinnettä. Suomeenkin kielellisten asenteiden tutkimus on tullut sosiolingvistiikan kautta. Kielentutkimuksessa asenteen käsite on ymmärretty

melko väljästi, jolloin tutkimuksen kohteetkin ovat vaihdelleet melko paljon esimerkiksi murrevaihteluista kielen valintaan monikielisissä yhteisöissä, sosiaaliseen ja tilanteeseen vaihteluun ja niin edelleen. (Mielikäinen–Palander 2002: 86–88.)

2.1. Kansanlingvistiikka ja -dialektologia

Kansanlingvistisen tutkimuksen juuret ovat dialektologiassa ja sosiolingvistiikassa. Perinteinen murteentutkimus, dialektologia, on saanut alkunsa jo 1800-luvun lopulla. Sen tarkoituksena on pitkälti ollut vanhojen paikallismurteiden taltioiminen ja niiden välisten suhteiden kuvaaminen suomen kielen historiallisen kehityksen valossa. Näiden tulosten avulla on piirretty kielellinen kartta suomen kielen murrealueista lähinnä äänne- ja muotopiirteiden avustuksella. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005: 11.)

Sosiolingvistiikka puolestaan on saanut alkunsa 1960-luvulla, kun William Labov toteutti nykyään jo klassikon asemassa olevan sosiolingvistisen tutkimuksensa *The social stratification of English in New York City* (1966). Se käsittelee New Yorkissa puhutun englannin äänteellistä vaihtelua ja niitä kielenulkoisia tekijöitä, jotka vaihteluun voivat vaikuttaa. Sosiolingvistiikka rantautui Labovin avauksen jälkeen melko pian, 1970-luvulla, myös Suomeen. Se on edelleen yksi elinvoimaisista tutkimussuuntauksissa fennistiikassa, jossa se on yleensä keskittynyt variaationtutkimukseen. 1970-luvulla aloitettu suurhanke Nykysuomalaisen puhekielen murros (NPM) kartoitti ensisijaisesti sosiolingvistisestä näkökulmasta puhekielen tilaa suurissa kaupungeissa (Jyväskylä, Turku, Tampere, Helsinki), mutta haastatteluohjeisiin kuului myös kysymysosio, joka käsittelee informanttien ajatuksia heidän kotimurteestaan ja sen säilymisestä, heidän omasta puhekielestään ja sen varioimisesta eri tilanteissa, murteiden eroista ja niin edelleen (Mielikäinen 1980: 54, liitteet s. 3). Näin kansandialektologinen näkökulmakin oli mukana jo tuolloin, vaikkakaan se ei vielä tuolloin ollut päähuomionkohteena. Ututta oli ennen muuta keskittyminen kaupunkien kieleen maaseutukielen asemesta.

Kansanlingvistinen tutkimus on alkanut siis vähitellen kehittyä siitä ajatuksesta, että tavallisten kielenkäyttäjien käsitykset kielestä ovat arvokkaita ja että ne ohjaavat kielen kehitystä. Ensimmäisiä tämänsuuntaisia tutkimuksia olivat 1930- ja 40-luvulla Hollannissa ja 1950-luvulla Japanissa tehdyt tutkimukset, joissa haastateltavilta kysyttiin, missä puhutaan samoin tai eri tavalla kuin miten he itse puhuvat. Nämä varhaisimmat tutkimukset ovat antaneet suunnan kansandialektologiaksi kutsutulle tutkimussuuntaukselle, josta koko kansanlingvistiikka on sitten saanut alkunsa. Vaikka kansanlingvistiikka on kansandialektologian alalaji, on kansandialektologialla siis kuitenkin pidempi historia. Aluksi on oltu kiinnostuneita maallikoiden murrekäsityksistä ja vasta myöhemmin on laajennettu näkökulmaa myös muuhun kieltä koskevaan tietoisuuteen. (Palander 2011: 11–12.) Tämäkin tutkimus on kansandialektologinen, sillä se käsittelee maallikoiden käsityksiä murteista. Muutaman kysymyksen yhteydessä tutkimusotetta on laajennettu hiukan myös kielen tilanteiseen vaihteluun ja yksilön idiolektiin liittyviin kysymyksiin. Päänäkökulma on kuitenkin kansandialektologinen.

Yhdysvaltalainen Dennis R. Preston on ollut kansanlingvistiikan metodien uranuurtaja ja monella tapaa tuonut esille kansanlingvistisiä ja -dialektologisia tutkimuksia. Hän on toimittanut (toisen osan Daniel Longin kanssa) laajalti kansanlingvistiikkaa esittelevät teokset *Handbook of perceptual dialectology I* (1999) ja *II* (2002), joissa muun muassa esitellään edellisessä kappaleessa mainitut japanilaiset ja hollantilaiset kansandialektologiset tutkimukset. Marjatta Palander (2001) on arvioinut edellisen (sekä muita Prestonin teoksia) Virittäjään, Johanna Vaattovaara (2005) taas jälkimmäisen. Näin he ovat tuoneet kansanlingvistiikkaa tunnetuksi Suomessa. Preston on myös itse kehittänyt suuren määrän kansanlingvistisiä ja kansandialektologisia metodeja. Näitä metodeja ovat ainakin mielikuvakartat (*mental maps*), erilaisuuden arviointi (*degree of difference*), korrektiuden ja miellyttävyyden arviointi (*correct and pleasant*) ja murteentunnistustestit (*dialect identification*). (Preston 1999: 34.) Hän käytti mielikuvakarttoja ensimmäisen kerran vuonna 1981, kun hän pyysi havaijilaisia opiskelijoita piirtämään Yhdysvaltojen karttaan olettamansa murrealueet (Niedzielski–Preston 2003: 46–47). Tätä metodologiaa on käytetty laajalti myös

fennistisessä kansandialektologiassa, niin myös tässä tutkimuksessa. Mielikuvakarttojen käyttö ei kuitenkaan ole kielitieteilijöiden keksintöä, sillä niitä on käytetty aikaisemmin kulttuurimaantieteen piirissä. Preston ei myöskään ole ensimmäinen kansanlingvisti, joka karttoja on käyttänyt, mutta hänen aloitteestaan niiden käyttöä on alettu kehittää. (Preston 1999: 34; Vaattovaara 2009: 33.)

Prestonin kehittämiä menetelmiä on käytetty paljon fennistisessä kansandialektologiassa. Esimerkiksi sekä Anne-Maria Nupposen (2011) että Johanna Vaattovaaran (2009) kansandialektologisissa väitöskirjoissa on hyödynnetty murteentunnistustestejä. Marjatta Palanderin (2011) teoksen tutkimusaineisto sisältää puolestaan useita eri (muun muassa oppilastöinä kerättyjä) aineistoja. Nämä aineistot koostuvat pääasiassa mielikuvakarttatehtävistä ja haastatteluista, joissa on tiedusteltu informanteilta muun muassa heidän esteettisyysarvioitaan suomen murteista (Palander 2011: 25–26). Tässä tutkimuksessa nojataan samaan tutkimusperinteeseen. Olen käyttänyt mielikuvakarttatehtäviä, miellyttävyyden ja korrektiuden arviointia sekä murteentunnistustestiä, joka tosin Prestonista poiketen on toteutettu kirjallisena.

Kansanlingvistiikka nojaa tavallisilta kielenpuhujilta saamaansa tietoon. Kansanlingvisten tutkimusten informanteja kutsutaan fennistisessä tutkimuksessa useimmiten ei-kielitieteilijöiksi (*nonlinguist*), maallikoiksi tai tavallisiksi kielenkäyttäjiksi tai -puhujiksi. Näitä termejä pidetään suomen kielessä parhaina vaihtoehtoina yksiselitteisyyden ja neutraalin asennoitumisen takaamiseksi. (Palander 2011: 13.) Käytän tässä tutkimuksessa muita edellä mainittuja termejä paitsi maallikkoa. Vaikka maallikko tarkoittaakin 'tavallista ihmistä', 'ei-ammattilaista' tai 'ei-asiantuntijaa' (KS) ja termi siinä mielessä tuntuu sopivalta, on jokainen informantti kuitenkin asiantuntija omien kielikäsitystensä suhteen. Ei mielestäni ole tarpeen arvottaa informanteja määrittelemällä heidät ei-asiantuntijoiksi, kun on mahdollista kutsua heitä myös neutraalisti tavallisiksi kielenkäyttäjiksi tai -puhujiksi. Ei-kielitieteilijä terminä myös rajaa paremmin informantit vain formaalin kielitieteen ulkopuolelle ottamatta kantaa heidän yleiseen kielelliseen asiantuntijuuteensa. (Ks. Aarikka 2014.)

2.2. Kielitietoisuus ja metakieli

Tavallisen kielenkäyttäjän ja kielitieteilijän tavat puhua kielen vaihtelusta ja rakenteesta eroavat monella tapaa. Vaikka kielitieteellisesti kouluttamattoman kielenkäyttäjän repertoari kielitieteellisen terminologian suhteen on usein varsin vaatimaton, tämä ei tarkoita, että hänen huomionsa olisivat vähäpätöisempiä kuin koulutetun kielitieteilijän. (Vaattovaara 2009: 30.) Kielitieteessä käytetyt termit ja tutkimuksen kohteeksi päätyneet ilmiöt ovat nekin toisaalta sopimuksenvaraisia. Kansanlingvistisen tutkimuksen yksi aspekti onkin siinä, että tavallisen kielenkäyttäjän havainnot ja kiinnostuksenkohteet voivat ohjata kielitieteellisen tutkimuksen suuntaa uusiin kohteisiin ja toisaalta tarkentaa jo olemassa olevaa tietoa käynnissä olevista muutoksista. Esimerkiksi tutkittaessa kielenpiirteiden väistyvyyttä voidaan samalla saada tietoa siitä, onko väistyminen tietoista vai tiedostamatonta. (Palander 2011: 19, 190.)

Kielitieteellisten piirteiden eri tasoihin (fonologinen, morfologinen jne.) jakamisen ja sen tarkkailemisen, millaisen tason ilmiöihin tavalliset kielenkäyttäjät kiinnittävät huomiota, ei ole huomattu tuovan vastausta kysymykseen, mikä murrevarianttien havaitsemisessa on ratkaisevaa. Tärkeämpää on piirteiden erottuvuus. Prestiisivariantista radikaalisti eroavat tai muuten helposti erottuvat piirteet ovat helpoimpia havaita. Esimerkiksi persoonapronominien variantit tai vokaalien välinen *h* ovat tällaisia piirteitä. Sen sijaan liukuvat foneettiset erot (esimerkiksi diftongien avartuminen) ovat tavallisen kielenkäyttäjän näkökulmasta usein hankalasti havaittavissa. (Mielikäinen-Palander 2002: 98.) Luvussa 5 käsittelen näitä informanttien eri murrealueista havaitsemia piirteitä ja niiden erottuvuutta.

Preston (1996: 40–45) on laatinut ei-kielitieteilijöiden kielitietoisuuden erittelemiseksi luokittelun, joka koostuu neljästä toisistaan riippumattomasta jatkumosta. Nämä jatkumot kuvaavat hyvin sitä, että kieltä koskevat kommentit voivat olla keskenään hyvin erityyppisiä. Aila Mielikäinen (2005: 98) on suomentanut jatkumoiden nimet. Käytän hänen suomennoksiaan, mutta poikkeuksina käytän jatkumon 1 suomennoksessa myös omaa suomennostani *saavutettavuus* sekä jatkumon 4 suomennoksessa Vaattovaaran (2009: 31)

suomennosta *imitointikyky*. Mielestäni nämä suomennokset vastaavat paremmin alkuperäistä jatkumon merkitystä.

Jatkumot ovat:

1. availability = saavutettavuus, käsiteltävyys

Kohta 1 viittaa siihen, että kaikki kielen ominaisuudet tai osa-alueet eivät ole yhtäläisesti huomion kohteena. Jatkumon toisessa päässä ovat ne ilmiöt, joista tulee helposti keskustelua. Tässä tutkimuksessa sellaisia ilmiöitä olivat esimerkiksi lounaismurteiden loppuheitto tai jälkitavujen *h*, joista edellinen mainittiin usein esimerkkinä *Turun murteesta* ja jälkimmäinen esimerkkinä *Lapin murteesta*. Jatkumon toiseen päähän sen sijaan jäävät ilmiöt, joista joko ei kyetä tai haluta keskustella lainkaan. Informantilla voi esimerkiksi olla käsitys, että jossain päin Suomea kyllä puhutaan jonkinlaista murretta, mutta hän ei osaa määritellä ollenkaan, millaista. Tämä jatkumon ääripää nousi tässä tutkimuksessa vahvasti esille. Monella oli mielikuvia esimerkiksi pohjalaismurteiden olemassaolosta, mutta he eivät osanneet kertoa, miten tämä murre eroaa muista murteista. Moni oli sitä mieltä, että tunnistaisi jonkin tietyn murteen, jos sitä kuulisi. Haastattelussa heidän oli kuitenkin vaikeata kertoa, millaista murre on.

2. accuracy = täsmällisyys

Informantit voivat kuvauksissaan osua täysin oikeaan, olla suurin piirtein oikeassa, tietää asiasta jotakin tai olla täysin väärässä. Kohta 2 tarkoittaa siis kuvausten todenperäisyyttä jatkumolla täysin oikeasta kuvauksesta täysin väärään kuvaukseen (kielitieteen näkökulmasta). Yksi esimerkki täysin oikeasta kuvauksesta tässä tutkimuksessa oli, että ”Lappeenrannassa sanotaan *mie* ja *sie*”. Väärä kuvaus sen sijaan on ”Lapissa pistetään sitä *j*:tä joka paikkaan”. Jälkimmäisessä kuvauksessa kyseessä tosin on luultavasti ajatusvirhe, sillä informantti antoi piirteestä kuitenkin esimerkin, jossa on *h* (eikä *j*) jälkitavussa: *joukhoon*.

3. detail = yksityiskohtaisuus

Kohdan 3 jatkumossa on kysymys siitä, miten tarkkoja huomioita informantit kykenevät kielestä tekemään. Ilmiöitä voidaan kuvata hyvin yleisellä tasolla tai

niistä voidaan kyetä kertomaan melko yksityiskohtainen kuvaus. Tämän tutkimuksen aineistossa yleisen tason kuvaus on esimerkiksi *Turun murteesta* puhuttaessa ”puhe on töksähtelevää”, josta yksityiskohtaisempi kommentti on esimerkiksi ”Turus puhuttaa lyhennetysti, lyhennetään loput”.

4. (imitative) control = imitointikyky

Informantit voivat kyetä matkimaan kielenilmiöitä täysin oikein, suunnilleen oikein tai heiltä voi puuttua tämä kyky. Tässä tutkimuksessa harva uskalsi, halusi tai osasi matkia jonkin muun kuin oman asuinseutunsa kieltä. Myös oman seudun kielen matkimisessa saattoi esiintyä horjuntaa: eräs informantti kommentoi Turun murretta seuraavasti: ”ja sit se *isi-juttu*, mää vähä *miettisi- miettisisin*”. Informantti käyttää hyperkorrektia *miettisisin*-muotoa, vaikka mahdollisesti on ensin ollut sanomassa oikean *miettisin*-muodon. On yleistä, että yritettäessä matkia jotain itselle vierasta tai jopa tuttua kielenilmiötä matkimukset ovat ainakin osittain virheellisiä (ks. esim. Palander 2011: 156).

Sen lisäksi, että ei-kielitieteilijöiden kyky kuvata kieltä vaihtelee edellisillä jatkumoilla varsin runsaasti, heidän huomionsa ei useinkaan keskity yksinomaan kielen elementteihin. He saattavat kielestä puhuessaan puhua myös kielenkäyttäjistä. Niedzielski ja Preston (2003: 302–314) jakavatkin puheen kielestä kahteen metakieleen. Metakieli 1 käsittelee itse kieltä, metakieli 2 taas liittyy kielen käyttöön ja sen käyttäjiin. Moni ei puhuessaan näitä kategorioita osaa edes erottaa, mistä ovat todisteena esimerkiksi Mielikäisen ja Palanderin (2002: 103–104) artikkeliansa kokoamat listat, joita informanteilta saatiin, kun heitä pyydettiin luonnehtimaan murteita. Tulokseksi saatiin koko joukko adjektiiveja, jotka liittyvät enemmän ihmisiin kuin kieleen, esimerkiksi savolaisten kieltä on kuvattu ”lupsakaksi” tai ”leppoisaksi”, turkulaisten kieltä taas ”sivistyneen oloiseksi”, ”elitistiseksi” tai ”reippaaksi”.

Tässäkin tutkimuksessa nousi esiin kielenkäyttäjien kuvailu kielen sijaan, mutta moni tuntui myös itse tiedostavan, että puhuikin itse asiassa kielenpuhujista, vaikka kysymys liittyi kieleen. Varsinkin murteiden esteettisyyttä arvioidessaan moni ilmaisi pohjaavansa arvionsa osittain myös kielenkäyttäjiin (ks. luku 6). Moni myös turvautui kielenkäyttäjien kuvailemiseen sitä hanakammin, mitä

maantieteellisesti kauempana olevasta kielimuodosta oli kyse. Lähellä olevista murteista ja kielimuodoista he esittivät pääasiassa tarkempia, nimenomaan kieleen liittyviä huomioita. Informanteille läheisistä lounaismurteista (ks. luku 5.3.1.) esitettiin paljon kieleen liittyviä huomioita eikä juuri ollenkaan kielenkäyttäjien liittyviä. Vastaavasti esimerkiksi itämurteita kuvattiin monellakin eri adjektiivilla, jotka voidaan yhdistää kielenkäyttäjien (ks. luku 5.3.4.).

Kansanlingvistinen tutkimus voi myös valottaa syitä asenteiden synnylle. Pidetäänkö esimerkiksi hämäläisiä hitaina hidasrytmiseksi koetun puheen vuoksi? (Palander 2001: 151.) Toisaalta on hyvä olla varovainen tämän tyyppisissä yleistyksissä, sillä kieleen ja sen puhujiin liittyviin asenteisiin voi liittyä paljon täysin tiedostamattomia asioita. Lisäksi vaikka monet heimo- ja heimokielistereotyyppiat saattavat näyttäytyä yleissuomalaisina muun muassa Sakari Topeliuksen Maamme kirjan (1875) tuomien käsitysten vuoksi, ne eivät välttämättä olekaan kaikkialla samoja tai jaettuja tai kumpua samoista mielikuvista. (Lappalainen–Vaattovaara 2005: 103.)

Kun ei-kielitieteilijä miettii, miten jossain päin Suomea puhutaan, hän usein ajattelee leksikossa esiintyviä eroavaisuuksia. Hän voi kommentoida esimerkiksi kuten tässä tutkimuksessa Niina: ”siel on mummielest sellasii outoi sanoi mitä mä en tunnista”. Hän voi myös muistaa tiettyjä sanoja, kuten informantti Karita: ”Keski-Suomest ku heitettiin saunas löylyy ni se ei ollu mun mielest mikään kauha, et se välil oli mun mielest joku *kousa* tai sit se oli *nappo*”. Tavalliselle kielenkäyttäjälle sanaston kuvaileminen tuntuu olevan oleellinen tapa määritellä murteita. Toisin on kielentutkijalla, jonka on huomioitava, että suuri osa murteiden sanastosta on yhteistä koko suomelle ja toisaalta monien sanojen levikki on hyvinkin suppea, jolloin yhteen murrealueeseen yleistettäviä sanoja voi olla vaikea löytää. Lisäksi sanasto muuttuu paljon nopeammin kuin äänne- ja muotoseikat ja esimerkiksi kahdella samaa murretta puhuvalla henkilöllä ei murren sanaston kannalta välttämättä ole kovinkaan identtistä repertoaaria. Tavallisten kielenkäyttäjien mielissä myös se, mitä tarkoittaa murren sana on usein hiukan ristiriidassa lingvistien käyttämän termistön kanssa. Kielitieteilijälle murren sanoja ovat vain levikiltään tietyn murteen alueelle rajoittuneet, perusmuotoiset lekseemit, jotka voivat olla sekä vanhaa että uutta perua.

Tavallinen kielenkäyttäjä voi kuitenkin herkästi määritellä murreosanaksi myös sanojen taivutusmuotoja, joissa esiintyy jokin murteellinen variantti. Tällainen sana voi olla esimerkiksi *lähren*, joka kuitenkin on *lähden*-taivutusmuodosta variaatio, jossa *t:n* heikon asteen *d:n* tilalla on *r*. (Kuiiri 2009: 32–33.)

3. SUOMEN MURREALUEET

Tässä luvussa esittelen kielitieteen hahmottelemat suomen kielen murrealueet, jotka ovat vertailukohtana informanttieni vastauksille ja joiden pohjalta luokittelen niitä. Perinteiseen murrealuejakoon ei ole otettu mukaan kaupunkien kieliä, sillä ne on koettu liian sekakoosteisiksi. Kaupunkien murteita on kuitenkin tutkittu, varsinkin Nykypuhekielen murros -hankkeen innoittamana. Suurin osa tavallisista kielenkäyttäjistä myös käyttää nimityksiä kuten *Turun* tai *Tampereen murre* ja pitää näitä murteita tasavertaisina niin sanottujen maalaismurteiden kanssa. Luvussa 3.2. käsittelen kaupunkien murteita ja niiden tutkimusta.

Termiä *murre* käytetään yleisimmin kielen alueellisista tai sosiaalisista varieteeteista. Termi *kansanmurre* oli aiemmin käytössä puhuttaessa laajahkojen, useista kunnista muodostuvien alueiden puhekielestä puhuttaessa. Nykyään termi on kuitenkin korvattu sen sosiaalisen leimautumisen vuoksi *aluemurre*-termillä. (Palander 2011: 27; ks. myös Mielikäinen 1982: 280.) Aluemurteita ovat seuraavassa luvussa esiteltävät murteet, vaikkapa hämäläis- ja kaakkoismurteet ja niiden alaryhmät. Juuri alueellisuus nousi murteen tunnusmerkiksi, kun kysyin informanteiltani haastattelun aluksi määritelmää siihen, mitä murre heidän mielestään on. Tämä mahdollisesti vanhempien ja kouluopetuksen kautta välittynyt murteen määritelmä on tavallisten kielenkäyttäjien joukossa melko yleinen (Palander 2011: 28–29; Leipälä 2000: 19).

Paikallismurteiksi kutsutaan suppeamman alueen murteita, vaikkapa vain yhden kunnan tai kylän alueella puhuttavaa murretta. Aluemurteiden lähentyessä toisiaan on tullut tarve uudelle termille *aluepuhekieli*, joka tarkoittaa sellaista puhetta, joka on säilyttänyt osan vanhoista aluemurteen tunnusmerkeistä, mutta jonka puhujan

taustaa ei voi määrittellä yhtä tarkasti kuin aluemurteen puhujan. (Mielikäinen 1986.) Ongelmaksi näiden termien myötä voi tulla se, kuka määrittelee, milloin ihmisen puheesta voi päätellä hänen taustansa ja milloin ei.

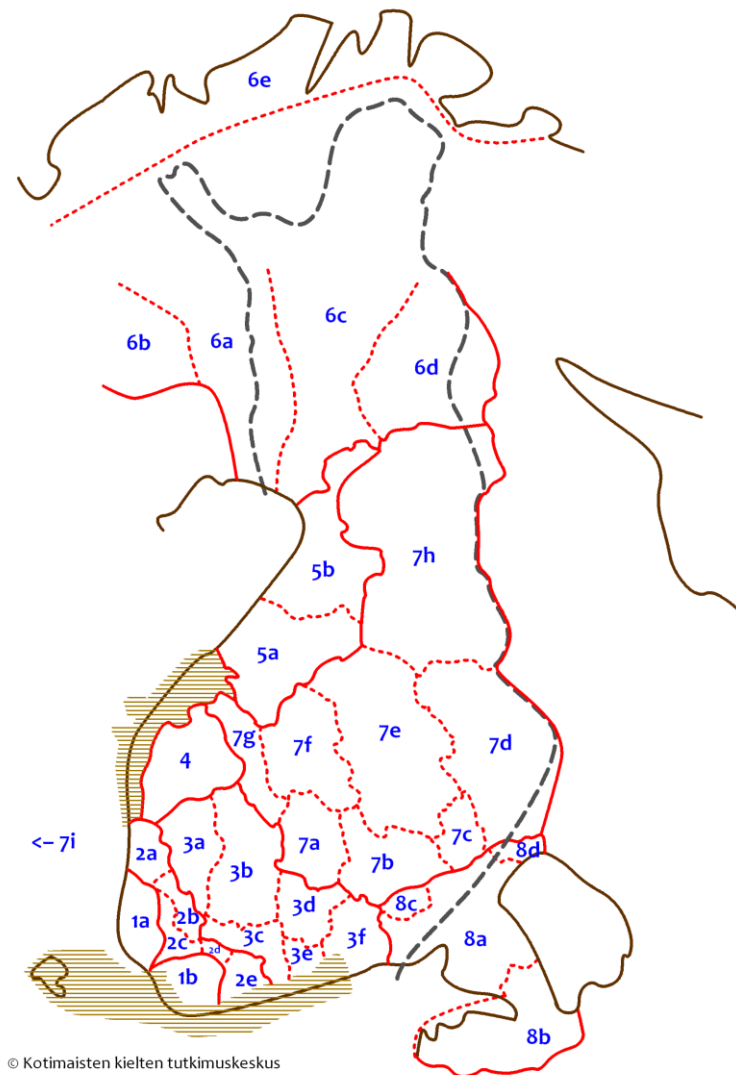
3.1. Murrealuejako

Kielitieteellisen jaon mukaan suomen kielen murteet jaetaan länsi- ja itämurteisiin. Länsimurteet jakautuvat edelleen lounaismurteisiin, lounaisiin välimurteisiin, hämäläismurteisiin, eteläpohjalaismurteisiin, keski- ja pohjoispohjalaismurteisiin sekä peräpohjalaismurteisiin. Itämurteisiin taas kuuluvat savolaismurteet ja kaakkoismurteet, jolloin päämurrealueita on yhteensä kahdeksan. Tämä jako on pysynyt jo pitkään melko muuttumattomana, vaikka eriäviäkin mielipiteitä on esitetty. (Leino ym. 2006.) Esimerkiksi Martti Rapola (1947: 114–116, 124–125) ei lue lounaisia välimurteita omaksi murrealueekseen, vaan käsittelee niitä sekä hämäläis- että lounaismurteiden yhteydessä. Suurin osa tutkijoista kuitenkin pitää lounaisia välimurteita omana ryhmänään. Sivulla 17 on Suomen kartta, josta näkyvät suomen kielen murrealueet Terho Itkosen (1989: 342–343) mukaan. Kartan viivoitetut alueet ovat kaksi- tai ruotsinkielisiä. Omassa tutkimuksessani Suomen rajojen ulkopuolella olevat murteet rajautuvat automaattisesti pois, sillä kartassa, jota käytin haastatteluissa (ks. liite 1), ei ole merkittynä Suomen rajojen ulkopuolisia osia.

Lauri Kettusen murrekartasto vuodelta 1940 on pitkälti se perusta, johon murrealuejako pohjaa. Alkuperäinen kartasto käsitti 213 karttaa, jotka kuvaavat suomen murteiden eroja. Myöhemmin tästä kartastosta on koostettu 64 karttaa käsittävä valikoima, joka esittelee keskeisimmät murre-erot. (Kettunen 1981.) Nämä murre-erot ovat pääasiassa äänne- ja muoto-opillisiin seikkoihin perustuvia. Tässä on omat ongelmansa, sillä vaikka kunkin piirteen levikki olisi selvärajainen (mitä se useinkaan ei ole), eivät useiden eri piirteiden *isoglossit* (murrekarttaan piirrettyjen kielellisten piirteiden levinneisyysrajat) asetu kartalle siten, että niiden perusteella olisi mahdollista rajata selvät murrealueet. Murrealueiden rajaamiseksi onkin päätetty painottaa niin sanotusti oleellisimpia murre-eroja, jolloin tuloksena

oleva murrejako on kompromissi ja toisaalta myös ennako-odotusten mukainen. (Leino ym. 2006: 28.) Oleellisimpien murre-erojen valinta on sekin sopimuksenvarainen prosessi.

Kielitieteelliset (pää)murrealueet on nimetty niiden sijaintia osoittavien ilmansuuntien (lounaismurteet, lounaiset välimurteet ja kaakkoismurteet), historiallisten maakuntien (hämäläis-, pohjalais- ja savolaismurteet) tai maakuntien osien (peräpohjalaismurteet) mukaisesti (Palander 2011: 33).

KARTTA 1: Suomen murrealueet.

Karttaan numeroidut murrealueet ovat:

1. **Lounaismurteet:** a) pohjoisryhmä, b) itäryhmä.
2. **Lounaiset välimurteet:** a) Porin seudun murteet, b) Ala-Satakunnan murteet, c) Turun ylämaan murteet, d) Someron murteet, e) Länsi-Uudenmaan murteet.
3. **Hämäläismurteet:** a) Ylä-Satakunnan murteet, b) perihämäläiset murteet, c) etelähämäläiset murteet, d) kaakkoishämäläisten murteiden Hollolan ryhmä, e) kaakkoishämäläisten murteiden Porvoon ryhmä, f) kaakkoishämäläisten murteiden Kymenlaakson eli Iitin ryhmä.
4. **Eteläpohjalaiset murteet**
5. **Keski- ja pohjoispohjalaiset murteet:** a) Keski-Pohjanmaan murteet, b) Pohjois-Pohjanmaan murteet.
6. **Peräpohjalaismurteet:** a) Tornion murteet, b) Jällivaaran murteet, c) Kemin murteet, d) Kemijärven murteet, e) Ruijan murteet/Norjan suomalaismurteet.
7. **Savolaismurteet:** a) Päijät-Hämeen murteet, b) Etelä-Savon murteet, c) Savonlinnan seudun välimurteet, d) Pohjois-Karjalan murteet (eli itäiset savolaismurteet), e) Pohjois-Savon murteet, f) Keski-Suomen murteet, g) Keuruun-Evijärven seudun välimurteet, h) Kainuun murteet, i) Vermlannin murre (ns. metsäsuomalaisten murre).
8. **Kaakkoismurteet:** a) varsinaiset kaakkoismurteet, b) Inkerin suomalaismurteet, c) Lemminkäinen (tai Lappeenrannan) seudun välimurteet, d) Sortavalan seudun välimurteet.

3.2. Kaupunkien murteet ja piirteiden variaatio

Perinteisen murteentutkimuksen, dialektologian, tavoitteena on ollut taltioida murteita mahdollisimman alkuperäisinä ja ”turmeltumattomina” ennen kuin ne häviäisivät. Martti Rapola (1947: 19) selvittää teoksessaan Johdatus suomen murteisiin varsin tyhjentävästi perinteisen murteentutkimuksen olemuksen:

Murteiden tutkimus on osa sen kansanperinteen tutkimusta, joka on tuomittu uudenaikaisesta yhteiskunnasta häviämään ja joka siksi on koetettava pelastaa, niinkuin entisajan henkinen perinne on pelastettavissa: keräämällä sen ainekset mahdollisimman yksityiskohtaisesti talteen ja kouluttamalla tutkijoita, jotka entisajan murteisiin hyvin perehtyneinä kykenevät selvittämään niiden historian ja keskinäiset suhteet, niitä koossa pitäneet syyt ja niiden kehitykseen, häviämiseenkin vaikuttaneet seikat.

Oleellista murteentutkimuksessa on siis vielä pitkälle 70-luvulle asti ollut ”turmeltumattoman” murteen tutkiminen ja taltioiminen. Informanteiksi valittiin vanhoja, koko elämänsä samalla paikkakunnalla (parhaassa tapauksessa samassa talossa) pysyneitä, kouluttamattomia ”murreoppaita”. Kaupungeissa puhuttavat murteet koettiin näin ollen liian sekakoosteisiksi eikä niitä tutkittu dialektologian keinoin.

1970-luvulla käynnistettiin jo aiemmin mainitsemani Nykypuhekielen murros-hanke (NPM), joka tutki nimenomaan kaupunkien kieltä. Hanke oli Suomen Akatemian rahoittama ja sen motivaattorina toimi nopea yhteiskunnallinen kehitys, joka vaikutti elinkeinorakenteeseen. Tämä puolestaan on vaikuttanut myös yhteiskunnassa käytettäviin kielimuotoihin. Maalta- ja maassamuuton oletettiin muuttavan puhe-suomen kenttää ratkaisevasti. (Mielikäinen 1980: 1.) NPM-hankkeessa olivat sen esitutkimusvaiheessa mukana vain Turku ja Jyväskylä, mutta lopullisen tutkimushankkeen aloituksen yhteydessä mukaan tuli Tampere, joka toimi yhteistyössä vastaavanlaisen Helsingin puhekielen tutkimuksen kanssa. Koko hankkeen perimmäisenä tarkoituksena oli selvittää, millainen muutosprosessi puhe-suomessa on parhaillaan käynnissä, miten aluemurteet vaikuttavat toisiinsa, tasoittaako julkinen kielenkäyttö murre-eroja, millaisia tilannevaihteluja kielenkäyttö ilmentää ja mikä on asenteiden vaikutus. Aikarajoitusten vuoksi eri tutkimusyksiköt keskittyivät hieman erilaisiin asioihin. (Mielikäinen 1980: 20.)

Kaupunkien kielen tutkiminen toi uusia käsitteitä tutkimuksen piiriin. Aiemmin mainitut aluemurre ja aluepuhekieli liittyvät pääasiassa maaseutujen kieleen. Asutuksen painopisteen siirryttyä kaupunkiin on termistöön lisätty *kaupunkipuhekieli*, jonka koostumus vaihtelee sen kaupungin tai kaupunkikeskuksen mukaan, jonka kieltä se on. Isompien, varsinkin

eteläsuomalaisten, kaupunkien kielestä leviää kaikkialle maahan *nykypuhekieli*, jota kutsutaan myös esimerkiksi *yleispuhekieleksi* tai *nykypuhesuomeksi*. Se muistuttaa puhuttua *yleiskieltä* eli huoliteltua puhe-suomea, mutta on länsimurteisempaa. (Palander 2011: 27–28.) Sitä käyttävän puhujan kielenpiirteet ovat pääasiassa sellaisia, ettei niiden perusteella voi päätellä puhujan taustaa (Mielikäinen 1986).

Kaupunkien puheen tultua fennistiseen tutkimukseen ja muun muassa NPM:n tulosten selkiytyessä on huomattu, että ennusteet aluemurteiden tasoittumisesta ja uuden puhe-suomen varieteetin synnystä eivät toteutuneetkaan. Variaatiota esiintyy edelleen eivätkä murteet ole tasoittuneet olemattomiin. (Mantila 2004: 322.) Vanhojen aluemurteiden tiukahko rajaaminen oli aiemmin vielä jokseenkin mahdollinen tehtävä, mutta sosiaalisia puhekielen varietetteja on huomattavasti vaikeampi lokeroida (Mielikäinen 1982: 278). Harri Mantila (ensimmäisen kerran vuonna 1997) onkin ehdottanut, että kielen variaatiota tulisi lähestyä enemmän eri piirteiden kuin kokonaisen varieteetin kautta. Idiolektit eli yksilömurteet koostuvat usein kimpusta erilähtöisiä piirteitä, joten näiden piirteiden levikin ja varioivuuden selvittäminen palvelisi paremmin nykyvariaation tutkimuksen tavoitteita. Mantila on ehdotuksessaan jakanut piirteitä viiteen eri kategoriaan:

1) Yleisiin ja neutraaleihin puhekielisyyksiin (tunnettuja kaikkialla suomessa sekä alueellisesti että sosiaalisesti, esimerkiksi ns. passiivimuodon käyttö monikon 1. persoonan funktiossa = *me leivotaan* ja *i:n* loppuheitto = *kaks, juoks*),

2) maantieteellisesti laaja-alaisiin puhekielen piirteisiin (tunnettuja ilmiöitä, joiden perusteella ei voi päätellä tarkasti puhujan kotiseutua, maaseudulla yleisiä, mutta kaupungeissa osoittavat sosiaalista variaatiota, yleisgeminaatio = *sannoo, ossaa/ossoo* ja svaa-vokaali = *kolome, ilima*),

3) yleistyviin puhekielen piirteisiin (nopeasti leviävät piirteet, jotka valtaavat alaa sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti, esimerkiksi jälkitavujen A-loppuisten vokaaliyhtymien monoftongiutumisen = *järvee, karmee* ja A:n loppuheitto = *täst paikast*),

4) leimallisiin maakuntapiirteisiin (jonkin tietyn alueen tunnusmerkeiksi leimautuneet piirteet, esimerkiksi jälkitavujen vokaalienvälinen *h* pohjalaismurteissa = *saunahan, saunhan, saunhaan* ja itämurteiden pitkän *AA:n* diftongiutuminen = *kuappi, suapas*) ja

5) eläviin ja yleistyviin puhekielen piirteisiin (piirteet, joilla on suppeampi esiintymisalue kuin ryhmissä 1 ja 3, mutta jotka ovat elinvoimaisia ja jopa yleistyviä, esimerkiksi Tornion murteen *h:n* metateesi = *sauhnaan* ja persoonapronominit *mie* ja *sie*). (Mantila 2004: 325–328.)

Mantila muistuttaa kuitenkin, että vaikka ryhmät näyttävät muotoutuvan melko selvärajaisiksi, ovat ne jatkuvasti muutoksessa sekä limittyvät toisiinsa (Mantila 2004: 325).

Tämän tutkimuksen aineistosta esiin nousseista piirteistä moni kuuluu johonkin edellä mainituista ryhmistä. Kommentoin aineistoluvuissa piirteitä Mantilan jaottelun valossa ja pohdin, miksi juuri ne ovat kiinnittäneet informanttieni huomion ja mitä informanttieni piirreluonnehdinnat voivat kertoa murteista ja niihin liittyvistä käsityksistä.

4. TUTKIMUSAINEISTO

Aineistoni koostuu yhteensä kahdeksantoista informantin haastattelusta. Kymmenen haastateltavista kuuluu nuorten aikuisten ryhmään (NAR), jota kutsun myöhemmin lyhyesti myös nuorten ryhmäksi ja jonka jäsenet ovat syntyneet vuosina 1986–1992. Kahdeksan haastateltavista taas kuuluu keski-ikäisten ryhmään (KIR), jonka jäsenet ovat syntyneet vuosina 1947–1968. Haastateltavat ovat joko koko elämänsä tai suurimman osan elämästään Naantalissa asuneita. Naantali on Turun naapurikaupunki, joka kuuluu lounaismurteiden pohjoisryhmään. Usein se on tosin jätetty murrehistorioiden ulkopuolelle, koska se on kaupunki. Naantaliin nykyisin kuuluvat pienemmät kunnat Rymättylä, Merimasku ja Velkua sen sijaan mainitaan murrehistorioissa. (Ks. esim. Wiik 2006: 266.)

4.1. Aineiston kerääminen

Löysin nuorten ryhmään haastateltavat helposti, sillä olen itse kotoisin Naantalista ja tunnen kaikki informanttini kouluajoilta tai he ovat sukulaisiani. Keski-ikäisten ryhmän koostamisessa sen sijaan tarvitsin hiukan apua vanhemmiltani ja ystäviltäni. Nuorten ryhmäläisiä yhdistää siis se, että he kaikki tuntevat minut. Suurin osa tuntee myös toisensa, osa jopa erittäin hyvin. Koko ryhmää ei kuitenkaan voi kutsua siinä mielessä ryhmäksi, että heillä olisi yhteinen kaveripiiri tai he muuten olisivat tiiviisti vuorovaikutuksessa. Heitä yhdistää samaan ikäryhmään kuuluminen sekä pitkäaikainen naantalilaisuus.

Keski-ikäisten ryhmä on sikäli heterogeenisempi, että sen kaikki jäsenet eivät tunne toisiaan. Kolme heistä on kuitenkin keskenään sisaruksia. Muutamat tuntevat toisensa harrastuksen kautta. Myös nuorten ja keski-ikäisten ryhmän välillä on vuorovaikutusta: kahden nuoren toinen vanhempi kuuluu keski-ikäisten ryhmään (Kristian on Nadjan isä, Kuisma Nikin isä). Keski-ikäisten ryhmäläisistä kolme en ollut tavannut koskaan aiemmin. Kaikki haastattelut onnistuivat kuitenkin hyvin, enkä usko sen juurikaan vaikuttaneen vastauksiin, tunsiko informantti minut ennalta vai ei.

Vältin kertomasta informanteille etukäteen haastattelujen aiheesta. Kaikki informantit tiesivät etukäteen tai heille kerrottiin, että teen tutkimusta suomen kielen oppiaineeseen. Suurin osa tiesi tutkimuksen olevan yhteydessä murteisiin jo ennen haastattelua, mutta tämän tarkempia tietoja aiheesta ei informanteille kerrottu. Aiheen kertomisen välttämisen tarkoituksena on säilyttää haastattelun spontaani luonne. Jos informantti tietää liikaa siitä, mitä häneltä saatetaan kysyä, hän voi alkaa miettiä aihetta etukäteen itselleen epätyypilliseen tapaan tai etsiä tietoa, jos tuntee, ettei ”tiedä tarpeeksi”. (Ks. esim. Nupponen 2011: 16.) Jokaisen haastattelun aluksi korostin kuitenkin sitä, että olen kiinnostunut haastateltavan mielipiteistä ja ajatuksista, en niin sanotuista oikeista tai vääristä vastauksista.

Tein haastattelut marras-joulukuussa 2013 sekä maaliskuussa 2014. Keräsin jokaiselta informantilta taustatietoina heidän sukupuolensa, syntymäaikansa, syntymäpaikkansa, muuttohistorian, koulutuksen ja vanhempien syntymäpaikat.

Haastatteluista suurin osa tehtiin informanttien kotona tai jossakin kahvilassa, kaksi myös minun kotonani. Haastattelut kestivät hiukan reilusta kahdestakymmenestä minuutista viiteenkymmeneen minuuttiin. Suurin osa oli kestoltaan 30 minuuttia. Olen nauhoittanut kaikki haastattelut. Nauhoitusten yhteenlaskettu kesto on noin 620 minuuttia eli yli kymmenen tuntia.

Monissa vastaavissa tutkimuksissa haastatteluja ei ole nauhoitettu, mutta syynä on ollut tutkimusten toteuttaminen kurssitöinä, jolloin haastattelijoita on ollut useita eikä näin ollen äänityslaitteiden järjestäminen kaikille ole ollut mahdollista (Palander 2011: 24). Vaikka haastattelujen nauhoittaminen toi jonkin verran haasteita haastattelujen teolle, nauhoittamisesta oli selvästi enemmän hyötyä kuin haittaa. Sanoin jokaiselle informantille, että nauhoitan haastattelut, jotta minun ei tarvitsisi kirjoittaa kaikkia kommentteja ylös. Tämä kommentti luullakseni edesauttoi informanttien rentoutumista, koska näin heidän ei tarvinnut ajatella, että nauhoitan heitä analysoidakseni heidän kieltään tai ”virheitään”. Nauhoittamisen etuna pidän juuri sitä, että haastattelija voi keskittyä haastattelutilanteessa täysin haastateltavan kanssa kommunikoimiseen, eikä hänen tarvitse esimerkiksi pyytää haastateltavaa hidastamaan puhettaan tai toistamaan jotain juuri sanomaansa.

Haastatteluita voi luonnehtia puolistrukturoiduiksi teemahaastatteluiksi. Kysyin kaikilta informanteilta samat kysymykset samassa järjestyksessä lukuun ottamatta kahta ensimmäistä haastattelua (Niko ja Nils), joissa avoimista kysymyksistä en kysynyt kysymystä ”Mitä murre mielestäsi on?” Nikolta enkä kummaltakaan kysymystä ”Muistatko, että koulussa olisi puhuttu murteista?” (ks. liite 2). Edellisiin kysymyksiin saatettiin kuitenkin palata, ja kysyin myös tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä. Haastattelut koostuivat kolmesta osasta. Ensimmäisenä pyysin informantteja piirtämään Suomen karttaan (liite 1) heidän ajattelemansa murrealueet, nimeämään ne sekä kuvailemaan eri alueiden kieltä. Lisäksi pyysin heitä kertomaan, mihin alueisiin heillä on kontakteja. Seuraava osio (liite 2) koostui avoimista kysymyksistä liittyen heidän omaan puheeseensa, murteiden arviointiin sekä ajatuksiin murteen tulevaisuudesta. Viimeiseksi pyysin informantteja tunnistamaan seitsemän murrepiirrettä (liite 3) ja arvioimaan, missä käytetään kyseessä olevaa murrepiirrettä.

4.2. Aineiston koostumus

Informanttien tuli täyttää muutama kriteeri: heillä ei ollut kielitieteellistä koulutusta suomen kielestä (vain yhdellä informantilla on koulutusta jostain muusta kielestä yliopistotasolla), he olivat syntyneet Naantalissa tai jossain sen lähikunnista ja olivat ikänsä puolesta sopivia joko nuorten aikuisten (iältään 18–30-vuotias) tai keski-ikäisten (iältään 40–65-vuotias) ryhmään.

Valitsin nämä kaksi ikäryhmää muutamasta eri syystä. Nuoremman ryhmän kohdalla tärkeänä syynä oli se, että kuulun itse tähän ikäryhmään, joten tunnen paljon siihen kuuluvia henkilöitä. Lisäksi nuorten kieltä ja kielikäsitteitä on varsinkin kansanlingvistisissä tutkimuksissa tutkittu paljon (ks. esim. Nupponen 2011, Palander 2011), ja halusin oman ryhmäni sikäli olevan yhteismitallinen esimerkiksi Palanderin vuoden 2011 teoksen informanttien ikäryhmään nähden. Tärkeäksi koin myös, että informantit olisivat yli 20-vuotiaita, koska useimmilla tätä nuoremmilla ei ole vielä juurikaan kokemuksia muista kuin oman alueen murteist tai kontaktit ovat tulleet niin nuorina, ettei niitä kykene erittelemään tai muistamaan (Palander – Nupponen 2005: 15; Vaattovaara–Soininen–Stojanov 2006: 227). Kansanlingvistikissa tutkimuksissa on kuitenkin tutkittu myös esimerkiksi lukioikäisten kieltä (ks. esim. Vaattovaara 2009; Ronkanen 2012).

Vanhempien ryhmän halusin mukaan tietyllä lailla päinvastaisesta syystä kuin nuorten ryhmän: koska kansanlingvistinen tutkimus on (ainakin Suomessa) keskittynyt juuri nuorten kieleen, keski-ikäisten käsityksiä on kartoitettu melko vähän. Ainoita löytämiäni tutkimuksia ovat Anna-Riitta Leanderin Tampereen yliopistoon vuonna 2008 tekemä pro gradu -tutkimus yläasteikäisten ja yli 50-vuotiaiden hämäläismurteisten informanttien murteella kirjoittamien tekstien vertailusta, Sanna Leipälän Haapajärvisen murreasenteista -niminen (2000) pro gradu -tutkimus, johon on haastateltu viittä yhdeksäsluokkalaista ja viittä keski-ikäistä informanttia sekä Riikka Björkbackan (2002) pro gradu -tutkimus 15–78-vuotiaiden veteliläisten murrekäsitteistä. Kaksi jälkimmäistä pro gradua on tehty Jyväskylän yliopistossa. Perinteisessä dialektologiassa keski-ikäisten ja sitä vanhempien kieltä on pidetty murteen osalta ”arvokkaampana” kuin nuorempien, sillä se on säilyttänyt monia muotoja, jotka nuorten kielestä ovat jo hävinneet (ks.

esim. Rapola 1947: 18). Karkeasti voidaan myös sanoa, että nuoret käyttävät aikuisia vähemmän suppea-alaisia, leimallisia murrepiirteitä (Lappalainen 2001: 77). Siksi onkin kiinnostavaa tutkia, millaisia eroja on nuorten ja keski-ikäisten kieltä ja murretta koskevissa käsityksissä vai onko edes havaittavissa eroja.

Taulukko 1 sivulla 26 kuvaa nuortenryhmäläisiä ja siihen on koottu heidän taustatietolomakkeidensa tietojen pohjalta perustiedot heistä. Vastaavasti Taulukko 2 sivulla 28 kuvaa keski-ikäisten ryhmää samojen taustatietojen mukaisesti. Olen antanut informanteille etunimet siten, että kaikkien nuorten ryhmään kuuluvien nimet alkavat n-kirjaimella ja keski-ikäisten ryhmään kuuluvilla nimet alkavat k-kirjaimella. Näin informanttien henkilöllisyys pysyy salassa, mutta nimen perusteella näkee suoraan, kumpaan ryhmään henkilö kuuluu.

4.2.1 Nuorten aikuisten ryhmä

Nuorten ryhmässä on yhtä paljon miehiä kuin naisia. Muualla kuin Naantalissa syntyneet (Netta, Nea, Nella ja Niki) ovat kaikki muuttaneet Naantaliin viimeistään kolmevuotiaina. Kaikki nuoret ovat käyneet peruskoulun ja lukion Naantalissa. Naantalissa on vain yksi lukio ja kaksi yläkoulua, joten kaikki nuoret informantit ovat olleet kouluaikaanaan hyvin yhteneväisessä ympäristössä.

Kaikki informantit ovat siis muuttaneet Naantalista vasta lukion käytyään, lukuun ottamassa Nella, joka opiskeli Tampereella vuoden lukion aikana. Nuorten ryhmästä kahdeksalla on alempi korkeakoulututkinto, heillä on opiskelu yliopistossa tai ammattikorkeakoulussa kesken tai he ovat joskus opiskelleet jommassakummassa. Kaksi nuorten ryhmän informanteista on koulutukseltaan ylioppilaita, jonka lisäksi toisella heistä on ammattitutkinto. Nuorten ryhmäläisistä yksi oli haastatteluhetkellä asunut jo kuukauden Helsingissä, jonne oli muuttanut saatuaan sieltä töitä. Kaikki haastatellut nuoret olivat muuttaneet Naantalista Turkuun viimeistään opintojensa alettua. Muutama oli myös asunut noin vuoden mittaisen jakson muualla kuin Varsinais-Suomessa jossain vaiheessa opintojaan. Neljän informantin molemmat vanhemmat ja kahden informantin toinen

vanhempi on kotoisin Varsinais-Suomesta. Muiden informanttien vanhemmat ovat kotoisin Pirkanmaalta, Kanta-Hämeestä, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalta, Uudeltamaalta ja Niilon äiti Kaakkois-Suomesta. Niilo ei muistanut äitinsä synnyinpaikkakuntaa tarkasti.

TAULUKKO 1. Nuorten aikuisten ryhmän (NAR) taustatiedot.

Infor- mant- ti	Syntymä- aika	Syntymä- paikka	Vanhempi- en syn- tymäpai- kat (isä, äiti)	Koulu- tus	Peruskoulun käyntipaik- kakunta	Muutto- historia
Niko	1986	Naantali	Loimaa, Virrat	AMK	Naantali	Naantali- Turku-Hel- sinki
Nils	1986	Naantali	Naantali, Turku	AMK	Naantali	Naantali- Orimattila- Naantali- Turku
Niina	1988	Naantali	Naantali, Turku	Lukio ja ammatti- koulu	Naantali	Naantali- Turku
Nes- tori	1988	Naantali	Turku, Turku	Yliopisto	Naantali	Naantali- Turku
Niilo	1988	Naantali	Helsinki, ”Karjala”	Yliopisto	Naantali	Naantali- Turku
Netta	1988	Seinäjoki	Ii, Lappa- järvi	Yliopisto	Naantali	Seinäjoki- Naantali- Kauniainen- Turku
Nea	1988	Huittinen	Mynämäki, Virrat	Yliopisto	Naantali	Huittinen- Naantali- Turku
Nad- ja	1989	Naantali	Mietoinen, Mietoinen	Yliopisto	Naantali	Naantali- Turku
Nella	1989	Perniö	Tammela, Tampere	Lukio	Naantali	Perniö- Naantali- Tampere- Naantali- Turku

4.2.2. Keski-ikäisten ryhmä

Keski-ikäisten ryhmässä on viisi naista ja kolme miestä. Ryhmä on siis hieman pienempi kuin nuorten aikuisten ryhmä. Muutama keski-ikäisten ryhmään kuuluva on asunut koko elämänsä Naantalissa (Karita ja Katja), muutama taas muuttanut sinne vasta aikuisiällä (Kristian, Kerttu ja Kuisma). Keski-ikäisten ryhmään kuuluvista informanteista kolme (Kalle, Kirsi ja Kati) on syntynyt ja asuu nykyään Rymättylässä, joka on kuulunut kuntaliitoksen ansiosta vuodesta 2009 Naantaliin. Mietoinen, jossa yksi informanteista (Kristian) on syntynyt, on yhdistetty vuonna 2007 Mynämäkeen, joka on Turun naapurikunta. Monen informantin vanhempien syntymäkunta on liitetty johonkin muuhun kuntaan tai se ei enää edes kuulu Suomeen. Rymättylän lisäksi Merimasku liitettiin vuonna 2009 Naantaliin. Samana vuonna Elimäki liitettiin Kouvolaan. Siipyy on liitetty jo vuonna 1973 Kristiinankaupunkiin, ja Johannes on jo lakkautettu kunta Venäjällä Karjalankannaksella. Keski-ikäisten ryhmän informanteista puolella on varsinaissuomalaiset vanhemmat.

Rymättylässä syntyneet (ja siellä yhä asuvat) informantit ovat käyneet alakoulun Rymättylän koulussa. Yläkouluun he ovat siirtyneet Naantaliin. Keski-ikäisten ryhmässä kenelläkään ei ole korkeakoulutasoista koulutusta. Kaikilla heistä on toisen asteen koulutus, ja he ovat työelämässä, lukuun ottamatta yhtä informanttia, joka on jo eläkkeellä. Ryhmät eivät siis ole koulutustaustaltaan aivan yhteneväiset, tosin tämä jako kuvastanee suomalaisen yhteiskunnan rakennetta: alemmin kouluttautuneet jäävät kotiseuduilleen koko elämäkseen herkemmin kuin korkeammin kouluttautuneet (ks. esim. Häkkinen 2000).

TAULUKKO 2. Keski-ikäisten ryhmän (KIR) taustatiedot.

Infor- mantti	Syn- tymä- aika	Synty- mäpaik- ka	Vanhem- pien syntymä- paikat (isä, äiti)	Koulu- tus	Peruskoulun käyntipaik- kakunta	Muutto- historia
Kerttu	1947	Porvoo	Siipyy, Johannes	yo-mer- konomi	Turku	Porvoo- Siipyy- Turku-Lap- peenranta- Naantali
Kristian	1952	Mietoinen	Mietoinen, Nousiainen	toinen aste	Mietoinen	Mietoinen- Naantali- Mynämäki
Kuisma	1956	Pälkäne	Pälkäne, Elimäki	toinen aste	Pälkäne	Pälkäne- Turku- Hausjärvi- Turku- Piikkiö- Naantali
Katja	1959	Naantali	Varkaus, Naantali	merko- nomi	Naantali	-
Kalle	1960	Rymättylä	Rymättylä, Merimasku	toinen aste	Naantali	-
Kati	1962	Rymättylä	Rymättylä, Merimasku	yo-mer- konomi	Rymättylä ja Naantali	Rymättylä- Raisio- Rymättylä
Kirsi	1965	Rymättylä	Rymättylä, Merimasku	toinen aste	Rymättylä ja Naantali	Rymättylä- Naantali- Turku- Rymättylä
Karita	1968	Naantali	Taivassalo, Karstula	toinen aste	Naantali	-

5. MURREALUE- JA MURREPIIRREKÄSITYKSET

Esittelen tässä luvussa informanttien käsityksiä suomen aluemurteista mielikuvakarttatehtävääineiston pohjalta. Informantit saivat eteensä Suomen kartan, johon oli merkitty Suomen kunnat vuoden 2013 tilanteen mukaan. Joissain tutkimuksissa on käytetty myös karttoja, joissa ei ole ollut paikkakuntien nimiä näkyvissä. Katsoin kuitenkin alueiden paikantamisen olevan helpompaa, jos paikkakuntien nimistä saattoi katsoa apuja. Pelkkä tyhjä karttapohja ilman mitään aluerajoja tai paikkakuntien nimiä osoittautui jo ensimmäisissä Prestonin mielikuvakarttakokeiluissa liian vaikeaksi hahmottaa, joten jonkinlaisia suuntaviivoja on tämältyyppisissä tehtävissä hyvä käyttää (Niedzielski & Preston 2003: 46–47). Palanderin (2011: 25) teoksen tutkimuksissa on käytetty vuoden 1938 tilanteen mukaista karttaa, jolloin mukana ovat myös Karjalankannaksen ja Laatokan Karjalan pitäjät. Tämän kartan hyvänä puolena on sen suora vastaavuus kielitieteellisiin murreryhmiin, jotka on tehty saman kartan mukaisesti. Käyttämäni vuoden 2013 kartta on kuitenkin varsinkin nuoremmille informanteille 30-luvun tilannetta tutumpi, vaikka lähivuosien kuntaliitokset ovat poistaneet kartalta joitain tuttuja kuntia (ks. KYV).

Tarkastelen sitä, missä määrin informanttien piirtämät murrealueet vastaavat kielitieteellistä luokitusta ja miten ne poikkeavat siitä. Vertaan informanttien karttoja toisaalta keskenään (nuorten ja keski-ikäisten ryhmät) ja toisaalta myös suhteessa siihen, millaisia tuloksia aiemmissa tutkimuksissa on saatu. Tarkastelun kohteena ovat murrealueiden määrä, murrealueiden nimitykset ja niiden sijoittaminen kartalle. Käsittelem myös eri murrealueisiin liitettyjä piirteitä ja käsityksiä. Käytän melko paljon esimerkkejä havainnollistamaan käsittelemiäni asioita ja todentamaan havaintojani ja johtopäätöksiäni. Esimerkit olen litteroinut melko karkeasti, sillä en tutki informanttien käyttämää kieltä vaan heidän käsityksiään kielestä. Esimerkiksi äng-äänteitä en ole merkinnyt. Lyhyet tauot puheessa olen merkinnyt pilkulla ja pitkät tauot pisteellä. Erisnimet olen kirjoittanut isolla alkukirjaimella ja erityisen painokkaasti lausutut kohdat versaalilla. Informanttien käyttämät murteiden nimitykset olen kursivoinut, kuten

muutenkin tässä tutkimuksessa. Kaksi peräkkäistä ajatusviivaa ilmoittaa kohdan, josta on poistettu osa.

Olen jättänyt litteraateista pois jonkin verran omia minimipalautteitani, joilla olen esimerkiksi rohkaissut informanttia jatkamaan (esimerkiksi *joo, mm, nii*). Informanttien puheen olen pyrkinyt säilyttämään pääpiirteissään alkuperäisessä muodossaan, mutta heidänkin vuoroistaan olen välillä poistanut esimerkiksi runsasta toistoa vuoron luettavuuden parantamiseksi. Esimerkit on numeroitu. Omat vuoroni olen merkinnyt nimikirjaimillani MH.

5.1. Murrealuejako ja murteiden nimitykset

Informanttien tehtävänä oli merkitä karttaan kaikki murrealueet, joita Suomessa heidän mielestään on. Osa informanteista piirsi suomen kielen murrealueiden lisäksi ruotsinkielisiä alueita, lähinnä Ahvenanmaan maakunnan alueelle. En kuitenkaan tutki lähemmin näitä ruotsinkielisiä alueita tässä tutkimuksessa, sillä tarkoitukseni on tarkastella suomen kielen murrealueita. Piirrettyjen alueiden määrä vaihteli yhdestä neljääntoista. Nuoret piirsivät keskimäärin 7,2 aluetta, keski-ikäiset 7,6 aluetta. Jos kuitenkin jätetään huomiotta ruotsinkielisiksi merkityt alueet, nuorten ja keski-ikäisten keskiarvot eroavat toisistaan enemmän: nuorilla se on 6,7 ja keski-ikäisillä 7,4. Ero ei kuitenkaan ole suuri. Molempien ryhmien yhteenlaskettu keskiarvo on seitsemän aluetta. Myös mediaani kaikille kahdeksalletoista murrekartalle on seitsemän aluetta sekä ilman ruotsinkielisiä alueita että niiden kanssa.

Etelä- ja pohjoiskarjalaisille ja pääkaupunkiseutulaisille tehdyissä tutkimuksissa informantit ovat merkinneet hiukan enemmän murrealueita kuin tämän tutkimuksen informantit. Pääkaupunkiseutulaisten nuorten murrealueiden määrät (keskimäärin 7,9 aluetta) ovat lähimpänä tämän tutkimuksen aluemääriä. (Palander 2011: 34.) Ero etelä- ja pohjoiskarjalaisiin nuoriin selittyy ainakin osittain sillä, että itäsuomalaiset nuoret ovat jakaneet itämurteisiin kuuluvat alueensa useampaan eri alueeseen kuin lounaissuomalaiset informanttini, joista moni piirsi itämurteiden alueelle vain yhden murrealueen, *Savon* tai *Karjalan*

murteen. Karjalan murre jaoteltiin vain kahdessa kartassa *Etelä- ja Pohjois-Karjalaan*, mikä poikkeaa itämurteisten vastaajien kartoista. Lounaissuomalaiset informanttini rinnastuvat tässä asiassa Helsingin seudun informantteihin, joille Savon ja Karjalan raja on epämääräisempi kuin itäsuomalaisille. Tämä johtuu kontaktien vähydestä sekä siitä, että alue on kaukana heidän kotiseudultaan (Palander 2011: 98–99).

Länsimurteisiin kuuluvat lounaismurteet, lounaiset välimurteet, hämäläismurteet, etelä, keski- ja pohjoispohjalaismurteet sekä peräpohjalaismurteet. Näistä alueista tutuimpia informanteille olivat lounaismurteet ja peräpohjalaismurteet, joista tosin käytettiin yleisimmin nimityksiä *Turun murre* ja *Lapin murre*. Maakuntien ja kaupunkien nimien mukaan nimeäminen on yleinen piirre suomalaisissa kansanlingvistisissä tutkimuksissa yleisestikin. Myös maakuntien asukkaiden mukaan nimeäminen (esim. *savolaiset*) on ollut yleistä. (Palander 2011: 34–35.) Tässä tutkimuksessa yleisimmin käytettiin juuri maakuntien tai kaupunkien nimiä. Informanttien tietämys maantieteestä tai esimerkiksi nykyisistä ja historiallisista maakunnista onkin voinut vaikuttaa melko oleellisesti heidän piirtämiensä murrealueiden tarkkuuteen. Ilmansuuntiakin käytettiin, ja yksi informantti kuvasi erästä aluetta myös piirteen mukaan *mie ja sie -murteeksi*.

Taulukkoon 3 sivulla 32 on kerätty informanttien käyttämät murrealueiden nimitykset yleisimmistä alkaen. Vasemmanpuoleiseen sarakkeeseen on kerätty nuorten aikuisten käyttämät nimitykset yleisimmästä alkaen, kuitenkin niin, että samaa aluetta tarkoittavat nimitykset on kerätty samaan lokeroon. Keskimmäiseen sarakkeeseen on kerätty keski-ikäisten vastaavat nimitykset, ja oikeanpuolimmaiseen sarakkeeseen on merkitty molempien ryhmien yhteenlasketut nimitykset. Taulukon nimityksiä ei siis kaikilta osin voi verrata toisiinsa taulukkoa vaakasuunnassa lukien. Rivit on kuitenkin numeroitu, jolloin samalla rivillä on siis aina jokaisen ryhmän eniten nimityksiä saanut alue, seuraavaksi eniten nimityksiä saanut alue ja niin edelleen. Taulukosta puuttuvat ruotsinkielisiksi merkityt alueet, joita oli kuudella informantilla ja jotka keskittyivät Ahvenanmaalle, Turun saaristoon sekä läntiselle Pohjanmaalle.

TAULUKKO 3. Murrealueiden nimet nuorten aikuisten ja keski-ikäisten lounaissuomalaisten mukaan.

Yleisyys	Nuoret aikuiset	Keski-ikäiset	Molemmat ryhmät
1.	Lapin murre (8) Pohjoinen (1)	Lapin murre (5) Pohjois-Suomen murre (2) Pohjoismurteet (1)	Lapin murre (17)
2.	Turun murre (4) Varsinais-Suomen murre (2) Lounais-Suomen murre (1) Länsimurteet (1) Etelä (1)	Turun murre (3) Varsinais-Suomen murre (3) Lounaismurteet (2)	Turun murre (17)
3.	Stadin slang (3) Helsingin murre (1) Pääkaupunkiseutu (1) Uudenmaan murre (2) Etelä-Suomen murteet (1)	Savon murre (4) Savo-Karjalan murteet (1) Keski-Suomen murre (2)	Stadin/Hesan slang (13)
4.	Savon murre (6) Itä-Suomen murre (1) Itä (1) Kuusamon murre (1) Kainuun murre (1) Keski-Suomen murre (2)	Hämeen murre (3) Tampereen murre (2)	Savon murre (13)
5.	Pohjanmaan murre (4) Etelä-Pohjanmaan murre (1) Pohjois-Pohjanmaan murre (1) Länsi-Suomen murre (1) Länsi (1) Oulun murre (2)	Pohjanmaan murre (4) Pohjalainen murre (1) Oulun (seudun) murre (2)	Pohjanmaan murre (13)
6.	Karjalan murre (1) Etelä-Karjalan murre (2) Pohjois-Karjalan murre (2) Mie ja sie -murre (1)	Rauman murre (2) Porin/Rauman murre (1) Satakunnan murre (1)	Karjalan murre (11)
7.	Tampereen murre (3) Hämeen murre (1) Pirkanmaan murre (1)	Karjalan murre (4) Itä-Suomen murre (1)	Tampereen murre (10)
8.	Porin murre (1)	Hesan slang (2) Uusimaa (1) ”Yleiskieli” (kirjakieltä lähentelevä) (1) Nykyymurre (1)	

Murrealueiden nimeämisessä näkyy jonkin verran informanttien asuinpaikka. Esimerkiksi *Kainuun murteen* mainitsi lounaissuomalaisista informanteistani vain Niina, jonka poikaystävä on kyseiseltä alueelta kotoisin. Toisaalta myös Nella piirsi *Kuusamon murteen* alueen, joka oli suurelta osin Kainuun murteen mukainen. Pohjoiskarjalaisten informanttien vastauksissa *Kainuun murre* kuitenkin oli yksi mainituimpia murrealueita, mikä selittyy sillä, että Kainuun murteen alue on Pohjois-Karjalan murteen viereinen murrealue (Palander 2011: 35). Tämän tutkimuksen informanteille Kainuun alue taas oli vieras.

Kaikkein yleisimmin mainitut murrealueet ovat tässä tutkimuksessa samoja kuin pohjois- ja eteläkarjalaisten sekä pääkaupunkiseutulaisten nuorten murrekartoissa (Palander 2011: 35). Myös esimerkiksi pieksämäkeläiset lukiolaiset ovat maininneet samoja murrealueita (Ronkanen 2012: 79). *Lapin, Savon, Turun ja Pohjanmaan murteet* olivat mainituimpia muotoja peräpohjalais-, savolais-, lounais- ja pohjalaismurteista. Peräpohjalaismurteita kutsuttiin lähes pelkästään *Lapin murteeksi*, mutta lounaismurteista ja pohjalaismurteista informantit mainitsivat monenlaisia muitakin nimityksiä maakuntajakoon tai ilmansuuntiin perustuen. Savolaismurteiden alueeseen kuuluvista alamurteista mainittiin *Keski-Suomen* ja *Kainuun murteet*. Yksi informantti niputti itämurteet *Savo-Karjalan murteeksi*, joista kuitenkin mainitsi melko oikeaan osuvia sisäisiä eroavaisuuksia.

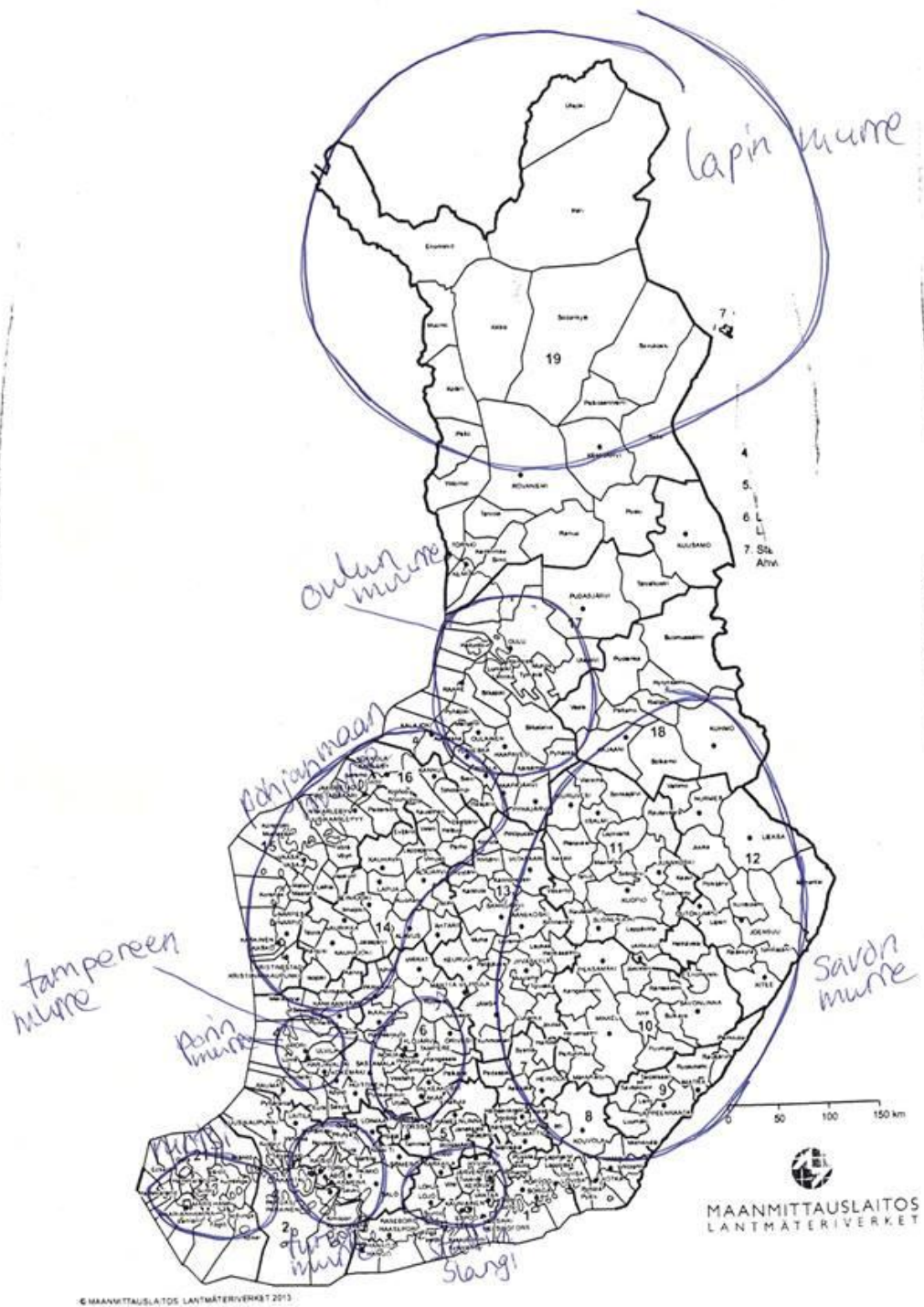
Helsingin seutu aiheutti informanteille päänvaivaa. Nuoret puhuivat *Stadin slangista*, *Helsingin murteesta*, *Etelä-Suomen murteesta* ja *pääkaupunkiseudusta* ja keski-ikäiset *Hesan slangista*, *nykymurteesta* tai *kirjakieltä lähentelevästä "yleiskielestä"*. Molemmissa ryhmissä mainittiin myös *Uudenmaan murre*. Moni pohti, voiko slangia kutsua edes murteeksi: ”tää [*Stadin slang*] on aika erilainen kun noi muut, en tiä pidetäänkö sitä ees murteena ku se on jossain määrin keinotekoinen ja aika uus” (Nestori). Monen kohdalla myös tieto tai arvelu siitä, että slangia puhuu vain harva muiden pääkaupunkiseutulaisten puhuessa murteettomammin, vaikeutti murrealueen nimeämistä. Pääkaupunkiseutu sai siis kokonaisuutena eniten ristiriitaisia mainintoja osan nimetessä alueen hyvinkin yleiskieliseksi ja osan pitäessä *Stadin slangin* puhujia hyvin vaikeaselkoisina. Keski-ikäisten käyttämät nimitykset *nykymurre* ja *kirjakieltä lähentelevä "yleiskieli"* tuovat esille käsityksen pääkaupunkiseudun erityisyydestä verrattuna

muihin suomen murrealueisiin. Monissa maissa (esim. Yhdysvallat, Turkki ja Etelä-Korea) *yleiskieli* eli *standardien mukainen kieli* yhdistetään pääkaupunkiin, jolloin yleiskieli on ymmärretty alueelliseksi varieteetiksi (Palander 2011: 37). Varsinkin termi *kirjakieltä lähentelevä ”yleiskieli”* viittaa ajatukseen standardikielen alueellisuudesta. Tämä näkemys ei kuitenkaan tullut esille kovin usein informanttien vastauksissa.

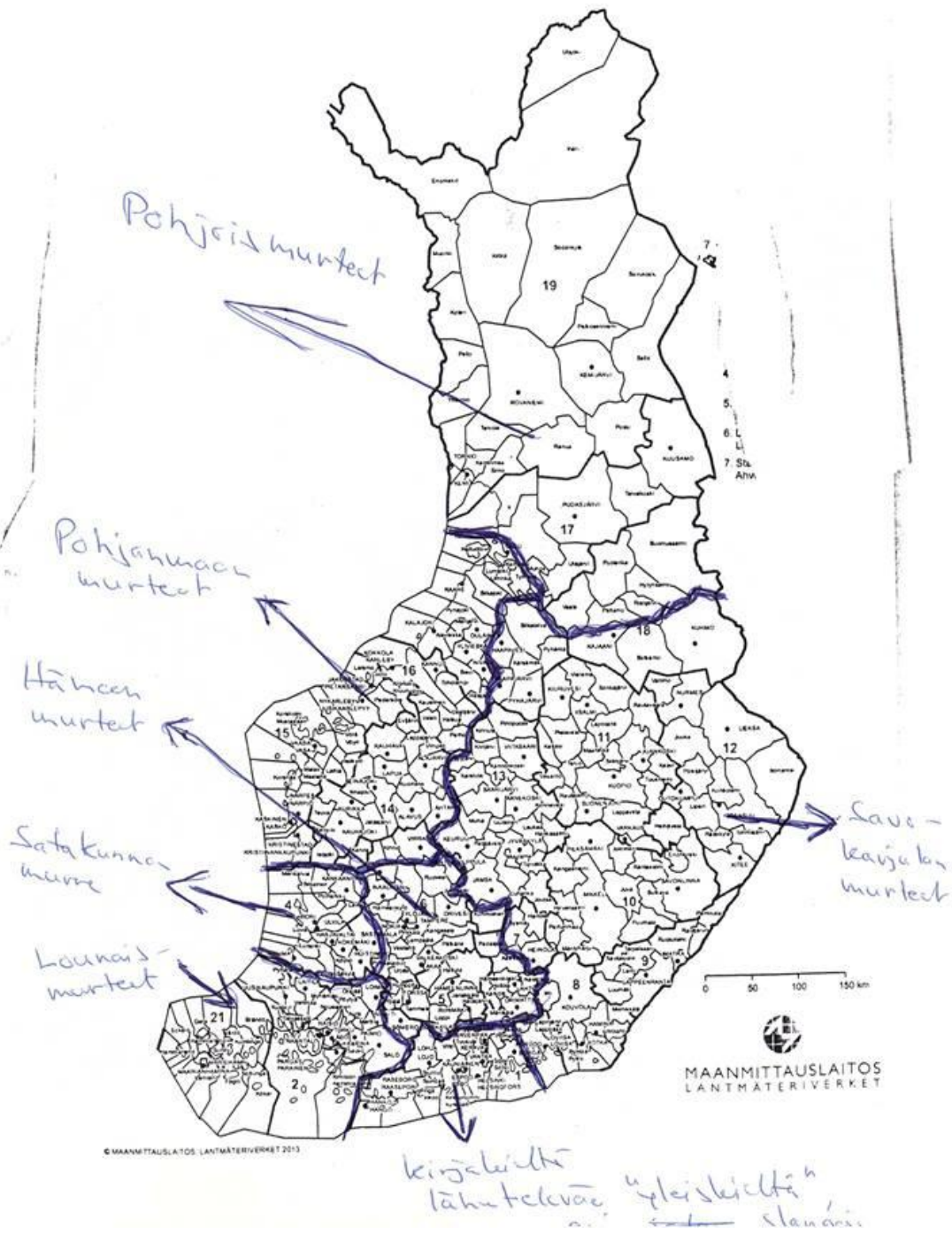
Kaupungeista mainintoja murrealueina saivat Turku, Helsinki, Tampere, Oulu, Kuusamo, Pori ja Rauma. Monia muitakin kaupunkeja mainittiin, kun mietittiin murteiden eroja. Muutama informantti esimerkiksi mainitsi Tampereella ja Hämeenlinnassa puhuttavan eri tavalla, vaikka molemmat kaupungit kuuluvat samaan isompaan murrealueeseen.

5.2. Murrealueiden sijoittaminen karttaan

Pyysin jokaista informanttia piirtämään karttaan suomen murrealueet niin kuin he ajattelevat niiden olevan. Vältin neuvomasta, miten alueet tulisi piirtää. Pysin kannustamaan jokaista piirtämään itselleen luontevalla tavalla. Näin syntyneet alueet eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia siinä mielessä, että osa informanteista piirsi alueet suurpiirteisesti ympyröimällä alueita, jolloin karttaan jäi väkisinkin tyhjiä alueita. Esimerkki tällaisesta kartasta on Netan piirtämä kartta sivulla 35. Osa piirsi rajoja suurin piirtein kuntarajojen mukaan (sivulla 36 Kuisman kartta). Osa taas yhdisteli edellä mainittuja tekniikoita. Murrejaon tekemiseen vaikutti myös informanttien maantieteen tuntemus, joka vaihteli varsin suuresti. Koska käytettävässä kartassa kuitenkin oli merkittynä kuntien nimet, maantieteellisen tietämyksen erot tasoittuivat hieman. Informantit saattoivat myös kysellä minulta paikkakuntien sijainteja.

KARTTA 2. Netan rajaamat murrealueet.

KARTTA 3. Kuisman rajaamat murrealueet.

Kymmenen informanttia (kuusi nuorta aikuista ja neljä keski-ikäistä) piirsi murrealueet kattamaan koko Suomen (vaikka kaikki eivät nimenneet jokaista piirtämäänsä aluetta). Kuisman piirtämä kartta sivulla 36 on esimerkki kartasta, jossa murrealueet on ulotettu koko Suomen kattaviksi. Loput informantit piirsivät vain muutamia alueita tai sanoivat piirtävänsä vain ne alueet, jotka he tiesivät. Tällöin osa pinta-alasta jäi merkitsemättä mihinkään alueeseen. Useimmiten merkitsemättä jäi Suomen keskiosa tai Kainuun alue, eli hämäläis- tai savolaismurteisiin kuuluvat alueet. Pääasiassa samat alueet ovat jääneet tyhjiksi myös muissa tutkimuksissa (Palander 2011: 39–40). Netan rajaama kartta sivulla 34 toimii esimerkkinä sellaisesta kartasta, jossa tyhjiksi on jätetty itselle tuntemattomia alueita.

Maa- tai vesirajaan rajautuvia murrealueita on todennäköisesti helpompi sijoittaa karttaan kuin epämääräisemmin rajautuvia sisämaan alueita, joten moni aloitti piirtämisen juuri näiden rajojen kautta. Tällöin (vaikka itse murretta ei osaisikaan kuvailla kovin seikkaperäisesti) on murteen paikka helpohko määrittää verrattuna sisämaahan. Kainuun alueen tyhjäksi jääminen liittyy siihen, että *Lapin murretta* ei ole haluttu piirtää kovin etelään, eikä Kainuuta ole kuitenkaan osattu ajatella myöskään *Savon murteen* osaksi. Savon murre liitetään melko vahvasti Itä- tai myös Keski-Suomeen, jolloin Kainuuseen jää siis alue, josta on vaikea sanoa mitään, ellei tunne ketään mainitulta alueelta. Kontaktien vähyys voi luonnollisesti olla syy jonkin muunkin alueen tyhjäksi jättämiseen. Keski-Suomen tyhjäksi jääminen liittyy osittain myös yleiskielisyysoletukseen, joka liitetään usein juuri keskisuomalaiseen puheeseen (ks. tarkemmin luku 6). (Palander 2011: 40.)

Yksi informantti nuorten ryhmästä (Nea) jakoi Suomen kartan ilmansuuntien mukaan *itä-, länsi- etelä- ja pohjoisalueeseen* ja yksi (Nils) ilmoitti tietävänsä vain yhden murrealueen, *Turun murteen*, eikä piirtänyt muita alueita. Loppuosaa kartasta hän kutsui *muuksi Suomeksi*. Tätä *muun Suomen* aluetta en ole laskenut murrealueeksi.

Piirrettyjen alueiden koko vaihtelee suuresti. Mitä etelämpänä murrealue sijaitti, sitä pienempi sen alue useimmilla informanteilla on. Tämä pätee myös

kielitieteelliseen jaotteluun, jossa pienimpiä alueita ovat lounaismurteet, lounaiset välimurteet ja kaakkoismurteet (Suomen nykyisten rajojen sisällä oleva osa). Myös eteläpohjalaismurteiden alue on kielitieteellisen jaon mukaan pienehkö, mutta se ei informanttien kartoissa hahmottunut erilliseksi muista pohjalaismurteista. Keski-ikäisten kartat olivat monen alueen kohdalla keskimäärin tarkemmin piirrettyjä kuin nuorten aikuisten kartat. Varsinkin lounaismurteiden kohdalla keski-ikäisten kartat olivat hyvin tarkasti kielitieteellisen jaon mukaisia siinä missä nuorten kartat ulottuivat usein vähintään välimurteiden alueelle.

5.3. Murrepiirteitä ja käsityksiä aluemurteista

Käsittelen tässä luvussa informanttien käsityksiä murrealueista ja alueilla puhuttavien murteiden piirteistä. Olen nimennyt alaluvut kielitieteellisten murrealueiden nimillä yhtenäistääkseni luvut. Olen myös yhdistänyt joitain päämurrealueita sellaisiksi kokonaisuuksiksi, jollaisina ei-kielitieteilijät ne useimmiten näkevät. Näin lounaismurteet ja lounaiset välimurteet sekä savolais- ja kaakkoismurteet käsitellään samoissa luvuissa. Pohjalaismurteiden kohdalla harva tavallinen kielenkäyttäjä hahmottaa etelä-, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet peräpohjalaisiin murteisiin liittyviksi, mutta käsittelen ne silti samassa luvussa. Samoin harva näkee hämäläismurteiden yhteyttä pääkaupunkiseutuun, mutta koska osa seudusta kuuluu hämäläismurteisiin, käsittelen nekin samassa luvussa.

5.3.1. Lounaismurteet ja lounaiset välimurteet

Lounaismurteita puhutaan suurimman osan Varsinais-Suomea ja Satakunnan lounaisosan käsittävällä rannikkokaistaleella. Pohjoisin pitäjä on Luvia ja idässä alue rajautuu Suomusjärveen ja Kiikalaan. Etelässä lounaismurteita rajaa rannikon ruotsinkielinen alue. Lounaisten välimurteiden Turun ylämaan murteiden alue, niin sanottu hämäläiskiila, jakaa lounaismurteet kahteen ryhmään, pohjoiseen ja

itäiseen. (Lyytikäinen ym. 2013: 17.) Lounaiset välimurteet ovat saaneet vaikutteita sekä lounais- että hämäläismurteista. Ne ulottuvat Porin seudulta Länsi-Uudellemaalle. Kaistale on siis pitkä mutta kapea, sillä se törmää pohjoisessa nopeasti ruotsinkieliseen alueeseen, eteläpohjalaismurteisiin sekä hämäläismurteisiin, jotka kulkevat niiden itäpuolella etelän ruotsinkielisiin alueisiin asti. (Lyytikäinen ym. 2013: 71.)

Informantit kummassakaan ryhmässä eivät juuri erotelleet lounaismurteiden ja lounaisten välimurteiden alueita toisistaan nimitysten tai kartta-alueiden tasolla. *Porin, Rauman ja Laitilan murteet* saivat mainintoja. *Porin ja Rauman murre* yksi informantti niputti yhdeksi alueeksi. Kielitieteellisen jaon mukaan Rauma ja Laitila kuuluvat lounaismurteiden pohjoisryhmään ja Pori lounaisten välimurteiden Porin seudun murteisiin. Merkillepantavaa on kuitenkin, että informantit, varsinkin keski-ikäiset, mainitsivat painokkaasti, että *Turun murteen* murrealueen sisällä on suurta vaihtelua, joka ilmenee jo esimerkiksi Naantalien ja Mietoisten välillä. Keski-ikäisten piirtämät lounaismurteiden alueet olivat kautta linjan pienempiä kuin nuortenryhmäläisten, ja ne vastasivat melko hyvin kielitieteellistä lounaismurteiden aluetta. Nuorten ryhmässä melkein kaikkien informanttien lounaismurteiden alueet käsittivät myös välimurteiden alueen, muutaman alue ulottui myös hämäläismurteiden puolelle.

Turun murteen jälkeen yleisin lounaismurteiden nimitys oli *Varsinais-Suomen murteet* maakunnan mukaan. *Lounais-Suomen murteista* tai *lounaismurteista* puhui yksi informantti molemmissa ryhmissä. Informantit, jotka eivät nimenneet lounaismurteiden aluetta *Turun murteeksi*, saattoivat kuitenkin sanoa puhuvansa *Turun murretta* tai mainita sen muuten puheessaan. Nadja määritteli murrejaon menevän niin, että ”*Turun murre* on oma akselinsa ja sit on muut *Varsinais-Suomen murteet*”. Hän siis tiedostaa Turun alueella puhuttavan murteen eroavan pienempien kaupunkien ja kuntien kielestä. Turun murretta onkin pidetty sekakoosteisena muun muassa sen hämäläismurteista ja lounaismurteista saamien vaikutteiden vuoksi. Yleiskieli on myös antanut sille myöhemmin leimaa. Heikki Ojansuu (1901; 1903) on jättänyt Turun pois lounaismurteiden äännehistoriastaan, samoin on tehnyt Kalevi Wiik (2006) suomen murteita käsittelevissä teoksissaan. Maija Grönholm (1988: 5) toteaa kuitenkin *Ruotsalaiset lainasanat Turun*

murteessa -väitöskirjassaan pitävänsä niin sanottua vanhaa Turun murretta selvästi lähempänä lounaismurteita kuin lounaisia välimurteita.

Jokainen informanttini mainitsi lounaismurteet ainakin jollain tavalla. Nilsille *Turun murre* oli ainoa, jonka hän tunsu. Hänen mukaansa se ”kuulostaa normaalilt, emmää oo koskaan tienny puhuvani mitään murret, mut jotkut niin väittää”. Hänet oli tunnistettu päijäthämäläisellä paikkakunnalla turkulaiseksi: ”-- mut tunnistettiin saman tien turkulaiseks, kuulostin kuulemma vaan turkulaiselt”. Yksi informantti (Niko) ei piirtänyt *Turun murteelle* omaa aluettaan, mutta kertoi siitä kuitenkin esimerkkejä ja koki itse puhuvansa osittain kyseistä murretta, kuten esimerkistä 1 selviää.

(1)

Niko: no mä koen et mä puhun sellast *Naantalın murretta* eliii mun on siin mieles vaikee sanoo ku mä puhun sitä murretta et ehkä ulkopuolisen ois helpompi sanoo mutta tota ehkä se on sit vähän *Turun murteen* tyylistä et siin on paljon vaikutteita *Turun murteesta* mut ei se oo semmost niinku oikein kunnan *Turun murretta* et mennää *autosse* ja tälläst et se on ehkä niinku vois sanoo *Turun murteen* alalaji. -- et siin on niinku vaikutteita mut se on silti omanlaisensa. et mun on vähä vaikee sanoo et mikä mikä siin ois ominaista *Naantalın murteelle*

MH: sä et tänne kuitenkaa merkinny *Turun murretta*?

Niko: no eeen mä merkinny. no en mä kyl merkannu joo. nii olisin mä tietty voinu ympäröidä ton Turun tosta. kyl Turus on omanlaisensa murre.

Sekä Nils että Niko tuovat esille vastakkainasettelun oman murteen tai puhettavan ja muiden puhumien murteiden välillä. Nils pitää omaa puhettapaansa ”normaalina” ja Nikon on vaikea määritellä omaa puhettaan, koska se on hänelle tuttua. Oman alueen murre tai puhe koetaankin usein normaaliksi, sellaiseksi, johon verrattuna muut murteet ovat erilaisia ja murteellisempia sekä vaikeita ymmärtää (Rapola 1947: 8).

Turun murteesta annettiin melko paljon erilaisia luonnehdintoja ja piirre-esimerkkejä. Selvästi yleisin luonnehdinta oli *Turun murteen* kuvaaminen ”lyhennetyksi”. Lähes kaikki mainitsivat jollain lailla, että ”sanat pätkästää lopust” tai puhe on ”töksähtelevää ja lyhennetty”. Lounaissuomalaisiin murteisiin yhdistettävistä piirteistä moni on sellaisia, että ne ”lyhentävät” puhetta.

Loppuheitto (*yks, täst*) ja pitkien vokaalien lyheneminen jälkitavuuissa (*kertta, ruakka*) ovat näistä ehkä näkyvimpiä. Toisaalta *i:n* loppuheitto on jo yleinen ja neutraali puhekielen piirre, jonka perusteella ei vielä voi päätellä puhujan taustaa (Mantila 2004: 325–326). ”Lyhentäminen” muissa asemissa ja eri piirteissä on kuitenkin edelleen varsin näkyvä lounaismurteiden tunnusmerkki, jonka moni etelä- ja itäsuomalainenkin on huomannut (Palander 2011: 49).

Lounaismurteiden yksi erikoisuus on myös *lounaismurteiden erikoisgemmaatio*, jossa konsonantit *k, p, t* ja *s* ovat kahdentuneet, jos niillä alkaneessa tavussa on diftongi tai pitkä vokaali, joka tosin on useimmiten lyhentynyt (Lyytikäinen ym. 2013: 18). Juuri kahdentumisen jälkeinen vokaaliaineksen lyhentymisen liittäneen ilmiön ihmisten mielissä Turun murteelle ominaiseen ”lyhentämiseen”, josta informantit puhuivat. Spontaanisti ilmiötä ei maininnut kukaan informanteista, mutta murteentunnistustestissä (ks. liite 3, kohta 2) suurin osa sijoitti sen lounaismurteiden seudulle. Nuorten ryhmässä suurin osa sanoi, ettei käytä kyseistä ilmiötä, kun taas keski-ikäisistä Katja, Kalle ja Kristian sanoivat käyttävänsä piirrettä usein.

Keski-ikäisten ryhmässä kaikki mainitsivat *Turun murteen* olevan ”sitä lyhkästä kieltä” tai totesivat, että ”me lyhennetään kaikki sanat”. Muutamalle ”lyhentäminen” oli myös ainoa tapa, jolla he luonnehtivat lounaismurteita. Katja tosin totesi raumalaisten puhuvan ”lyhkäsesti” verrattuna turkulaisiin. Kristian mainitsi tulleen väärinymmärretyksi sanottuaan joskus, että *luut traputte ette* ’luuta rappujen eteen’, koska muualta tulleet eivät ymmärtäneet *luuta*-sanana loppuheittoista muotoa. Kristian myös ikään kuin päivittelee murteen lyhyttä useaan kertaan:

(2)

Kristian: kaikist sanoist jätetään poies, kauhian nuukii ollaan, ei mittää puhut loppuu saakka – – vähä semmost kauhia hättäst olevinas

Vaikka Kristian ja muutama muu informantti sanoo murteen lyhyttä rumaksi tai sellaiseksi, että siitä huomautetaan, ei kukaan sano häpeävänsä murretta.

Esimerkistä 2 on myös helposti nähtävissä, että Kristian ei edes yritä ”pidentää” puhettaan – vaikka harmitteleekin murteensa lyhyttä – sillä hänellä on esimerkin

lähes kaikissa mahdollisissa kohdissa loppuheittoa. Kristian onkin Katjan ohella tutkimukseni murteellisimpia informantteja. Vaikka tarkkaa analyysia en aiheesta voikaan esittää, on todettavissa, että heillä on säilynyt monia nuorempien (ja samanikäistenkin) puheesta lähes hävinneitä piirteitä. He myös tuovat itse ilmi haluaan puhua murteellisesti, vaikka molemmille on aiheesta huomautettu. Toisaalta he molemmat ovat saaneet myös positiivista huomiota murteensa vuoksi:

(3)

Katja: sit on joitaki jotka oikein niinku ”voi et ku mä tykkään sit tost *Turun murteest*”.

(4)

Kristian: kurssijuhlissa niin kun joka joukkueen piti esittää jotain ja sit ku ei meiän joukkueest keksitty mitään muuta ni sitten mein joukkueenjohtaja keksi et joo et Kristian ja Antti menee murrekeskusteluun keskustelemaa, minä tietyst tätä meitä mietoislaista ja sit Antti mikä oli iisalamesta ja niin pesunkestävä ku haha savolainen ku olla ja taitaa ni siinä sitte väännettii ei muuta, ei ollu käsikirjotusta ollenkaan, mentii ihan improhjalta vaa.

Kristianin joukkueenjohtaja on nähtävästi ajatellut vastakohtaisuutta laittaessaan lounaismurteisen ja savolaismurteisen murrekeskusteluun keskenään. Moni informanttinikin esitti näiden murteiden kuvailussaan juuri *Turun* ja *Savon murteiden* olevan hyvin erilaisia. Esimerkissä 4 Kristianin puheessa on sanoja, joihin loppuheitto sopisi (esim. *mietoislaista*, *käsikirjotusta*), joten aiemmin mainitsemani murteellisuus ei ole hänelläkään aivan vaihtelutonta. Idiolektin sisäinen vaihtelu on yleinen ilmiö, jonka Kristian itsekin tiedostaa, sillä vaikka hän sanoo puhuvansa mielestään lähinnä *Mietoisten murretta*, toteaa hän kuitenkin vaihtelevansa puhetapaansa sen mukaan, kenelle puhuu: ”täytyy simmottos puhuu ku toisetki et pysyy mukana”.

Netta mainitsi melko tiivissä muodossa koko joukon *Turun murteen* piirteitä tuskin edes huomaten niitä kaikkia:

(5)

Netta: turkulaiset sanoo **mä, sä** ja sit se **isi-juttu. mää vähä miettisi-miettisisin** että pitäskö **tehrä jottai**, NII sanoo **tehrä**, sit turkulaisil on

se **ketä** mitä käytetään niinku tavallaan väärässä merkityksessä jos niinku kirjakieltä miettii, et vähän sillee et ketä lähtee pelaamaa.

Katkelmasta voi poimia ainakin persoonapronominien *mä(ä)*- ja *sä(ä)*-variantit, imperfektin tunnuksen *s(i)*, yleiskielen *d*:n vastineena *r*:n (*tehrä*), geminaation sanassa *jottai* (*jottan*) sekä *ketä*-pronominin käytön merkityksessä 'kuka'. Nämä kaikki ovat lounaismurteisia piirteitä, joita myös itä- ja eteläsuomalaiset ovat tutkimuksissa maininneet. Varsinkin *s(i)*-tunnuksellisen imperfektin kohdalla on kuitenkin ollut epätarkkuutta piirteen imitoinnissa, mutta niin on lounaismurteisella Netallakin. (Palander 2011: 49–50.) Netta tosin sanoo käyttävänsä itse piirrettä harvoin, joten epätarkkuus voi johtua käytön vähyydestä. Tässä tutkimuksessa muutama muu kyseisen piirteen maininnut informantti käytti sitä oikein.

Yleinen *Turun murteen* matkimus on *Turkku(s)seen* merkityksessä 'Turkuun'. Matkimus on kuitenkin virheellinen, sillä vaikka *sse*-illatiivi on joissain asemissa lounaismurteissa mahdollinen, *Turku*-sanaan se ei sovi. Se lienee levinnyt yleiseen tietouteen J. Karjalaisen laulussaan esittämästä ”ehkä mennään Turkkuseen, kaadetaan viinaa kurkkuseen” -lausumasta. Oikea turkulaisten käyttämä muoto olisi *Turk(k)u*. (Palander 2011: 49–50.) Kukaan tämän tutkimuksen informanteista ei *Turkkusse*-matkimusta maininnutkaan. Niko kuitenkin sanoi (esimerkki 1) Naantalina ja Turun puhekielten murteellisuudesta puhuessaan, että Turussa murre on ”vahvempaa” kuin Naantalissa ja että Turussa on käytössä esimerkiksi taivutusmuoto *autosse*. *Sse*-päätteisen illatiivin leviäminen sellaisiin sanavartaloihin, joihin se ei alun perin ole kuulunut, on yleistä pohjoisryhmän murteissa (Rapola 1947: 113).

Ruotsin kielen vaikutuksen lounaismurteisiin huomasi muutama informantti molemmissa ryhmissä. Keski-ikäiset olivat kuitenkin ainoita, jotka antoivat sanastoesimerkkejä ruotsin kieleen liittyen:

(6)

Katja: semmonen mää, tänää oikeestas fundeerasin tosa kun kunkun oli tost et ku laitetaan niinku tuli hellaan ni meil on aina laitettu **brasu** pessää et ku mun isovanhemmat, ja yks vanha rouva joka oli Turust, on nyt jo vainaa ni hän sit taas **eldas** mut mä en tiä et olik hää sit, hää

oli vähä finempi frouva et johtuk se niinko siit vai vai olik se sit niinku just Turu ja Naantali. ero.

(7)

Kalle: no esimerkiks **ränttää**. missäs yhteydes se. **ei ränttää**. mitäs muita sanoja oli. **kaffeli** oli sellanen ku meiän mamma käytti aina, mut ne on varmaan sellasii ruattalaisii sanoi, veittit ja kaffelit pantiin pöytään. meiän isäki käytti sitä **ränttää**-sanaa, en osaa ny äkkii hakee mikä sana ois sellanen vastaava

Kalle: nyt mä muistan yhden sanan muute, **keppu** on yks sana.

(8)

Karita: varmaan tähän vaikuttaa Ruatsin läheisyys tähän Varsinais-Suamee, lainasanoja on tosi paljo

MH: joo. tuleeks mielee yhtää sellast mikä ois?

Karita: no joku..nykyää se o torkkupeitto mut ennen se oli **filtti**

MH: nii, nii et se tulee sielt?

Karita: joo. ja joku **pesufati**. et tämmösii kaikkii. **fiilipunkka** ja jotai tämmösii näi. et aika paljon on tällasii erilaisii, et ruotsin kielen vaikutus on hirveen vahva.

Esimerkeissä 6–8 lihavoidut sanat ovat informanttien antamia sanastoesimerkkejä, alleviivatut taas informantin itse käyttämiä sanoja, jotka ovat lainasanoja ruotsista. Alleviivattuja sanoja en käsittele, sillä informantit eivät itse mainitse niiden olevan lainasanoja. Esimerkissä 6 Katja pohtii Turun ja Naantalin puhekielen eroja. Hän itse naantalilaisena oli tottunut sanomaan, että *brasu [laitetaan] pessään*, kun taas eräs turkulainen rouva oli *eldannut*. Molemmat ilmaukset on mainittu Grönholmin (1988: 40, 131) Turun murteen ruotsalaisia lainasanoja käsittelevässä väitöskirjassa, mutta hieman eri muodossa: *eltata* 'lämmittää, sytyttää' < *elda* ja *prasu*, *praasu* 'tuli, valkea' < *brašu*, *brašo* (suomenruotsin murteissa).

Esimerkissä 7 Kalle luettelee mieleensä tulevia murre sanoja, joista *kaffelin* 'haarukka' < *gaffel* (Grönholm 1988: 68) hän tunnistaa ruotsalaisperäiseksi. Myös *räntätä*-verbi ja *keppu*-substantiivi ovat lainasanoja ruotsista. *Räntätä* tarkoittaa 'kannattaa, maksaa vaivan' ja tulee sanasta *ränta* (Grönholm 1988: 149), *keppu* taas on 'astia' ja tulee sanasta *skäppa* (Grönholm 1988: 70).

Karita luettelee ruotsalaisperäisiksi lainasanoiksi esimerkissä 8 *filtin*, *pesufatin* ja *fiilipunkan*. Nämä kaikki ovat todella ruotsista peräisin: *filtti* 'viltti, huopa' < *filt*, (*pesu*)*fati*/(*peso*)*fati* 'vati' < *fat* ja *fiilipunkka* 'viiliastia' < *filbunke* (Grönholm 1988: 42–44).

Kristian oli ainoa, joka toi esille viron kielen vaikutuksen suomeen. Hän totesi, että ”Varsinais-Suomen kieli on niinku enemmän niinku Vörymaa, Vörymaas on samanlaist murretta ku Varsinais-Suomessa”. Hän on siinä oikeassa, että suomen murteista juuri lounaismurteet ovat kaikkein lähimpänä viron kieltä (Paunonen 1973: 335). Kristian puhuu ”Vörymaasta” tarkoittaen mahdollisesti Vörumaata eli Vörun maakuntaa Kaakkois-Virossa. Hän saattaa tarkoittaa myös Virumaan maakuntaa (nykyään tosin Itä- ja Länsi-Virumaahan jakautunutta), vaikkakin *õ*-äänne on lähempänä suomen *ö*- kuin *i*-äännettä. Toisaalta, koska Kristian mainitsee viron yhteyden suomen murteisiin puhuessaan *Uudenmaan murteesta* ja ihmetyksestään sen suhteen, että siihen murteeseen ei ole ”lahden yli sit tullu [vaikutteita]”, saattaa hän tarkoittaa ”Vörymaalla” koko Viroa. Kristianilla on Viroon kontakteja, joiden perusteella hän mainitsee tämän yhteyden.

Rauman murteesta tai oikeastaan *Rauman giälestä* mainitsi muutama informantti. Rauma kuuluu lounaismurteiden pohjoisryhmään, mutta sen murteessa on jonkin verran erikoisuuksia, jotka erottavat sen muista lounaismurteista. Näistä kommentoiduin lienee *soinnittomien klusiilien k, p ja t muuttuminen puolisoinnillisiksi*. Esimerkeissä 9 ja 10 informantit mainitsivat *k:n* muuttumisen *g:tä* muistuttavaksi.

(9)

Niina: no siel sanotaa GYL et *koota*, se o *gee* siel jostai syyst. et se on niinku ehkä ainoa mikä siit tulee konkreettisesti miälee mut muute se o aika aika sillee samoista mumielest *Turum murteen* kans mut se on pikkusen pehmeempi.

(10)

Kerttu: niin toi Raumanki, siel on noi Raumat ja Laitilat ja tollaset, mut se kuitenkin eroaa täst Varsinais-Suomest mut millai se nyt, mä en osaa sanoo sitä mut jos sä kuulisit rinnakkain puhuttavan ni siit sen heti tiätää

MH: niin. et ei tuu kuitenkaa mitää esimerkkiä miälee mistää?

Kerttu: ei mul nyt tuu, noo kato Raumallahan ku mennään ni siel ”ol niingon gotonas” et siäl käytetään *geetä* esimerkiks *koon* tilalla.

Niinan ja Kertun lisäksi myös Katja kommentoi Rauman murteen *g:tä*. Kyseessä on soinnittomien klusiilien muuttuminen puolisoinnilliseksi nasaalikonsonanttien *n* ja *m* jäljessä, *t* myös *l:n* jäljessä (Lyytikäinen ym. 2013: 19.) Varsinaisesti siis *k* ei muutu *g:ksi*, vaan vain hieman sitä muistuttavaksi. Kuitenkin varsinkin kirjoitettaessa murretta on yksinkertaisinta käyttää *k:n* tilalla *g:tä*. Näin on esimerkiksi Kertun mainitsemassa Ol niingon gotonas -kyltissä, jonka Raumalle saapuva näkee kaupungin rajalla (RAUMA-INFO). Vaikka klusiilien ”pehmeneminen” koskee myös *p:tä* ja *t:tä*, informanttini puhuivat vain *k:n* muuttumisesta. Toisaalta Niina sanoo Rauman murteen olevan ”pikkusen pehmeempi” kuin Turun murre. Tällä hän saattaa viitata juuri puolisoinnillisiin klusiileihin.

Esimerkissä 10 Kerttu mainitsee lounaismurteiden sisällä olevan eroja. Tämä mielipide toistui monella muullakin informantilla. Moni informantti sanoi murteen muuttuvan Turusta tai Naantalista lähdeäessä jo lähikuntiin päästäessä, mutta he eivät useinkaan osanneet eritellä, millaisia nämä erot ovat. Informanttien kommentoissa toistui myös maininta siitä, että jos kuulisi eri lounaismurteisilta paikkakunnilta kotoisin olevien puhuvan, tunnistaisi tällöin myös murteiden erot.

Porin murteen mainitseminen oli ainoita lounaisten välimurteiden alueesta tehtyjä huomioita. Ainoastaan Netta piirsi *Porin murteen* alueen, mutta *Porin murteen* olemassaoloon viittasi myös muutama muu informantti. Alueiden rajaaminen ja kuvailu oli kuitenkin melko epätarkkaa, sillä esimerkiksi Kati merkitsi *Porin ja Rauman murteet* samaan alueeseen. Sanastoesimerkkejä *Porin murteesta* mainitsivat Niki, Niko ja Netta. Niko ja Netta sanoivat Porissa olevan oma sanansa leivonnaisille, joita muualla kutsutaan *mokkapaloiksi* mutta Porissa *masaliisoiksi*. Niki sanoi Porissa sanottavan ”aika paljon *tota* tai jotai sellasta”. *Porin murteessa* yleinen täytesana on *tuanoi (ni)*, joka tarkoittaa ’tuota noin’ (Ristmeri–Tuominen 2007: 60–61). Niki erotti toisistaan *Lounais-Suomen murteen* ja *Länsi-Suomen murteen*. Hänen *Länsi-Suomen murteen* alueensa keskittyi nimensä mukaisesti länsirannikolle ja siihen kuului siis myös Pori.

Alueen murteesta hän antoi edellä mainitun *tota*-esimerkin lisäksi toisenkin sanastoon liittyvän esimerkin:

(11)

Niki: sanotaan, että *aamusti*

MH: onks sul joku tietty joka sanoo näin?

Niki: eiku muistan vaan ku, armeijassa oli, samassa tuvassa semmosia jotka oli, mitä siellä oli Nakkilasta tai Eurasta, sano *aamusti*.

Niki sijoitti esimerkki-ilmauksensa Nakkilaan (lounaisten välimurteiden alue) ja Euraan (lounaismurteiden alue). Myös Porissa on Kyl asia o tälläi! - populaarisanakirjan (Ristmeri–Tuominen 2007: 7) mukaan käytössä ilmaus *aamusti* tarkoittamassa 'aamulla'. Suomen murteiden sanakirja (SMS) sijoittaa ilmauksen lounaismurteiden pohjoisryhmään sekä välimurteiden ja osaksi myös hämäläismurteiden alueelle.

Kuisma sanoi piirtämänsä *Satakunnan murteen* olevan sen pohjoisosissa (Merikarvia ja Kankaanpää) pohjalaisvaikutteista ja eteläosissa (Rauma, Eura, Säskylä) lounaisvaikutteista. Hänen piirtämänsä alue vastaa melko hyvin Satakunnan maakunnan aluetta, mutta kielitieteen näkökulmasta siinä sekoittuvat lounaismurteet, lounaiset välimurteet ja hämäläismurteet. Tavallisen kielenpuhujan onkin yleensä helppo määritellä murrealueita maakuntien tai muiden selkeiden hallinnollisten tai maantieteellisten rajausten mukaan, kuten jo luvussa 5.1. totesin. Kielitieteellisten murrealueiden rajat eivät kuitenkaan yleensä noudata hallinnollisia rajoja.

5.3.2. Hämäläismurteet

Hämäläismurteiden alue on melko laaja, se ulottuu lännen Ylä-Satakunnan murteista itään kaakkoishämäläisiin murteisiin eli Kymenlaakson murteisiin (ks. Kartta 1). Tällöin myös esimerkiksi suurin osa Uttamaata kuuluu hämäläismurteisiin. Helsingin seudun *Stadin slang*i ei varsinaisesti ole paikallismurre, mutta suuri osa informanteista mainitsi tämän kielimuodon murrealueena, joten esittelen sen ja pääkaupunkiseudun kielialueen yleisestikin hämäläismurteiden yhteydessä.

Hämäläismurteet ovat suomen kielen vanhinta kerrostumaa. Ne palautuvat kantasuomalaiseen kielimuotoon, samoin kuin lounaismurteet, mutta Hämeen suojaisemman sijainnin vuoksi ne ovat säilyneet vähemmän muuttuneina kuin lounaiset murteemme. Hämäläismurteet ovat sisäisesti hyvinkin heterogeenisiä muun muassa juuri pitkän asutushistorian, joka on antanut murteille mahdollisuuden kehittyä omiin suuntiinsa, vuoksi. (Kuiiri 2009: 22–23.) Hämeen keskeinen sijainti on myös tuonut paljon liikennettä ja tätä kautta kielivaikutteita muualta Suomesta. Toisaalta monet hämäläismurteiden piirteistä ovat levinneet laajalti muihin murteisiin ja yleiskieleenkin. (Lyytikäinen ym. 2013: 127.)

Hämäläismurteiden erittelyä vaikeuttaa siis sen alueen laajuuden lisäksi myös se, ettei siihen oikeastaan kuulu sellaisia piirteitä, joita ei muissa murteissa olisi. Ainoa leimallinen hämäläisyys on *äiti*-sanana vastine *äite*. *Äitee* sen sijaan on eteläpohjalaismurteissa käytössä oleva muoto. (Kettunen 1940: kartta 203; Mustanoja 2011: 37.) Toisaalta myös *l-äänne yleiskielen d:n vastineena* on leimallinen hämäläispiirre, mutta se on stigmatisoitumisen seurauksena kadonnut kokonaan tai lähes kokonaan, eikä se alun perinkään ole ollut koko hämäläismurrealueelle ominainen piirre. (Kuiiri 2009: 25; Lyytikäinen ym. 2013: 127.) Edellä esitetyn pohjalta onkin helppo ymmärtää, miksi informanttien oli melkoisen vaikea eritellä hämäläismurteiden piirteitä, vaikka niiden alue on lähellä tuttua lounaismurteiden aluetta.

Yksi keski-ikäisten ryhmän informanteista (Kuisma) on sinänsä poikkeuksellinen, että hän on muuttanut lounaismurteiden alueelle hämäläismurteiden alueelta vasta aikuisiällä. Ensin hän muutti vuodeksi 23-vuotiaana Turkuun, ja 27-vuotiaasta asti hän on asunut pysyvästi Turussa tai sen lähialueilla. Tällä hetkellä hän asuu Naantalissa. Pälkäne, josta informantti on kotoisin, kuuluu perihämäläisten murteiden alueeseen, johon myös Tampere kuuluu. Kuisman lisäksi muutama muu informantti on asunut hämäläismurteiden alueella, mutta kuitenkin vain noin vuoden ajan. Heitä ovat Nella ja Nils. Lisäksi Kuisma on Nikin isä, joten siinä mielessä Nikillä on mahdollisesti hieman vahvempi side hämäläismurteisiin kuin niillä informanteilla, joilla ei alueella kontakteja ole, vaikka hän ei koskaan hämäläismurteiden alueella ole asunutkaan. Moni informanteista myös tunsi

alueella asuvia ihmisiä, mutta useimmiten nämä ihmiset olivat muuttaneet alueelle esimerkiksi opiskelujen perässä.

5.3.2.1. *Tampereen murre*

Hämäläismurteita kutsuttiin useimmiten *Hämeen* tai *Tampereen murteeksi*. Yksi informantti kutsui aluetta myös *Pirkanmaan murteeksi* (Niki) ja kaksi informanttia (Niina ja Kristian) piirsi *Keski-Suomen* murrealueen, jonka yhteydessä mainitsi Tampereen. Keski-Suomen murre kuuluu kuitenkin kielitieteellisen luokittelun mukaan savolaismurteisiin ja on huomattavasti pienempi alue kuin ne alueet, jotka informantit piirsivät. Ainoastaan yksi hämäläismurteiden alueelle murrealueen piirtäneistä jätti Tampereen piirroksensa ulkopuolelle. Muuten Tampereen seutu toimi jollain tapaa useimpien alueiden keskuksena.

Kaakkoishämäläinen murrealue oli informanteille kaikkein tuntemattomin. Kukaan heistä ei liittänyt hämäläismurteiden alueeseensa sen itäisintä kuntaa, Kouvola. Nikokin puhui Kouvolaan kotoisin olevien ystäviensä puheesta itäsuomalaisena puheena, vaikka Kouvola kuuluu kaakkois-hämäläisiin murteisiin. Kuisman, Nikin, Kristianin ja Katjan karttoja lukuun ottamatta kartta-alueet eivät myöskään kunnolla ulottuneet kaakkois-hämäläisten murteiden puolelle. Toisaalta tämä on ymmärrettävää, sillä sijaintinsa vuoksi kaakkoiset hämäläismurteet sisältävät myös runsaasti itämurteisuuksia (Lyytikäinen ym. 2013: 214). Itä- ja eteläsuomalaiset informantit eivät myöskään ole ajatelleet kaakkoishämäläisten murteiden alueen kuuluvan hämäläismurteisiin (Palander 2011: 59–61). Kuusi informanttia ei piirtänyt aluetta hämäläismurteiden alueelle.

Hämäläismurteiden piirteitä mainittiin niukasti. Karita mainitsi kaksi matkimusta: ”Nysse tulee” ja ”Onks sulla lippuja myyrä?”. Nämä matkimukset liittyvät linja-autoon: *nysse* on ’linja-auto’ ja *myyrä* ’linja-autonkuljettaja’. Myös Netta mainitsi, että Tampereella *nysse* tarkoittaa ’bussia’. Nämä matkimukset pohjautuvat kuitenkin vitsiin. Tamperelaiset eivät todellisuudessa käytä näitä muotoja edellä mainittujen sanojen synonyymeinä. *Nysse* viittaa lausahdukseen *nys se tulee* eli

'nyt se (linja-auto) tulee' ja *myyrä* taas tarkoittaa verbiä 'myydä'. (Hyttinen 1995: 57–58.) Välillisesti siis mainittiin piirteistä *yleiskielen d:n vastineena r*, joka on hämäläismurteiden nykyedustuksena tyypillinen. Nadja sanoi *r*-kirjainta käytettävän ”vähän eri tavalla”. Tämä huomio voi liittyä *r*:ään *d:n* vastineena tai siihen, että tamperelaiset sanovat usein *r:n* melko heikosti, eräänlaisena yksitäreisenä varianttina (Mustanoja - O'Dell 2007: 58).

Muutama mainitsi lausumapartikkelin *nääs*. Katja myös yhdisti sen lausahdukseen ”Tampereella nääs”. *Nääs*-sanan käyttö eräänlaisena täytesanana tai lausumapartikkelina on yleinen tamperelaisiin liitetty stereotypia, joka on vahvasti tullut esille kansanlingvistiksessä tutkimuksessa (ks. esim. Ronkanen 2012: 63). Pääkaupunkiseutulaiset informantit ovat jopa kutsuneet hämäläismurretta ”näässittelyksi” tai ”nääs-kieleksi” (Palander 2011: 63). Myös tamperelaiset itse ovat nostaneet *nääs*-sanan käytön yhdeksi oleelliseksi esimerkiksi tamperelaisesta puhetavasta (Mustanoja 2011: 41). Humorististen Tampereen murteen sanakirjojen kirjoittaja Hannu Hyttinen (1995: 30) on luonnehtinut *nääs*-partikkeliä seuraavasti:

Perinteinen tamperelainen täyte- ja voimistussana 'näasin' paikka lauseessa määräytyy sen mukaan, mitä puhuja haluaa korostaa tai tähdentää; tarkat säännöt 'näasin' sijoittamisesta lauseeseen kulkevat salaisuutena tamperelaisperheissä eikä niitä voi paljastaa ulkopuolisille; tärkeintä on tietää, että 'nääs' ei milloinkaan aloita lausetta – 'katonnääs'.

Hyttisen luonnehdinta sisältää huomion siitä, että kirjoittajan mukaan murrepiirteiden luonteva ja oikeaoppinen käyttö sujuu vain syntyperäiseltä tamperelaiselta. Tällainen murrepiirteiden ”oikean” käyttötavan määrittelemine leimaakin kautta linjan myös kansandialektologisia tutkimuksia. Usein eri paikkakunnilta kotoisin olevat informantit eivät löydäkään aivan oikeaa piirteiden käyttötapaa. Tästä on useita esimerkkejä myös tässä tutkimuksessa (ks. esim. edellinen (5.3.1.) ja seuraava (5.3.3.) luku.).

Liisa Mustanojan väitöskirja vuodelta 2011 käsittelee tamperelaisia idiolekteja eli yksilömurteita. Mustanojan aineiston perusteella Hyttisen toteamus *nääs*-partikkelin paikasta lauseessa saa myös lisäyksen: Katjankin mainitsema ”(se on)

Tampereelta nääs” olisi oikeammin ”Se on nääs Tampereelta”, eli *nääs*-partikkeliä ei käytetä myöskään lauseen lopussa (Mustanoja 2011: 212). Tärkeä huomio, joka Mustanojan väitöskirjassa nousi esiin, on kuitenkin *nääsin* asema lausumapartikkelien tai huomionkohdistimien joukossa: yleisin tamperelaisten käyttämä lausumapartikkeli ei suinkaan ollut *nääs* vaan partikkeli *siis*. *Nääsin* käyttöä yleisempää oli myös *katsoa*-verbin käyttö *katso*-, *katto*- ja *kato*-muodoissa (Mustanoja 2011: 208.). Kati mainitsikin *nääsin* lisäksi *katos*-lausuman, joka on lähellä Mustanojan mainitsemia *katsoa*-verbin muotoja. Kaiken kaikkiaan Mustanojan aineistossa *nääs* tuntui olevan lähinnä vanhojen miesten käyttämä lausumapartikkeli – ja hekin käyttivät sitä harvakseltaan (Mustanoja 2011: 212). *Nääs*-partikkelin kohdalla on siis uusimman tutkimuksen mukaan kyse piirteestä, joka ei nykyään ole enää niin elinvoimainen kuin ennen, mutta mielikuvissa se edelleen yhdistetään voimakkaasti tamperelaiseen puhetapaan. Tässäkin tutkimuksessa informantit pitivät *nääs*-partikkeliä tamperelaisille tunnusomaisena.

Jotkut pitivät hämäläismurteita vaikeina määrittellä, koska ne tuntuivat kaukaisilta kontaktien puutteen vuoksi. Nadjalle *Tampereen murre* oli ”vähän hämärä”, mutta hän osasi kuitenkin eritellä melko hyvin mielikuviaan murteesta. Hän piti *Tampereen murretta* ”peruskielenä” ja vähemmän murteellisena kuin esimerkiksi *Savon murre*:

(12)

Nadja: – – mul on *Tampereen murre* vähän hämärä. mä tiedän et se on olemassa, mä tiedän et jotkut ihmiset sitä puhuu sillai mut mul on vähä hämärää edelleen se koska se ei, se ei oo mitenkää hirveen selkee murre. se ei oo niin selkee ku joku *Savon murre* jossa ihmiset taas vääntää niinku tosi kauas niinku kirjakielestä. *Tampereen murre* on aika sellast niinku peruskieltä, niinku yleiskieltä mut sit siel on jotai jotai sanoi tai *r*-kirjainta käytetään vähä eri tavalla.

Aiemmissä tutkimuksissa informanttien mielipiteet hämäläisten puheen murteellisuudesta ovat olleet kahtalaisia. Osan mielestä Hämeessä puhutaan ”suhteellisen tavallisesti” ja käytetään ”vähemmän murretta”, osan mielestä taas alueella on ”ihan oma murre”. (Palander 2011: 65.) Tätä kahtalaista suhtautumista ilmeni myös tässä tutkimuksessa. Esimerkin 12 vastapainoksi Niki mainitsi, että Pirkanmaalta kotoisin olevan ihmisen tunnistaa helposti hänen käyttämästään kielestä.

Kaikkien murreryhmien sisällä on heterogeenisyyttä, mutta hämäläismurteiden kohdalla se korostuu melko paljon (Kuiri 2009: 24). Osa informanteista oli huomionut tämän:

(13)

Kuisma: tää hämäläinen murrealue on kans semmonen että siellä puhutaan hiukan erilaisia murteita, jossain Lahdessa, Lahden suunnalla välillä ja Tampereen ja Hämeenlinnankin välillä on ero ja sitten taas Lounais-Hämeessä jossain Vorssan seudulla on eri

MH: tuleeks siit jotain esimerkkei mieleen?

Kuisma: kyllä nyt Tampereella on nääs tää tämmönen, taikka siis en nyt tiä onko se ällällä puhumista, käytetään sellasta pehmenystä niinkun *hal'li*. sitten taas jossain Lahden suunnalla puhutaan ällällä *ei meilän kylällä ällällä puhuta*

Muutama muukin informantti Kuisman lisäksi kommentoi esimerkiksi *Hämeenlinnan* ja *Tampereen murteiden* erilaisuutta osaamatta kuitenkaan tarkentaa, millaisista eroista on kyse. Kuisma osasi vastauksessaan eritellä hämäläismurteiden erilaisuutta melko taitavasti. Hänen mainitsemansa paikkakunnat Forssa, Tampere ja Lahti kaikki todella kuuluvat eri murreryhmiin hämäläismurteiden sisällä. Hämeenlinna puolestaan sijaitsee perihämäläisen, etelähämäläisen ja kaakkoishämäläisen murrealueen rajalla.

Piirteistä Kuisma mainitsee esimerkissä 13 ”älläällä puhumisen”, jolla hän viittaa *l-äänteeseen yleiskielen d:n vastineena* sekä erikoisen *l-äänteen* pehmennyksen (*hal'li*), jota hänen mukaansa esiintyy Tampereella. Kuisma mainitsee ”älläällä puhumisesta” esimerkin ”ei meilän kylällä ällällä puhuta”, jossa yleiskielisestä ilmauksesta *meidän* käytetään muotoa *meilän*. Kuten jo aiemmin totesin, *l:n* käyttö *d:n* vastineena on nykypuheesta jo pääosin kadonnut. Se on kuitenkin ollut Lahden suunnalla eli kaakkoishämäläisten murteiden alueella *r:n* ohella käytössä oleva variantti, joka on erottanut murteet selvästi itämurteisista naapureistaan. Juuri kaakkoishämäläisten murteiden pohjoisten pitäjien, joihin Lahden seutu kuuluu, on ajateltu olevan *l*-variantin vahvinta aluetta. (Lyytikäinen ym. 2013: 214.) Vaikka *l* siis on ollut käytössä monella muullakin hämäläismurteisella alueella, on Kuisman huomio Lahden seudun *l*-variantista hyvin osuva. Kuisman hämäläismurteisen taustan vuoksi ei ole yllättävää, että juuri hän mainitsi tämän piirteen. Piirteen stigmatisoituminen helpottaa sen huomaamista (ks. luku 2.2.),

mutta koska stigmatisoitumisen seurauksena piirre voi hävitä, ei lounaismurteisilla informanteilla ole ollut paljonkaan mahdollisuuksia kuulla piirrettä.

Toinen Kuisman mainitsemista piirteistä, *l*:n pehmennys, on läntisten hämäläismurteiden ilmiö, joka yleensä tunnetaan vain itäsuomalaisena (Kuiri 2009: 31). Kuisma liittää piirteen Tampereeseen, johon se hyvin sopiikin. Hyvä esimerkki on juuri *hal'li* (jossa *l*:n heleys johtuu ennakoivasta *i*:n ääntämisestä), sillä yleensä *l* on melko tumma näillä alueilla. Tällöin *l* siis pehmenee tai liudentuu yleensä vain takavokaalin ja *i*:n välisissä ympäristöissä, muualla käytössä on tumma *l* (*l̥*). (Wiik 2006: 107.)

Kaiken kaikkiaan harvalla informantilla oli tarkkoja ajatuksia siitä, millaista *Tampereen murre* on. Niina kommentoi Tampereella ja Jyväskylässä olevan ”semmosii outoi sanoi mitä mä en tunnista, eri tapa sanoo jotai asioita”. Niki sanoi murteen kuulostavan ”lupsakalta”. Persoonapronomineista hän osasi sanoa käytössä olevan *mää* ja *sää*. Varsinkin läntisissä hämäläismurteissa *mä(ä)* ja *sä(ä)* ovatkin yleisesti käytössä (Kettunen 1960, kartta 112; ks. myös Mielikäinen 1991: 16–17).

5.3.2.2. Pääkaupunkiseudun puhekieli ja *Stadin slangi*

Etelähämäläisten murteiden eteläiset pitäjät lasketaan kuuluviksi pääkaupunkiseutuun. Rannikkoalue, johon Helsinkiin kuuluu, on kuitenkin perinteisesti ollut ruotsinkielistä, joten sitä ei ole luokiteltu suomen kielen murrekarttaan. 1500-luvun puolivälissä perustettuun Helsinkiin on kuitenkin muuttanut suomenkielistä väestöä alusta saakka. 1600-luvun lopulla kaupungissa on ilmeisesti ollutkin suomenkielinen enemmistö, mutta 1700-luvun lopusta alkoi nopea ruotsalaistumisvaihe, jonka seurauksena Helsinki on ollut lähes umpiruotsalaista seutua 1800-luvun puoliväliin asti. (Juusela–Nisula (toim.) 2006: 7.) Muutos takaisin suomenkielisten enemmistöön on ollut kuitenkin nopeaa, ja jo vuosisadan vaihteessa puolet helsinkiläisistä oli suomalaisia äidinkieleltään.

Stadin tai Helsingin slangi ei myöskään ole yksi yhtenäinen kielimuoto. Alun perin se on 1800- ja 1900-lukujen taitteessa alkunsa saanut suomen- ja ruotsinkielisten oppikoulujen poikien kehittämä kielimuoto, eräänlainen pidginkieli, jonka tarkoituksena oli yksinkertaisesti olla molempien kieliryhmien yhteinen, vaivatta ymmärrettävissä oleva kieli. Tällaisena se säilyi (vaikkakin sen merkitys erikielisten ryhmien yhdistäjänä laimeni Helsingin suomalaistuessa) aina 1940-luvulle asti, jolloin sota-aika muutti nuorten miesten kieliympäristöä monien päätyessä vuosiksi rintamalle tai maaseudulle. 1940-luvun loppuun päättyikin niin sanottu vanhan Stadin slangin aika. Uudempi Stadin slangi alkoi muotoutua 1950-luvulla syntyneen uudenlaisen melko yhtenäisen nuorisokulttuurin, jota omaksuttiin lähinnä Yhdysvalloista, myötä. 1970-luvulta lähtien nuorisokulttuurin alkaessa pirstoutua alakulttuureiksi alkoi myös slangi pirstoutua käyttäjäkohtaisiin erikoisslangeihin. (Paunonen 2000: 15–16.)

Ero vanhan ja uuden slangin välillä liittyy vahvasti äänneasun ja sanaston suomalaistumiseen. Valtaosa uuden slangin sanastosta on peräisin suomen kielestä, kun vanhan slangin sanastosta suunnilleen kolme neljäsosaa tuli ruotsin kielestä. Uudessa slangissa on myös englannin kielestä tullutta sanastoa, ja vanhasta slangista on säilynyt myös venäläisperäistä sanastoa. Vanha slangi ei ole muutenkaan tyystin hävinnyt, se vain on muuttanut muotoaan. (Paunonen 2000: 16–17.)

Helsingin sijainti ruotsinkielisen rannikon keskellä on vaikuttanut paljon myös sen puhe-suomeen. Ne suomalaiset murrepiirteet, joita alueella tavattiin ja tavataan, on tuotu sinne ulkoa päin. Piirteet ovat kerrostuneet sen mukaan, mistä päin Suomea ihmiset ovat Helsinkiin muuttaneet. Aluksi ihmisiä tuli eniten lähialueilta, myöhemmin väkeä on tullut myös kauempaa sisämaasta. Helsingin puhekielessä tavattavat murrepiirteet voidaan jakaa viiteen ryhmään: 1) etelähämäläiset ja länsiusmaalaiset, 2) yleishämäläiset, 3) yleislänsimurteiset, 4) itämurteiset ja 5) yleissuomalaiset piirteet, joista itämurteiset piirteet ovat melko harvinaisia. Länsimurteisuus on selvästi ollut Helsingin murrepohjaisen puhekielen yleinen sävy. Myös päämurrerajan ylittäneitä yleissuomalaisia piirteitä on paljon. (Paunonen 2006: 36–42.)

Pääkaupunkiseudulle jonkinlaisen murrealueen tai -alueita piirsi kahdeksan nuortenryhmäläistä ja viisi keski-ikäisten ryhmän informanttia. Nils ja Nea, jotka eivät piirtäneet omaa aluettaan Helsingin seudulle, eivät myöskään kommentoineet alueen kieltä mitenkään haastattelun aikana. Kaikki keski-ikäisten ryhmästä mainitsivat jotenkin seudun kielen, vaikka kolme heistä ei piirtänyt aluetta karttaan. Piirretyt alueet olivat melko pieniä, pienimmillään pelkkä Helsinki (*Stadin slangi*) oli ympäröity. Tällöin tosin sen ympäristö oli merkitty *Etelä-Suomen murteiksi* (Nestori), joiden informantti ajatteli olevan ”melko kirjakielistä, lähellä standardisuomea”.

Viisi informanttia nimesi *Stadin* tai *Hesan slangin*. Muita nimityksiä, joiden voi nähdä kytkeytyvän samaan *slangiin*, olivat *Helsingin murre* ja *Uudenmaan murre*. Informanteille tuntui olevan kuitenkin selvää, että slangia puhuu vain harva – jos oikeastaan kukaan – pääkielenään. ”Normi Helsingin puhekieli” on myös siihen verrattuna eri asia:

(14)

Karita: *Helsingin slangi* on tietty se mun mielest kaikkein vaikein, siel on niin paljon sellasii sanoi joist on vaikee päätellä. et normi Helsingin puhekieli on tietysti asia erikseen mut ne jotka tosiaan bamlaa.

(15)

Kuisma: tämän mää nyt laitoin tämän Helsingin lähiseudun *kirjakieltä lähentelevää yleiskieltä ja eri slangeja*, tietystihän siellä on *Stadin slangeja* mutta se nyt on kuitenkin, mä en ainakaan erota sieltä mitään kummempaa murretta.

(16)

Niki: *Stadin slangi* tulee lähinnä miäleen siitä [*Uudenmaan murteesta*]. ei sitä toisaalta oikeen muualla puhutak ku siellä [*Helsingissä*].

Sekä Karita, Kuisma että Niki ovat huomioineet, että *slangi* on erilainen kielimuoto kuin seudulla yleisemmin puhuttu kieli. Karita jopa käyttää *slangiin* kuuluvaa sanaa *bamlata*, joka tarkoittaa puhumista. Se on alun perin 1900-luvun alkupuolelta peräisin olevaa sanastoa. (Paunonen 2000: 73.)

Sanaston erilaisuus näyttäytyi informanteille suurimpana yksittäisenä *Stadin slangin* tuntomerkinä.

(17)

Niina: Helsingin seudul siel on sit selkeesti sitä *Stadin slangia* että siin on paljon myös lainattu ruotsista ja siel on kans paljon semmosii sanoi mitä ei ite käytä ollenkaan eikä välttämät pysty ees päätteleen mitä ne on

(18)

Niko: käytetään paljon niinku suomen kielessä ruotsin kielestä peräisin olevia sanoja niinku **tsykä** ja **spora** ja **stenkut** ja sellasii ruotsin peräsii sanoja käytetään paljon

(19)

Niki: kummallissii sanoja.

MH: tuleeks mieleen mitään erityistä?

Niki: mmm, mikähän se. sem mää, jäi mieleen ku oli siinä stadinkiälisessä Aku Ankassa että, Aku Ankka **jaagaa fyffee**, että miätin sitä että mitähän se jaagaa tarkoittaa. mietin että on tullu tullu ruotsista paljon. että ehkä siel on enemmänki sieltä tullu.

(20)

Kati: *Hesan slangia* on taas niinku oma maailma, siin on niinku omat tarkotuksens jollai tietyl sanal sitte.

(21)

Karita: Helsingis on tietenki se oma, iha oma slangia mist ei ku.. välttämät tiedä yhtää mitää. noo joku hiukset o **fleda**. jottai tämmösii. ja se o ihan niinku erilaista et ei niist välttämät saa päätettyy kaikist sanoist mitä ne tarkoittaa.

(22)

Nadja: mun nähdäkseni se painottaa enemmän niinku kirjakiälee. et se on niinku enemmän niinku et ei siäl murret sanoi niin gauhian kamalan paljo ku tääl, ku tääl lyhennetään sanoii paljo lyhennellään iha hirveesti ni ni Stadissa sit taas niinkun selkeesti enemmän lainasanoi myöskin eri kielistä ootas ny mitä siel on, siel on **stidit** ja **dösät** ja mistäköhän neki tulee?

Nikon mainitsemat *tsykä*, *spora* ja *stenkut*, Nikin mainitsemat *jaagaa* ja *fyffee*, Nadjan mainitsemat *stidit* ja *dösä* ja Karitan mainitsema *fleda* ovat kaikki *Stadin* slangiin kuuluvia sanoja. *Jaagaa* 'jahdata', *spora* 'raitiovaunu' ja *stidit* 'tulitikut' ovat olleet käytössä jo vanhassa *Stadin* slangissa 1900-luvun alkupuolelta asti. *Tsykä* 'polkupyörä', *stenkku* 'tupakansytytin', *fyffe* 'raha', *dösä* 'linja-auto' ja

fleda 'hiukset' ovat uudempia slangisanoja. *Fledaa* ja *dösää* on käytetty 60-luvulta asti, muut ovat 80-luvulta. (SSS.) Aiemmissä tutkimuksissa itäsuomalaiset ovat huomioineet lähinnä vanhempaan ja vakiintuneeseen slangisanastoon kuuluvia sanoja. Näin tekivät siis myös tämän tutkimuksen lounaissuomalaiset informantit. Helsingin seudulta kotoisin olevat ovat puolestaan huomioineet myös uudempaa sanastoa, jota ei Paunosten Stadin slangin suursanakirjassakaan (2000) ole. (Palander 2011: 72.) Myös Johanna Vaattovaaran ja Henna Soininen-Stojanovin Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet -artikkelista (2006: 235–236) käy ilmi, että pääkaupunkiseutulaiset nuoret itse nimeävät vanhojen slangisanojen lisäksi myös paljon uudempaa ja rajatumpan alueeseen liittyvää sanastoa kuin muualta kotoisin olevat.

Moni koki slangisanojen olevan vaikeita ymmärtää ja hyvin erilaisia verrattuna heidän tuntemaansa sanastoon. Stadin slangin (varsinkin vanhan Stadin slangin) tunnusmerkkeihin kuuluukin sen hyvin epäsuomalainen äännerakenne. Suomen kieleen eivät ole vanhastaan kuuluneet esimerkiksi soinnilliset klusiilit *b*, *d* ja *g*, sananalkuiset konsonanttiyhtymät ja vokaalisointua rikkovat sanat. Nämä kaikki ovat kuitenkin Stadin slangissa yleisiä. (Paunonen 2000: 17.)

Huomiot, joiden mukaan Helsingin seudulla käytetään ”lähes standardisuomea” tai että ”mä en erota sieltä ainakaan mitään kummempaa murretta” voivat liittyä yleissuomalaisten murrepiirteiden vahvaan elinvoimaisuuteen seudulla tai toisaalta siihen, että Helsingin suomenkielistyvä sivistyneistö aikanaan ”loi” käyttämänsä suomen kielen kirjakielen pohjalta. (Paunonen 2006: 43–44.)

Mielenkiintoinen huomio on, että itä- ja eteläsuomalaiset informantit mainitsivat pääkaupunkiseudun kielestä aivan samoja asioita kuin tämän tutkimuksen informantit: slangin, lainasanat ja yleiskielisyyden, mutta näiden lisäksi itä- ja eteläsuomalaiset huomioivat sanojen lyhentämisen (Palander 2011: 72). Omaa kielimuotoaan luonnehti lyhyeksi myös moni Vaattovaaran ja Stojanov-Soinisen (2006: 238–239) tutkimuksen pääkaupunkiseutulainen informantti. Tästä ei sen sijaan kukaan lounaissuomalainen informanttini maininnut. Nadja päinvastoin sanoi (esimerkki 22), että Varsinais-Suomessa lyhennetään sanoja, mutta Helsingin seudulla ei niinkään. Kenties loppuheittoilmiötä tai muita puheen

”lyhenemiseen” liittyviä ilmiöitä on vaikea huomioida muista kielimuodoista, jos ne ovat omassa kielimuodossa kovin vahvasti esillä.

Haastattelukysymyksiini kuului myös kysymys, onko informantti kohdannut ymmärtämisvaikeuksia jonkin murteen tai kielimuodon kohdalla. *Savon murteen* ohella eniten pohdintoja kirvoitti *Stadin slang*i, jonka ilmoitettiin sisältävän niin outoa sanastoa, että joskus sitä on lähes mahdotonta ymmärtää. Helsingin seudun kieli herätti melko paljon ajatuksia myös kielenkäyttäjistä. Luvussa 6.2. käsittelem niitä tarkemmin, sillä ne liittyivät vahvasti murteen esteettisyysarviointiin.

5.3.3. Etelä-, keski- ja pohjoispohjalaismurteet ja peräpohjalaismurteet

Pohjalaismurteet kuuluvat länsimurteisiin, ja niiden alue ulottuu länsirannikolta Lappiin, jossa ne sulautuvat saamen kielen alueeseen. Eteläpohjalaismurteiden alue on ainoa päämurrealue, jota ei jaeta alamurteisiin. Alue onkin melkoisen yhtenäinen murteen osalta, vaikka toki eroja on. Lännessä alue rajautuu ruotsinkielisiin länsirannikon kuntiin, pohjoisessa niin kutsuttuun savolaiskiilaan eli Keuruun-Evijärven seudun välimurteisiin ja etelässä hämäläismurteisiin. (Lyytikäinen ym. 2013: 249.)

Keski- ja pohjoispohjalaismurteet jakautuvat nimensäkin mukaan Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan murteisiin, jotka eivät kuitenkaan jyrkästi eroa toisistaan. Kaiken kaikkiaan keski- ja pohjoispohjalaismurteiden alueen murre on melko epäyhtenäistä. Eri jokilaaksoissa puhutaan eri tavalla, ja itään päin mentäessä savolaisvaikutteet korostuvat. (Lyytikäinen ym. 2013: 281.) Pohjois-Pohjanmaan murteiden alueella on Oulu. Muun muassa Kalevi Wiik (2006: 328) kutsuukin murteita lisänimellä Oulun murre. Peräpohjalaismurteet jakautuvat Tornion, Jällivaaran, Kemin, Kemijärven ja Ruijan murteisiin. Suomen puolella näistä alueista ovat ainoastaan Kemin ja Kemijärven murrealueet ja osa Tornion murrealueesta. Alkuaan Peräpohjassa asui pelkästään saamelaisia. Suurin osa muualta tulleista asukkaista saapui Pohjanmaalta, vaikka myös etelämpää, Hämeestä, Satakunnasta ja Lounais-Suomesta on tullut asutusta. (Lyytikäinen ym. 2013: 347.) Muutama informantti mainitsikin saamen kielen vaikuttaneen *Lapin murteeseen*. Myös venäjän kielen arveltiin vaikuttaneen.

Tämän tutkimuksen lounaissuomalaisilla informanteilla pohjalaismurteet jakautuivat pääosin kahteen osaan: *Lapin* ja *Pohjanmaan murteisiin*. Pohjanmaan muutama jakoi vielä *Etelä-* ja *Pohjois-Pohjanmaahan* ja myös *Oulun murre* sai mainintoja.

5.3.3.1. *Lapin murre*

Lähes jokainen informantti piirsi ja nimesi alueen, jota kutsui *Lapin* tai *Pohjois-Suomen murteeksi*. Moni käytti useampaa nimitystä, esimerkiksi *Lapin murre ja saamen kieli* tai *Lapin ja Pohjois-Suomen murteet*. Peräpohjalaismurteiden ei näin ollen ainakaan nimitysten tasolla nähty kuuluvan pohjalaismurteisiin. Kukaan informantti ei käyttänyt kielitieteellistä termiä peräpohjalaismurteet. Tämä on tuttua aiemmista tutkimuksista, joissa *Lapin murre* on ollut mainituimpien murteiden joukossa (Palander 2011: 34–35). Vaikka kukaan ei suoraan yhdistänyt Lapin murrealuetta Pohjanmaan murteisiin, Niina pohti niiden keskinäistä suhdetta esimerkissä 23 seuraavasti:

(23)

Niina: Länsi-Suomessa, mulla tulee siitä siis mieleen toi Kokkola. Se on ehkä sit jo, se on mun mielest selkeesti varsinaissuomalaisen puheen ja ton noin pohjoisen puheen semmone välimuoto. et siit huamaa, kuulee et okei toi on vähä pohjosemmast mut ei ihan pohjosest kuitenkaa.

Niina on siis kenties tiedostanut lounaismurteiden ja Pohjanmaan pohjalaismurteiden ja Lapin peräpohjalaismurteiden yhteyden. Ne kaikki eroavat toisistaan, mutta niillä on myös yhtäläisyyksiä, sillä kuuluvathan ne kaikki länsimurteisiin. Niinan mainitsema Kokkola tosin sijaitsee ruotsinkielisen murrealueen puolella, mutta aivan sen ja Keski-Pohjanmaan murrealueen rajalla. Informanttien piirtämät *Lapin murteen* alueet olivat suurilta osin melko yhtenäisiä. Pienimmäksi alueen piirsivät Nella, Netta ja Kristian. Heidän alueidensa rajaviiva kulkee Ylitornion, Rovaniemen, Kemijärven ja Sallan kuntien läpi tai aivan niiden alta. Heidän alueensa ovat siis kutakuinkin kielitieteellisen jaon mukaisia. Seuraavaksi pienimmät alueet piirsivät Katja, Karita ja Kati.

Heidän alueensa kulkivat Kemistä Kuusamoon. Yhtenä vedenjakajana alueissa toimi Oulu. Edellä mainittujen kuuden informantin lisäksi viisi muuta (Nestori, Niko, Nadja, Kerttu ja Kalle) informanttia jätti Oulun *Lapin murteensa* ulkopuolelle. Näiden informanttien karttojen rajaviiva kulki Oulun yläpuolelta Suomussalmen läpi. Kolmella informantilla (Niki, Niina ja Niilo) itäinen raja kulki myös Suomussalmen lävitse, mutta Oulu kuului heidän *Lapin murteeseensa*. Annin ja Kirsin pohjoisen alueet rajautuivat lännessä Oulun alle, mutta idässä alue ulottui jopa Kuhmoon asti.

Kristiania, Nettaa ja Nellaa lukuun ottamatta kaikki informantit piirsivät *Lapin murteen* alueensa todellista peräpohjalaista murrealuetta isommaksi. Varsinkin itärajan puolelta monen alue sijoittui savolaismurteiden alueelle. Kielitieteellistä aluetta isommaksi ovat *Lapin murteen* piirtäneet myös eteläsuomalaiset informantit. Itäsuomalaisilla on sen sijaan ollut pääosin tarkempia Lapin murteen rajauksia. (Palander 2011: 91–92.) Vähäiset kontaktit ja eteläisen ja pohjoisen Suomen suuri maantieteellinen etäisyys selittävät pitkälti tätä karttapiirrosten epätarkkuutta (ks. esim. Palander 2011: 179).

Piirteiden tai esimerkkien nimeäminen *Lapin murteesta* oli informanteille melko vaikeaa. Keski-ikäisten ryhmästä tosin kaikki, yhtä lukuun ottamatta, mainitsivat jälkitavujen *h:n*, joka onkin usein ainoa piirre, joka muualla Suomessa Lapin alueeseen liitetään (Vaattovaara: 2009: 71). Piirrettä kuvailtiin muun muassa näin: ”[ne] laittaa hirveesti *hoota* sanoihin”, ”tulee paljon sitä kirjainta, *hoota* niinku välii”, ”ne tunkee sitä *hoota* joka välii”. Kun kysyin Karitalta esimerkkiä siitä, miten *h*:ta Lapissa käytetään, hän vastasi seuraavasti:

(24)

Karita: no se on just se ”ei jokha sanhaan *hoota* panna” et siäl on niinku hirveestis sitä *hoota* niinku mummielest et et varsinki ku me ollaan oltu Lapis paljon ni siel mun isällekki joku mies ”anna ku mie joikhaan” et tämmösii, sen tunnistaa selvästi.

Jälkitavujen h eli *pääpainottomien vokaalien välissä olleen h:n säilyminen* on yksi tutkituimpia murrepiirteitämme (ks. Vaattovaara 2009: 66–67). Se on hyvin tunnusomainen juuri peräpohjalaismurteille, mutta sitä esiintyy myös muissa pohjalaismurteissa erilaisina variaatioina. Peräpohjolassa tosin *h* on alkuperäisellä

paikallaan (*mentihin, talohon*) vain Kemijärven ryhmän eteläisimpien pitäjien murteessa, muualla peräpohjalaismurteissa vokaali on kadonnut *h*:n edeltä. Jälkimmäisen vokaalin pituus vaihtelee murteittain. (Lyytikäinen ym. 2013: 348.) Tässä valossa ei ole ihmeäkään, että informanttien on vaikea määritellä *h*:n paikkaa kovin tarkasti. Kuisma tosin mainitsi, että Itä-Lapissa ei puhuta ”*hoon* päälle”. Hän viittaa juuri edellä mainittuihin Kemijärven murteisiin, joissa *h* on siis alkuperäisellä paikallaan vokaalien välissä. Tämä ei tuntune ”*hoon* päälle puhumiselta” samoissa määrin kuin esimerkiksi *menthin* tai *talhon*. Murrepiirteen oikeassa määrittelyssä oli myös itä- ja eteläsuomalaisilla informanteilla ongelmia (Palander 2011: 92–93).

Nuorten ryhmästä vain Niki ja Niko mainitsivat *jälkitavujen h*:n ja heistäkin Niko muisti piirteen vasta murteentunnistustestin (ks. liite 3, kohta 4) yhteydessä, jolloin hän totesi: ”tää on lappalaista, selkeesti *Lapin murretta*, siin käytetään tota *kh*-äännettä.” Osa itä- ja eteläsuomalaisista informanteista on myös päätenyt kutsumaan piirrettä *kh*-äänteeksi, mahdollisesti tiuhaan toistuvan (virheellisen) *jänkhä*-muodon vuoksi (Palander 2011: 93). Niki sen sijaan oli kuullut isältään (Kuismalta) matkimuksen ”Tämä on kirves. Tällä me kolthat säremme puita.” Matkimus on peräisin Arto Paasilinnan Hirtettyjen kettujen metsä -teoksesta (1983: 134), ja se on todellisuudessa hiukan erilainen: ” – – tämä on kirves. Tämmösellä met koltat säremme puita”. Niki siis muistaa väärin, hänen isänsä on muistanut väärin tai hiukan molempia. Romaani sijoittuu osittain Lapin Kittilään, joka kuuluu Kemin murteisiin. *Jälkitavujen h* on siellä tavallinen murrepiirre, mutta se ei sovi *koltat*-sanaan. Paasilinna ei ole kirjoittanut piirrettä virheellisesti *koltat*-sanaan, mutta tavalliset kielenkäyttäjät usein yleistävät *jälkitavujen h*:n sellaisiinkin asemiin, joissa se ei ole mahdollinen (Vaattovaara 2009: 71; Palander 2011: 92–93).

Kolme (Niina, Kerttu ja Karita) informanttia mainitsi persoonapronominit. Karita tosin mainitsi *mie*-variantin matkimuksen kautta (ks. esimerkki 17). He kaikki tiesivät, että Lapissa käytetään *mietä minä*-pronominin varianttina. Tämä piirrevariantti esiintyy kuitenkin vain läntisissä peräpohjalaismurteissa (Wiik 2006: 349).

Sanastoon liittyviä esimerkkejä mainittiin muutama. Katja kertoi entisen, Kemin läheltä kotoisin olevan, anoppinsa puhuneen kadonneista *kilolaseistaan*, eikä Katja tiennyt, mistä oli puhe, kunnes anoppi löysi aurinkolasinsa. Suomen murteiden sanakirja (SMS) määrittelee *kilolasit* keskipohjanmaalaiseksi murreosanaksi, josta on yksittäisiä huomioita myös Kemijärvellä. Toisaalta sana mainitaan myös Jukka Ukkolan (2000: 42) populaarissa Oulun murteen sanakirjassa Ookko nä.

Kerttu kertoi esimerkin sanojen eri merkityksestä eri murrealueilla. Hän kertoi tarinan opettajastaan, joka oli ollut Lapissa hiihtämässä paikallisen miehen kanssa. Vauhti oli ollut kova. Kun Kertun opettaja huusi miehelle, että eikö huilattaisi vähän, tämä vain kiristi vauhtia. *Huilata-* tai *huilahtaa-*verbi tarkoittaa siis Lapissa eri asiaa kuin etelässä. Siinä missä *huilaaminen* etelässä on 'lepäämistä' tai 'levähtämistä', tarkoittaa se Lapissa 'nopeasti kulkemista'. Tämä on oikea huomio, sillä Kainuun eteläpuolella *huilaamisen* merkitys todella muuttuu edellä mainituksi. (SMS; Korhonen 2012.) Nella totesi Lapissa käytettävän "aika outoi ja erilaisii sanoja" ja "vanhanaikaisia sanoja". Hän ei kuitenkaan osannut mainita esimerkkejä näistä sanoista.

Edellä mainitut Lapin murteen kuvailut keskittyivät puhtaasti kielensisäisiin ilmiöihin ja informantit kertoivat havaintojaan nimenomaan kielestä eli käyttivät metakieli 1:tä. Metakieliä esittelin tarkemmin luvussa 2.2. Kerroin, että tavalliset kielenpuhujat käyttävät paljon myös metakieli 2:ta, joka käsittelee kielenpuhujia. *Lapin murteesta* mainittiinkin myös metakieli 2:n piiriin kuuluvia asioita. Kirsi totesi, että "tääl pohjosen murteest tulee ehkä simmonen vähä niinku hitaus ja simmonen niinkun harkitsevaisuus ja et siel ollaan aika sellasii niinku lupsakoita". Nämä kuvaukset ovat tuttuja myös itä- ja eteläsuomalaisten käsityksiä kartoittaneista tutkimuksista, joissa Lapin murretta on kuvailtu muun muassa "hitaaksi", "kiireettömäksi" sekä "hauskaksi" ja "humoristiseksi". Toisaalta murretta on myös pidetty esimerkiksi "vanhanaikaisena", "epäselvänä" ja "retostelevana". (Palander 2011: 95.)

5.3.3.2. Pohjanmaan ja Oulun murteet

Pohjanmaan pohjalaismurteet eivät olleet kovin tuttuja informanteille. Nekin muutamat informantit, jotka jakoivat pohjalaismurteet etelä- ja pohjoispohjalaismurteisiin, eivät osanneet eritellä näiden eri alueiden eroja. Kaupungeista mainittiin useimmiten Oulu. *Oulun murre* myös esiintyi kahdessa nuoren aikuisen ja kahdessa keski-ikäisen kartassa.

Viisi keski-ikäistä piirsi *Pohjanmaan murteen* alueen. Kallen piirtämä alue vastaa suurin piirtein eteläpohjalaismurteiden aluetta, Katin piirtämä taas keski- ja pohjoispohjalaismurteiden aluetta. Kati nimesi alueen *Oulun murteeksi*. Kuisman ja Karitan alueet kattavat sekä etelä- että keski- ja pohjoispohjalaiset murteet. Kirsin alue taas on erittäin suuri. Se ulottuu koko keskisen Suomen alueelle ja sisältää myös Itä-Suomen. Hän on kuitenkin nimennyt alueen nimenomaan *Pohjanmaan murteiksi*, joten käsittelen senkin tässä yhteydessä.

Nuorten aikuisten *Pohjanmaan murteen* alueet olivat isompia kuin keski-ikäisten alueet. Seitsemän informanttia piirsi alueen, jota kutsui *Pohjanmaan, Oulun* tai *Länsi-Suomen murteeksi*. Netta piirsi sekä *Oulun* että *Pohjanmaan murteen* alueet. Nean *Länneksi* nimeämä alue kattaa pohjalaismurteiden lisäksi osan savolais- ja hämäläismurteista. Monen muunkin pohjalaismurteet ulottuvat näille alueille, vaikka eivät yhtä paljon kuin Nean alue. Niki erotti *Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet* toisistaan, vaikkakaan ei osannut eritellä näiden murrealueiden eroja.

Keski-ikäiset kuvailivat *Pohjanmaan murretta* muun muassa näin: ”leveetä” (Kalle), ”siel lykätään vokaaleja sinne väliin et sanoista tulee pidempää” (Kerttu), ”venytetään vähä ehkä” (Kirsi), ”ollaan vähän jämpimpiä ja venutellaan niitä sanoja” (Kristian). Leveydestä tai sanojen venyttelystä esimerkkinä puhuttiin *Pohjanmaasta* (Kerttu), *pohjalaasesta* (Kirsi) sekä *pohjalaasesta* (Kalle). Karita antoi esimerkiksi myös lauseen ”tultiin tappelumahan”, jossa esiintyy jo Lapin murteen yhteydessä mainittu jälkitavujen *h*, joka pohjalaismurteissa on säilynyt lähinnä eteläpohjalaismurteissa (Lyytikäinen ym. 2013: 249). Esimerkeissä *Pohjanmaa* ja *pohjalaanen* esiintyy svaa-vokaali (väli- tai loisivokaali), joka on perinteisesti pohjalais- ja savolaismurteisiin liitetty ilmiö

(Kettunen 1940, kartta 199). Nykyedustuksessaan se liittyy edelleen vahvasti savolaismurteisiin ja pohjalaismurteissa sen käyttö on vahvaa varsinkin Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteissa (Lyytikäinen 2013: 282, 409). Svaa-vokaali kuuluu myös luvussa 3.2. esiteltyihin maantieteellisesti laaja-alaisiin puhekielen piirteisiin, jotka ovat maaseudulla yleisiä. Kaupungeissa ne kuitenkin osoittavat sosiaalista variaatiota. Piirre oli mukana myös murteentunnistustestissä (ks. liite 3, kohta 1). Informantit liittivät siinä piirteen useimmiten Itä-Suomeen, mutta monet myös Pohjanmaalle. Huomionarvoista sosiaalisen variaation kannalta lienee, että moni kommentoi käyttävänsä itse piirrettä silloin tällöin, mutta vain ”tietoisesti huumorimielessä”. Murrepiirteen levinneisyysalueen ulkopuolellakin saatetaan siis omaksua jokin piirre, jota käytetään valikoivasti. (Ks. Mantila 2004.)

Svaa-vokaalisista sanoista antoivat myös nuortenryhmäläiset esimerkkejä: Nestori puhui *Pohjanmaasta*, Niki *pohojalaasesta* ja Netta sanoi Pohjanmaalla vetoketjua kutsuttavan *julupiksi*. Suomen murteiden sanakirjan mukaan *julppi* tarkoittaa ’miesten housujen etuhalkiota’ eteläpohjalaismurteissa. Puheessa *julppi* saa svaa-vokaalisen muodon *juluppi*. (SMS.) Netta mainitsi Pohjanmaan murteesta vielä, että siellä sanotaan *lähretäänkö* eli hän kuvaili kieltä jälleen esimerkin kautta. Tässä kuvailtavana (vaikkakaan Netta ei välttämättä ajattele, että puhuu jonkin äännevariantista, vaan kenties pitää sanaa esimerkkinä ”murre-sanasta”) on *r d:n* vastineena, joka länsimurteiseen tapaan onkin varsinkin eteläpohjalaismurteissa yleinen edustus. Vielä osuvampi kuvaus tosin olisi *lähäretäänkö* (svaa-vokaali ja *r d:n* vastineena) (Lyytikäinen ym. 2013: 249–250), mutta toisaalta on tyypillistä, että tavallinen kielenkäyttäjä kiinnittää huomionsa kerrallaan vain yhteen piirteeseen.

Esimerkeissä *pohjalaanen* ja *pohojalaanen* on myös alkuperäisen *i*-loppuisen diftongin monoftongiutumisen, jota on aiemmissa tutkimuksissa (Palander 2011: 81–82) luonnehdittu muun muassa ”sanojen venyttämiseksi”, jollaiseksi muutama lounaismurteinen informanttinkin *Pohjanmaan murretta* luonnehti. Monoftongiutuminen on kuitenkin myös sekoitettu savolaismurteiseen versioon *aakeeta laakeeta*: ”semmost leveetä, semmosta ku se alue itessääki, aakeeta laakeeta” (Karita). Tällainen sekoittuminen on käynyt myös ainakin yhdellä pohjoiskarjalaisella informantilla (Palander 2011: 82). Kyseessä ei siis toisaalta

liene kovin yleinen väärinkäsitys, vaikka kovin ymmärrettävä, koska Pohjanmaa on pinnanmuodoiltaan melkoisen *laakeaa*.

Keski-ikäisistä *Oulun murteesta* puhui neljä informanttia. Oman *Oulun murteen* alueen piirsi kuitenkin vain kaksi näistä, muut puhuivat *Oulun seudun murteesta Pohjanmaan murteen* yhteydessä. Kerttu sanoi *Oulun seudun murteen* olevan ”vähän jotain sellast kirjakieltä, mut on siin jottai muutaki”, mutta ei osannut määritellä tarkemmin, millaista tämä murre on.

Kati mainitsi ”Ookkonää Oulusta” -matkimuksen, Kuisma taas sille jatkoa olevan ”pelkäökkönää polliisia” -lausahduksen. Kristian mainitsi useita lauseita, jotka oli kuullut lapsena oululaisilta naapureiltaan. Näitä olivat ”Ookkonää tehny ukkoja”, ”Ookkonää juonunna pillillä piimää” sekä ”Pelkäökkö polliisia”. Ensimmäisessä lauseessa mainittujen *ukkojen* hän kertoi tarkoittavan ’heinäseipäitä’. Nuorten ryhmästä Nadja muistaa ”Ookkonää Oulusta” -matkimuksen, mutta jää pohtimaan, viitataanko sillä itse asiassa *Tampereen murteeseen*. Edellämainitut matkimukset ovat hyvin yleisiä oululaiseen puheeseen liitettyjä matkimuksia. Usein niitä matkitaan jollain tavalla väärin. (Palander 2011: 86–87; ks. myös Ukkola 2000: 5.) Tämän tutkimuksen informanttien imitointikyky oli tässä tapauksessa kuitenkin melko hyvä.

Nadjan lisäksi kaksi informanttia nuorten ryhmästä antoi esimerkkejä *Oulun murteesta*. Nella tosin ei osannut kuvailla murrepiirteitä, mutta sanoi puheen ”menevän jo Lappiin päin, vanhat maasedät puhuu murretta”. Netta kommentoi *Oulun murteen* svaa-vokaalia kuvailemalla, että Oulussa sanotaan *ilimastointiteippi* ja *kolomettoista*. Tarkemmin hän ei kuitenkaan ilmiötä kommentoinut.

Nellan maininta ”vanhat maasedät puhuu murretta” viittaa mielikuviin kielenkäyttäjistä. Pohjanmaan murteista annettiin kaiken kaikkiaan melko vahvoja kielenkäyttäjiin liittyviä kuvailuja. Karitan esimerkki *tultiin tappelemahan* viitanee implisiittisesti pohjalaisten oletettuun tappeluhalukkuuteen, johon suoremmin viittaa Nestori: ”nääh pohjanmaalaset on enemmän tosikkoja ja, no puukkojunnkareita ja tällee et onhan siin näit stereotyypei [Tuntemattomassa sotilaassa]”. Puukkojunnkarit olivat lähinnä 1800-luvulla Etelä-Pohjanmaalla

vaikuttaneita rettelöitsijöitä, joiden suuhun Karitan mainitsema *tultiin tappelemahan* epäilemättä sopisi hyvin. Puukkojunnkari on ollut esikuvana myös esimerkiksi Aleksi Mäkelän ohjaamassa Häjyt-elokuvassa (1999), joka omalta osaltaan on pitänyt stereotypiaa elossa ja ihmisten mielissä. Itäsuomalainen informanttikin on kuvaillut pohjalaisia näin: ”puukko puhuu mieluummin kuin sanat”. Jäyhyys ja tosikkous ovat myös tulleet aiemmissä tutkimuksissa esille pohjalaisiin viitattaessa. (Palander 2011: 85.)

Nestori kuvailee lisäksi Pohjanmaalla puhuttavan ”aika leveesti”, jonka jälkeen hän sanoo Pohjanmaan olevan tämän vuoksi ”Suomen Teksas”. Hän jatkaa vielä, että Pohjanmaalla leveys johtuu siitä, että ”lisätään vokaaleja”. Yhdysvaltalaisen informanttien on raportoitu pitävän juuri Teksasin osavaltion (*South*) puhetta vähiten korrekteimpana eli murteellisimpana amerikanenglannin murteena (Niedzielski–Preston 2003: 64–65). Globalisoitumisen ja median välittämien mielikuvien kautta nykypäivän suomalainen voi etsiä vertailukohtia oman kielensä murteisiin myös ulkomailta. Nestorikin kertoo seuraavansa lähinnä ulkomaisia viihdeohjelmia, joten hän lienee pystynyt muodostamaan mielikuvia myös englannin kielen murteista. Toisaalta yhtymäkohtia Teksasin ja Pohjanmaan välillä on haettu myös muista kuin kielellisistä ominaisuuksista: Nivalan kaupunki Pohjois-Pohjanmaalla on käyttänyt mainoskampanjassaan mainoslauseita ”Nivala on Suomen Teksas” viitaten näiden alueiden elinkeinojen samankaltaisuuteen (YLE kuntavaalit).

5.3.4. Savolaismurteet ja kaakkoismurteet

Aiemmissä luvuissa käsitellyt murteet kuuluvat länsimurteisiin. Itämurteet taas koostuvat savolais- ja kaakkoismurteista. Suomen puolella oleva kaakkoismurteiden alue käsittää vain Etelä-Karjalan maakunnan, kun taas savolaismurteiden puolella sijaitsevat kokonaan Kainuun, Pohjois-Karjalan, Pohjois- ja Etelä-Savon ja Keski-Suomen maakunnat ja osia Pohjois-Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan (nk. savolaiskiila) maakunnista. Näin savolaismurteet kattavat kolmanneksen Suomesta, mutta kaakkoismurteet vain 18 pitäjää (Lyytikäinen ym. 2013: 405, 577).

Aikaisemmissa tutkimuksissa, joissa informantit ovat itse olleet itämurteiden alueelta, on saatu melko tarkkoja kuvauksia itämurteiden osalta (Palander–Nupponen 2005; Palander 2011). Omassa tutkimuksessani kävi hyvin selväksi, että nämä alueet eivät lounaismurteiden alueelta kotoisin oleville ole kovinkaan tuttuja. Savolaismurteet (tyypillisimmin nimettynä *Savon murteiksi*) oli toki mainittu useimmissa kartoissa, mutta niiden alue oli rajattu hyvin moninaisilla tavoilla. Kaakkoismurteet mainittiin yleisimmin *Karjalan murteena* tai *murteina*, kuten aiemmissakin tutkimuksissa (ks. esim. Palander 2011: 12; Ronkanen 2012: 60), ja niiden alue saatettiin ulottaa hyvin pohjoiseen.

Nuorten aikuisten ryhmässä jokainen Nilsiä lukuun ottamatta piirsi ja nimesi jonkinlaisen murrealueen tai -alueita Itä-Suomeen. Viisi heistä rajasi vain yhden alueen Itä-Suomeen ja nimesi tämän *Savon* tai *Itä-Suomen murteeksi*. Netan ja Niilon *Savon murteen* alueet ulottuvat Kainuusta Kymenlaaksoon ja rajautuvat lännessä Keski-Suomeen Saarijärven ja Äänekosken kohdille. Nadjan *Savon murteeseen* sisältyvät Pohjois-Karjala ja Pohjois-Savo ja osa Kainuusta sekä Etelä-Savosta. Nikon ja Nean *Itä-Suomen murteen* alueet alkavat Pohjois-Karjalasta ja ulottuvat Nikolla jopa Uudellemaalle asti ja Nealla Lappeenrannan pohjoispuolelle. Ainoastaan Nadjan alue siis käsittää pelkästään savolaismurteisiin liitettyjä alueita, muiden alue ulottuu myös kaakkoismurteiden sekä osittain myös hämäläismurteiden alueelle. Loput neljä nuorten ryhmän informanttia piirsi kaksi tai useampia murre-alueita, joiden voidaan ajatella liittyvän itämurteisiin. Nestori ja Niki piirsivät *Etelä- ja Pohjois-Karjalan murteen* alueet, Nestori lisäksi *Savon murteen* ja Niki *Keski-Suomen murteen* alueen. Niina piirsi *Kainuun*, *Savon* sekä *Keski-Suomen murteen* alueet, Nella taas *Savon*, *Kuusamon*, *Karjalan* sekä *mie ja sie -murteen* alueet. Lisäksi Nella piirsi Kainuun maakunnan yhdeksi alueeksi, jota ei kuitenkaan nimennyt.

Keski-ikäisten ryhmässä Kirsi ei piirtänyt itämurteista aluetta eikä tuonut ilmi mitään niihin liittyviä piirteitä. Muut keski-ikäisten ryhmän informantit piirsivät kaksi murrealuetta (Kuisma tosin vain yhden, mutta se oli nimetty *Savo-Karjalaksi*) Itä-Suomeen. Ne oli useimmiten nimetty *Savon* ja *Karjalan murteiksi*, mutta Kuismalla siis *Savo-Karjalan murteiksi* ja Katilla *Itä-Suomen* ja *Savon murteiksi*. *Karjalan murre* ulottui lähes kaikilla Pohjois-Karjalan maakunnan

itärajaa pitkin sen pohjoisosiin, vain Kertulla alue jäi Etelä-Karjalan ja Etelä-Savon alueelle. *Savon murre* taas ei ulottunut yhtä informanttia (Katja) lukuun ottamatta Kuhmosta pohjoisempaan. Lännessä alue kuitenkin kurotteli monella Pohjois- ja Etelä-Savon alueille.

Itämurteista informantit osasivat nimetä piirteitä melko niukasti. Yleisin esiin tullut piirre oli persoonapronominien *mie-* ja *sie-*variantit. Nella nimesikin Lappeenrannan alueen *mie ja sie* -murteeksi. Tämä on aivan oikea huomio, sillä *mie* ja *sie* yksikön ensimmäisenä ja toisena persoonana ovat käytössä kaakkoismurteiden kaikissa alamurteissa, siis myös Lappeenrannassa. Lisäksi näitä muotoja käytetään savolaismurteiden alaryhmän Pohjois-Karjalan murteen eteläosissa ja peräpohjalaismurteiden Kemin ja Tornion murteissa. (Ks. esim. Wiik 2006.) Vain yhden itämurteen rajanneista nuorista kaikki mainitsivat *mien* ja *sien* Nadjaa lukuun ottamatta. Heidän piirtämillään alueilla tätä piirrettä käytetäänkin, vaikka ei aivan niiden kaikissa osissa. Keski-ikäisistä *mien* ja *sien* mainitsi hieman harvempi, mutta koska murteentunnistustestissä oli myös lause ”mie annan siullek kukan”¹, jokainen pääsi kommentoimaan piirrettä, eikä se ollut kenellekään tuntematon. Persoonapronomininit ovatkin puheessa taajaan käytettyjä ja siten helposti tiedostettavia piirteitä:

(25)

Katja: mä mukulana muistan et ku **tääl puhuttii mää ja sää** ni siel **Savos ne oli aina sinä ja minä** mut sit taas jos mennää tonnek **Kouvolaa ja tonne Itä-Suomen nurkil ni nehä on mie ja sie** et ne on ainaki semmosii, **mummielest hyvii mist erottuu**

Katja on jo lapsena huomionnut persoonapronominivarianttien erilaisuuden eri puolilla Suomea. Hänen huomionsa vastaavat melko hyvin todellisuutta.

Lounaissuomalaisille itämurteet tuntuvat liittyvän nimenomaan *mien* ja *sien* käyttöön, vaikka niiden todellinen käyttöalue on pienempi. Nämä persoonapronominivariantit kuuluvat Mantilan (2004: 328) mainitsemiin eläviin ja yleistyviin puhekielen piirteisiin, joilla on perinteisesti ollut melko pieni ja

¹ Lauseessa on näkyvissä rajageminaatio *siulle* ja *kukan* sanojen välissä. Tämä hämmensi joitain informanteja todennäköisesti siksi, että piirrettä ei normaalisti merkitä kirjoitettuun tekstiin. Muutama kommentoikin, että ei mielestään koskaan käytä tällaista piirrettä, vaikka se todellisuudessa on puheessa käytössä lähes joka puolella Suomea.

rajattu käyttöalue, mutta jotka nyt tuntuvat leviävän muille alueille ja uusille puhujaryhmille. Nadjakin mainitsee tuntevansa varsinaissuomalaisia, jotka ovat alkaneet syystä tai toisesta käyttää *mie*-varianttia. Leviämisen syistä tai taustavaikuttajista Mantila (2004: 332–333) on nostanut esille sen ”touhukasta maalaisidentiteettiä” korostavan vaikutelman, jonka avulla puhuja voi luoda itsestään iloisen ja toimeliaan kuvan. Lappalainen ja Vaattovaara (2005: 105) ovat kuitenkin esittäneet kritiikkiä tätä käsitystä kohtaan, sillä se prosessi, jonka kautta puhuja päätyy käyttämään *mie*-varianttia, vaikka se ei hänen puhekieleensä ole ennen kuulunut, ei liene niin yksiulotteinen kuin mitä Mantila esittää. Ei myöskään ole lainkaan selvää, missä määrin piirteen valinta on tiedostettua ja missä määrin tiedostamatonta. Moni tutkimukseni informanteista raportoi vaihtavansa puhetyyliään tilanteittain. Osan mukaan kyseessä on tiedostettu tapa (”-- en mä sit yleensä lähe murtaa ellen mä toivo saavuttavani sillä jotain tiettyä lopputulosta”), mutta osa taas koki olevansa melko ”vietävissä” puhetyyliään ”valitessaan” (”mä oon tosi semmonen et mä kyl poimin sit niinku puhetyylei niinku et se on välil semmonen niinku melkee hävettää”).

Pääpainollisen AA:n diftongiutuminen on ollut itäsuomalaisten informanttien useiten *Savon murteesta* mainitsema piirre ja eteläsuomalaisetkin mainitsivat sen heti persoonapronominien jälkeen seuraavaksi useiten (Palander 2011: 99, 103). Alla olevissa esimerkeissä diftongiutuminen on huomioitu:

(26)

Nadja: siel niinku **väännetään mun mielest niinku vokaaleja jotenki eri tavalla** ku muis murteissa.

(27)

Niilo: ne sanat on aika sillee vokaalipainotteisii tai semmone kuva mul on **et siel on niinku lisää vokaalei pistetty vähä sinne sun tänne.**

(28)

Kalle: sellast ilosen kuulosta, savolaiset **piällysmiehet.**

(29)

Karita: sit savolaisil mun mielest tää et **jos joku on Väänänen ni se on Viänänen eli ne kääntelee niitä kirjaimia ja et vaiks sanois kui että et kaappi on kuappi.**

Esimerkit 26 ja 27 ovat nuorten antamia, ja ne ovat melko yleisiä. Niilon mainitsema vokaalien ”pistäminen sinne sun tänne” saattaa hyvin viitata myös svaa-vokaaliin, mutta Nadjan mainitsema vokaalien ”vääntäminen” viitanee juuri esimerkeissä 28 ja 29 näkyvään AA:n diftongiutumiseen. Sekä Kallen esimerkki *piällysmiehistä* että Karitan *Viänänen* ja *kuappi* ovat korrekkeja esimerkkejä ilmiöstä.

Konsonanttien kahdentumista eli geminaatiota harva kommentoi muuten kuin imitoimalla murretta, jolloin kahdentuminen tuli esille: ”emmie *ossaa puhhuu savvoo* mut mie voin yrittääp pikkuse” (Netta). Nea taas tavoitteli tuntemansa kajaanilaisen puhetta sanomalla ”*kajjaanilaisia*” ja Nadja kertoi *Itä-Suomen murteen* olevan ”*levveetä*”. Nestori sanoi Savossa ”lisättävän konsonantteja”, mutta ei antanut tästä esimerkkiä. Yleisgeminaatio on aiemmissa tutkimuksissa ollut melko hyvin tiedostettu savolaismurteiden piirre (Palander 2011: 101–103).

Sanastoesimerkkejä annettiin useita. Kirsi oli huomannut Kolilla käydessään adjektiivia *tuima* käytettävän eri tavoin Varsinais-Suomessa verrattuna siihen, miten sitä käytetään ”tuol Keski-Suomen perukoil”. Länsimurteissa ruuasta puhuttaessa *tuima* merkitsee ’suolaista’, itämurteissa ’suolatonta’. Netta mainitsi *kehdata*-verbin erilaisen käytön Savossa verrattuna länsimurteisiin: ” – – emmä *kehtaa* – – lähtee lenkille ni se on niinku et emmä ’jaksa’”. Tämäkin on oikea huomio, sillä *kehdata*-verbiä käytetään lännessä merkityksessä ’rohjeta’ tai ’tohtia’ ja idässä merkityksessä ’viitsiä’ (Korhonen 2012).

Myös *käydä*-verbin erilaisia merkityksiä mainittiin. Netta sanoi *käydä*-verbiä käytettävän Savossa *sattua*-verbin (*satuttaa itsensä*) asemesta, esimerkiksi kysymys *kävikö* tarkoittaa ’sattuiko’. Niko taas kertoi, että itäsuomalaiset käyttävät *käydä*-verbiä (*käydä* + MA-infinitiivin illatiivi) merkityksessä ’mennä tekemään jotakin’, esimerkiksi ”*käydä nukkumaan*” tai ”*käydä lukemaan*”. Molemmat erityismerkitykset ovat kuitenkin Kielitoimiston sanakirjassa (KT), vaikkakin niiden käyttötaajuus lienee itämurteissa länsimurteita suurempi. Yksittäismaininnat näistä piirteistä ovat tuttuja myös aiemmista tutkimuksista (Palander–Nupponen 2005: 33).

Savolaismurteisiin luettavia ovat myös muutaman mainitsemat *Keski-Suomen murre* sekä *Kainuun murre*. Niistä mainittiin kuitenkin niin vähän lähinnä yksittäisiä huomioita, että en käsittele niitä tässä tarkemmin. Keski-Suomeen liitettiin kuitenkin vahvasti ”kirjakielimäisyys”. Alueen kieltä käsittelemkin tarkemmin luvussa 6.3., joka käsittelee informanttien ajatuksia suomen kielen yleiskielisimmästä murteesta.

Ero *Karjalan* ja *Savon murteiden* välillä tuli esille lähinnä keski-ikäisten vastauksissa. Kuten aiemmin kävi ilmi, nuoret eivät useinkaan edes piirtäneet kuin yhden itämurteisen alueen siinä missä keski-ikäiset piirsivät kaksi. Esimerkeistä 30 ja 31 näkyy, että informantit tietävät kaakkoismurteiden ja savolaismurteiden rajan menevän eteläisessä Itä-Suomessa:

(30)

Kuisma: jossain Pohjois-Savossa puhutaan vähän sillain, sellasta leveempää savoo, sitten taas täällä Etelä-Savossa, se on ehkä sitten enemmän vaikutteita sitten taas täältä Lappeerrannan seudulta.

(31)

Kerttu: no siin on kyl sit Itä-[Suomessa] niinku Karjalan ja sit tulee viel se Savon murre et ne, sitä ei nyt tullut tähä ollenkaa

MH: et ne eroaa toisistaa?

Kerttu: joo ne eroaa sit toisistaa. se on varmaan täs etelämpänä ku on se enemmän sellanen Karjalan murre ja sit se Savom murre on tää pohjosempi Itä-Suami.

Kumpikaan informantti ei mainnut erityisiä murre-eroja alueiden välillä, mutta he molemmat tiedostivat eron silti olevan olemassa.

Karita on ainoa, joka keksii Karjalan murteesta jonkin muun piirteen kuin persoonapronominit. Hän kertoo vanhan kaskun, jonka mukaan Karjalassa ei ole enää käkiä, koska ” – – [ihmiset] lähti pois ja pisti *käet* taskuun”. Karita matkii yleiskielen *d*:n vastineena *katoa*, joka onkin kaakkoismurteissa hallitseva variantti (Lyytikäinen 2013: 578).

Informantit turvautuivat monesti itämurteita kuvaillessaan ilmauksiin, joiden mukaan itämurteinen puhe on ”iloista”, ”vilkasta” ja ”nopeaa”, mutta toisaalta he kuvailivat sitä myös ”hitaaksi” ja ”laiskaksi”. Maantieteellisesti kaukaisesta

alueesta voikin olla vaikea keksiä kovin tarkkoja kuvauksia. Murteen vieraus ja suuri ero omaan tuttuun murteeseen vaikeuttaa myös kuvailua. (Mielikäinen–Palander 2002: 98.)

6. MURTEIDEN ARVIOINTIA

Tässä luvussa tarkastelen informanttien arvioita eri murteiden esteettisyydestä sekä yleiskielisyydestä. Murteiden esteettisyysarvionti on melko käytetty metodi kansandialektologiassa. Esteettisyysarvioita on selvitelty erilaisin metodein, muun muassa kysymällä suoraan arviota kauneimmasta tai miellyttävimmästä sekä rumimmasta tai epämiellyttävimmästä murteesta. Tätä metodia käytin itsekin tutkimuksessani, jotta pystyisin vertaamaan tuloksiani aikaisempiin tutkimuksiin, kuten Palanderin vuoden 2011 itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsityksiin keskittyvään teokseen.

Esteettisyyden arviointi on aina subjektiivista. Informantilla ei välttämättä ole selvää käsitystä siitä, mitä murretta hän pitää kauniina tai rumana. Lisäksi kauneuden ja rumuuden käsitteet ovat itsessään subjektiivisia. Paljon on merkitystä myös kysymyksen asettelulla: Jyväskylän yliopiston puhekielen vaihtelua käsittelevällä kurssilla opiskelijoita pyydettiin kahtena peräkkäisenä vuotena (2000 ja 2001) vastaamaan kirjalliseen kyselyyn murteiden kauneudesta ja rumuudesta. Ensimmäisellä kerralla opiskelijoita pyydettiin yksinkertaisesti vain vastaamaan kysymyksiin, mutta kun tutkimus seuraavana vuonna toistettiin toisella ryhmällä, tähdennettiin, että informanttien tulisi vastata vain, jos heillä on selvä käsitys asiasta. Vuonna 2000 opiskelijat vastasivat kaikkiin kysymyksiin, kun vastaavasti jälkimmäisessä tutkimuksessa useat kohdat jäivät tyhjiksi. (Mielikäinen - Palander 2005: 90.)

Kysymykset, joissa informanteja pyydetään arvottamaan murteita jonkin piirteen perusteella, saattavat aiheuttaa myös vastustusta. Useissa tutkimuksissa, joissa tällaisia kysymyksiä on kysytty, on ollut ainakin muutama informantti, joka on kieltäytynyt pohtimasta murteiden esteettisyyttä (ks. esim. Vaattovaara 2009: 146; Palander 2011: 132). He ovat kokeneet, että murteita ei voi arvostella, koska

jokainen niistä on samanarvoinen. Nuorten ryhmässä Nadja ei halunnut valita yhtä murretta, koska koki, ettei hänellä ole tarpeeksi kosketuspintaa kaikkiin murteisiin, jotta voisi arvostella niiden miellyttävyyttä.

Murteiden kauneuden ja rumuuden arvioinnissa informantit käyttivät paljon metakieli 2:ta eli he puhuivat kielenkäyttäjistä enemmän kuin kielestä.

(32)

Niina: no mä luulen et siihen aika pal vaikuttaa se et mun Itä-Suomi -kokemukset ylipäättää on tosi positiivisii et miälestäni niinku siis just ku on jossai Joensuu vaik käyny ni siel on vaan tosi hyvä fiilis ni sit se on jotenki niinku, must jotenkin tuntuu et se on jotenkin niinku Itä-Suomes on hirveen positiivisii ihmisii ni sit mä ehkä miällän sen jotenkin niinku et se kiälikin on kauheen semmonen niinku lepponen ja -- tuntuu et sil murteel ei koskaan sanota mitään pahaa, tavallaan.

Esimerkissä 32 Niina liittää murteen miellyttävyyden sitä puhuvien ihmisten miellyttävyyteen. Hän tekee sen kuitenkin tietoisesti: ”Itä-Suomes on hirveen positiivisii ihmisii ni sit mä ehkä miällän sen -- niinku et se kiälikin on kauheen -- lepponen ja -- tuntuu et sil murteel ei koskaan sanota mitää pahaa.” Hän tunnistaa pitävänsä murteesta, koska pitää sitä puhuvista ihmisistä. Vastaavasti, kun puhutaan rumasta murteesta, Niina nimeää epämiellyttäväksi murteeksi pääkaupunkiseudun kielen:

(33)

Niina: mä en Helsingist pidä kaupunkina -- ja et siis paljon on helsinkiläisist ihmisist ylipäättään negatiivisii kokemuksii -- se niitten tapa puhuu on ylimielinen --.

Esimerkissä 33 kieli vertautuu siihen alueeseen, jossa sitä puhutaan. Koska informantti ei pidä Helsingistä kaupunkina, hän ei myöskään pidä sen kielestä.

Keski-ikäisten ryhmässä oli enemmän hajontaa kuin nuorten aikuisten ryhmässä, kun keskusteltiin murteiden miellyttävyydestä ja epämiellyttävyydestä. Yleiskielisyyden arvioinnissakin päädyttiin useampiin eri vastauksiin kuin nuorten ryhmässä. Keski-ikäiset kyseenalaistivat murteiden esteettisyyden mukaisen arvottamisen hieman useammin kuin nuoret aikuiset ja heidän oli myös vaikeaa arvioida murteiden yleiskielisyyttä.

6.1. Kauniiksi tai miellyttäväiksi koetut murteet

Kysyin informanteiltani, missä päin Suomea puhutaan kauneimman tai miellyttävimmän kuuloista kieltä. Nuorten vastauksissa esille nousi selkeästi kaksi eri murretta tai kielimuotoa, keski-ikäisten vastaukset hajaantuivat useamman eri murteen kesken.

6.1.1. Nuorten aikuisten vastaukset

Nuorten ryhmässä kauneimmaksi murteeksi mainittiin useimmiten *Savon* tai *Itä-Suomen murre*. Kolme informanttia käytti ilmausta *Savon murre* (Nestori, Netta ja Niilo), kaksi (Nea ja Niina) puhui *Itä-Suomen murteesta*. Ottaen huomioon piirretyt kartta-alueet uskon kahden jälkimmäisen sopivan juuri *Savon murteen* kanssa samaan kategoriaan. Seuraavaksi eniten mainintoja sai *Turun murre* tai ”tän alueen murre”, jonka tulkitsen tarkoittavan lounaismurteita. Tuttuun *Turun murteeseen* päätyivät Nils, Niko ja Nestori, joka siis valitsi kaksi eri aluetta kuten muutama muukin informantti. *Turun murre* on aiemmissa tutkimuksissa pärjännyt huomattavasti huonommin: se on valittu lähes aina rumimmaksi, eikä se ole ollut kauneimpien murteiden listalla ollenkaan (Palander 2011: 133; Ronkanen 2012: 73; ks. myös Vaattovaara–Soininen–Stojanov 2006: 241). Toisaalta *Turun murre* sai ääniä myös rumimman murteen kategoriassa tässäkin tutkimuksessa. Tampereen murteen valitsi kauneimmaksi kaksi informanttia, Nella ja Niki. Niki tosin puhui *Pirkanmaan murteesta*.

Nadja oli ainoa, joka ei osannut – eikä oikeastaan halunnut – valita yhtä murretta kauneimmaksi:

(34)

Nadja: Siis vaikee sanoo koska onhan ne omal tavallaa kaikki tosi miellyttävii, mä eniten ehkä niinku kauneimpana ehkä pidän kirjakieltä koske se niinku tavallaa. -- sanat saa sen arvon, joka niille kuuluu, tietyl taval, hassusti sanottu. mut niinkun, murteetki on hurmaavii, siis ne on ihanii -- niis näkyy niinku elämän tempo tavallaa. se et mil taval ihmiset elää näkyy tasan siin kieles millä ne

itteään ilmasee, niin, niinni tavallaa ne on kaikki tosi miellyttävii et et emmä niinku osaa välttämät valita niist mitää yhtä parasta.

Nadja myös tuo esimerkissä 35 ilmi yhden tärkeimmistä miellyttävyyden arvioinnin kriteereistä, joka tutkimuksissa (Preston 1989: 82; Palander 2011: 134–135; Ronkanen 2012: 73) on tullut esiin: tuttuuden. Samasta syystä myös Niko ja Nils valitsivat juuri Turun murteen kauneimmaksi.

(35)

Nadja: kyllähän mä nyt nautin täst *Varsinais-Suomen murteest*, se nyt on se mihin mul on eniten kosketuspintaa mut jos mä kuulisin vaik *Lapin murretta* enemmän ni voi olla et mä tykkäisin siit enemmän.

(36)

Niko: no ehkä mä kyl koen et tämmönen, tän tyylinen ku tääl Lounais-Suomes puhutaa. se voi vaikuttaa et se on tuttua, tuntuu ehkä omimmalta ja kotoisimmalta. se voi olla et se tuntuu ehkä miellyttävimmältä. ylipäätään se et mä en tykkää sellasest kauheen vahvasta murteesta et esmes joku vahva *Stadin slang*i tai vahva kunnan *Turun murre* ei kuulosta hyvältä tai joku kunnan Itä-Suomen *Savo*, ni mummielest mitkään noista ei kuulosta sillee nii hyvältä ku tällänen tavallaan ns. tavallinen.

(37)

Nils: tietysti tääl. sehä on sitä mist saa selvää. emmä välttämät ymmärrä kunnan *Turun murret* tai et jos joku puhuis, en tiedä kaikkii sano, mut toisaalt en mä tiedä sielt muualtakaan. mum mielest se on outoo käyttää omituisii sano, mitkä on murrensano, oikeesti, koska ketä nyt ymmärtää? tykkään sellasest mitä ymmärrän.

Tuttu murre tuntuu miellyttävältä, koska siihen on tottunut ja sitä ymmärtää. Nadja jättää kuitenkin valitsematta yhden tietyn murteen, koska on tietoinen siitä, että *Varsinais-Suomen murteen* tuttuus vaikuttaa hänen arvioonsa. Niko ja Nils ovat molemmat sitä mieltä, että miellyttävintä on tuttu oman alueen kieli. Kumpikin mainitsee, että ”kunnan *Turun murre*” tai jokin muu ”vahva” murre ei niinkään ole miellyttävää, vaan he pitävät ”tavallisesta” kielestä tai murteesta.

Perinteisesti kansandialektologisissa tutkimuksissa oman alueen kieli on valittu kauneimmaksi. Vaikka *Turun murre* pärjäsi verrattain hyvin, kauneimmaksi se ei yltänyt kummassakaan tämän tutkimuksen ryhmässä. Preston ja Niedzielski (2003: 66) esittävät, että oman murteen arvottaminen alemmas miellyttävyydessä

kuin jonkin muun murteen, kertoo kielellisestä epävarmuudesta. Pääkaupunkiseutulaisnuoret ovat eri kielimuotojen ärsyttävyydestä kysyttäessä maininneet Turun murteen ärsyttävimmäksi osaamatta kuitenkaan eritellä vastauksensa syitä (Vaattovaara–Soininen-Stojanov 2006: 241). Eräänlainen negatiivinen turkulaisstreotypia lienee siis olemassa ja moni lounaissuomalainen informanttinkin on sen huomannut:

(38)

Nestori: klassinen vastaus olis varmaan Savo, mut ehhehe emmä tiä mä itse asias, nojoo, sanotaa et ehkä suurin piirtein Savon ja tän ihan niinkun länsimurteiden alueen välillä et mä itse asias tykkään kyl näist meiänkin murteist vaik **kaikki aina mollaa Turun murrettä** hirveesti, mummielestä sekin on ihan mukavan kuulosta.

Nestori oli tietoinen *Turun murteen* ”huonosta maineesta”, mutta halusi valita sen silti kauneimmaksi *Savon murteen* ohella. Nestori oli selvästi myös kuullut *Savon murteen* ”maineesta” kauniina murteena, koska sanoo sen olevan ”klassinen vastaus”.

Savon murre sai viisi mainintaa kauneimmaksi murteeksi. Syinä olivat murteen ”sointuvuus” ja ”laulunomaisuus” ja toisaalta myös kielenkäyttäjiin liittyvä savolaisten ”ystävällisyys” ja ”letkeys”:

(39)

Netta: se ei ehkä ihan töksähtelee samalla tavalla, siin niinku venytetään konsonantteja ja se on jotenki, emmä tiä. jotenki **sointuu paremmi**.

(40)

Nestori: siin on just se **laulunomaisuus** tai semmonen niinku ja **puhuvat hirveen jotenkin rennosti**. kuulostaa tosi oudolta et joku vois ihan normaalina kielenään puhua niin semmost haha **korullista kieltä** tai tämmöst.

(41)

Niilo: mummielest **aika sellast sujuvaa**. mummielest ne ekstravokaalit mitä ne sinne pistetään antaa sille sellast, **se kulkee vähä paremmi eteepäi**. mummielest suome kieles o hirvee paljo konsonantteja ja tuplakonsonantteja paljo mitkä o vähä sille töksähtäviä. mummielest se ehkä kulkee paremmi eteepäi se [*Savon murre*].

(42)

Nea: mul tulee siit ku se on niin semmost jotenki painotettuu ja se se ja ku ne puhuu sillai ni niist **tulee niin semmonen letkee olo. niist ihmisistä.** et ne on niinku sellasii rennon olosii. sit mul tulee siit semmonen et **ne on niin ystävällisii.** semmonen olo.

Nea puhuu esimerkissä 42 pohjoisessa ja idässä asuvista ihmisistä, joiden ”rentous” tekee myös heidän puhumastaan murteesta kauniin kuulaisen. Hän lisäsi myöhemmin vielä myös *Oulun murteen* kauniiden murteiden listalleen ja senkin hän perusteli oululaisista tulevalla positiivisella vaikutelmalla. Esimerkissä 32 (sivulla 72) Niina perustelee vastaustaan (*Itä-Suomen murre*) samantyyppisesti.

Tampereen murre sai nuorten ryhmässä kaksi mainintaa:

(43)

Niki: ehkä sitä **täytyy sitten hieman vetää tuonne suvun mukaan,** että kyllä varmaan toi *Pirkanmaan* on sellanen. **kuulostaa ihan hauskalta ja kauniiltakin tavallaan.** Aika paljon sukulaisia sieltä, **tuttu murre.**

(44)

Nella: no mä tykkään ehkä *Tampereen murteest*, se on **jotenki se on vähä hassuu** – – mä jotenki tykkään, se on **sellast niinku selkeet tavallaa** mummielest, et mä tykkään siit. se jotenki, se ei oo sellast niinku laiskaa puhet – – mä nään sen et siin on paljon konsonantteja ja semmosii niinku selkei lyhentei ja semmosii, se on jotenki selkeet, ja sit **se on tietysti vähä hassun kuulost mut jotenki se on sellast jykevää** tai sellast.

Niki perusteli valintaansa sukunsa alkuperällä ja murteen tuttuudella. Henkilökohtaisten syiden, kuten sukulaisten käyttämän kielen, on ennenkin huomattu vaikuttavan käsityksiin (Mielikäinen - Palander 2005: 101). Nella taas valitsi *Tampereen murteen* sen ”jykevyyden” vuoksi. Hänellekin murre oli tuttua, koska hän on asunut Tampereella vuoden. Sekä Nella että Niki mainitsivat murteen myös olevan ”ihan hauskaa” tai ”vähän hassuu”. Tampereen murre assosioitunee helposti sketsisarjoihin, joissa puhutaan murteella, esimerkiksi Kummeleihin.

6.1.2. Keski-ikäisten vastaukset

Keski-ikäisten ryhmässä mielipiteet kauneimmasta murteesta erosivat sekä toisistaan että nuorten ryhmän vastauksista melko paljon. Vastauksissa erottuivat kuitenkin *Karjalan*, *Lapin* ja *Keski-Suomen murre*, joista muut saivat kaksi mainintaa, *Karjalan murre* kolme. Lisäksi yksittäisiä mainintoja saivat *Savon*, *Turun* ja *Hämeen murre*. Katja oli ainoa, joka ei halunnut mainita yhtä murretta, vaan hän totesi, että ”ei mul oikeen oo mitää lempparimurret”. Hän kuitenkin pohti ensin, mikä voisi olla kaunein murre:

(45)

Katja: no kylhän ainakin toi mun enon vaimo joka on Savosta ni väittää et se ois niinkun kieliopillisesti oikeinta suomea mut totaa, siis onhan se totta et kyl tää *Turun murre* iha hirveelt kuulostaa jos sitä jostai telkkarist tai radiost, ni kyl, kyl se niinku jotenki sillai tulee mut tota. emmä tiä, omal tavallaa ne on omanlainen nuottinsa karjalaisil, on savolaisillaki omanlaisensa nuatti et emmä tiäs sit. emmä osaa aatella et mikä ois kauneint tai mikä, se o vähä sellanen, riippuu ehkä tilan- tai puhujast haha.

Katjalle on sukulainen sanonut, että *Savon murre* olisi ”oikeinta suomea”. Oletan Katjan sukulaisen tarkoittavan tällä ”oikealla suomella” kirjakieltä. Jos kuitenkin tarkastellaan kirjakielemme syntyä, huomataan, että itämurteet tulivat sen osaksi pääasiassa vasta 1800-luvulla. Sitä ennen kyse oli lähinnä länsimurteiden pohjalta kehitetystä kirjakielestä, mutta tänä päivänä kirjakielessä on ainesosia sekä länsi-että itämurteista. (Häkkinen 1994: 89, 191.) Toisaalta savolaismurteisiin kuuluvissa Keski-Suomen murteissa käytetään usein yleiskielistä varianttia, sanotaan esimerkiksi *hirveästi*, ei *hirveesti* tai *hirviästi* (Lyytikäinen 2013: 519). Katja ei kuitenkaan itse halunnut vastata *Savon murretta*, vaan siirtyi pohtimaan muita mahdollisuuksia. *Turun murteen* hän kuitenkin sanoi olevan rumaa ”jos sitä jostai radiost tai telkkarist [kuulee]”. Hän mainitsi *Karjalan* ja *Savon murteiden* ”nuatin”, mutta päätyi toteamaan, että kauneus riippuu puhujasta. Katja ei tarkentanut tätä sen enempää, mutta puhujasta riippuvan kauneuden voi tulkita siten, että Katja puhuu oikeastaan kielenkäyttäjistä eikä niinkään itse kielestä.

Keski-Suomen murteen valitsivat Karita ja Kerttu:

(46)

Karita: jaa-a. emmä tiä, mä tykkään keskisuomalaisest puhettyylistä, se on mun mielest **silleen selkeetä ja ihan semmost niinku kivan kivan kuulost**, siin ei oo niinku semmosii mitään. **semmosii ihmeellisii maneerei**, et sitä on munmielest jotenki sillee, ku siit on vaikee antaa esimerkkejäkään, mul **ei tuus sillee mielee et sitä vois niinku kauheesti irvailla**

MH: nii et se tuntuu sen takii sellaselt et.

Karita: joo. et sit tietenkij joku **se on sit kivaa ku se on niin ilosen kuulosta joku Savo Karjala**

MH: nii et se on sit toisaalta siinä mielessä?

Karita: joo.

(47)

Kerttu: no oiskos se sit jotenki toi Keski-Suomi mis ne mis ne MUN mielestä **ne ihmiset ketä mä oon tavannu on puhunu sellast kirjakiälen tyylist**, jotenki se joskus särähtää kyl korvaan ku sanotaan *minä* ja *sinä* ja tuntuu et voi jestas et hienosteleeeko ne mut sit ku huomaa et ne ihan oikeesti vaa puhuu sillee hahaha

MH: sit se on niinku et, joo okei, et sit se tuntuu kauneimmalt koska se on sellast

Kerttu: joo kyl mä tykkään suomen kielest joo-o, ja mun mielest *Turum murre* on kamalaa.

Karita ja Kerttu pitävät *Keski-Suomen murretta* kauneimpana sen ”kirjakielimäisyyden” ja ”maneerittomuuden” vuoksi. Kerttu on jopa miettinyt, hienostelevatko keskisuomalaiset käyttäessään persoonapronomineista yleiskielen variantteja *minä* ja *sinä*. Karita taas pitää kielen neutraaliutta siksi hyvänä asiana, että kielestä on vaikea löytää pilkattavaa. Lisäksi Karita halusi mainita myös *Savon ja Karjalan murteet*, koska ne ”kuulostavat iloisilta”.

Karjalan murteen valitsivat Karitan lisäksi Kristian (*Lappeenrannan seudun murre*) ja Kalle.

(48)

Kristian: no mä tota, misä se Mietonen ny o?

MH: niin haha

Kristian: hahahaa, no sanotaan näin että että totaaa. kyl mää melkeen menissin tonne noi, jonnekin tonne Itää-Suomee, Lappeerrannan suunnalle ja sinne johonki ni **se on semmost, korval kivaa**, mmm et kun tää, täytyy sanna kato tää meiän murre, tää on nii lyhkäst nii se on semmost vähä semmost kauhia hättäst olevinas, ku ei mittä voi sano niinku semmottos, nii et rompot puts.

MH: osaatko sanoo et mikä siinä *Lappeerrannan seudun murteessa* olis semmost miks se on [kaunista]?

Kristian: se on semmost pehmiämpi.

Kristian pitää Karjalan murteesta sen ”pehmeiden” vuoksi. Lisäksi hän nostaa esille, että *Turun* tai *Mietoisten murre* on niin ”hättästä olevinas” eli hätäistä ja lyhyttä, että voidaan ajatella hänen olevan sitä mieltä, että Lappeenrannassa puhe on rauhallisempaa.

Kalle vastasi *Karjalan murteen* lisäksi myös *Lapin murteen*, jonka myös Kirsi mainitsi vastauksessaan *saariston murteen* lisäksi.

(49)

Kalle: jaa-a, taas on erittäin vaikea kysymys. ehkä toi **lappalainen murre on sellast, laulavaa, miellyttävän kuulost**

MH: osaaks sanoo miks?

Kalle: en tiä onks se *hoo* ku tulee sinne väliin, tekee sen.

(50)

Kirsi: täälki on pohjoises sellast niinku **lupsakan kuulosta** kyllä ja sit ku he on niin jotenki rau- **rauhallisia siällä**.

Lapin murteen kohdalla perustelut murteen kauneudesta liittyvät siihen, että se kuulostaa ”laulavalta” ja ”lupsakalta”, jonka lisäksi Lapissa asuvat ihmiset ovat ”rauhallisia”.

Vaikka moni keski-ikäinen informantti mainitsi jo kauniita murteita pohdittaessa, että *Turun murre* on heidän mielestään rumaa, piti muutama informantti sitä kauniinakin:

(51)

Kirsi: sepä oli vaikea. niin. tavallaa seki on et ku joku vanha ihminen puhuu tätä saariston, meidän tätä kiältä ni seki kyl kuulostaa aika simmoselt niinku kivalta kiäleltä ku siäl on sitä ruatsii niin paljon ja jos ei osaa ruatsii ni täytyy aina pohdiskella, mitäköhä se tarkoittaa, et toi se on aika kivan kuulosta.

(52)

Kati: no *Turun murre* tiätysti ku siihe on tottunu ni sitä pitää ehkä kaunei, on tuttu ja on tottunu siihe.

Katin mielestä *Turun murre* on kaunista, koska se on tuttua. Kirsi taas pitää vanhempien ihmisten *Turun murretta* (tarkemmin *saariston murretta*) kauniina, koska siinä on paljon sanoja ruotsista. Katikin mainitsi *Turun murteen* lisäksi ruotsinkieliset alueet, koska ruotsi on ”sujuvampaa jotenki et se on niinku kivampi kuunnella, vähä semmost musiikkii menevää”.

Yhden maininnan sai myös *Tampereen murre*:

(53)

Kuisma: kyllä se minun korvaani varmaan löytyy tuolta Hämeen murrealueelta

MH: nii hha onks sulla mitään selitystä että miks se just tuntuu?

Kuisma: no emmä tiä, ehkä se on just sitä jonkinlaista kasvuympäristöstä. kaunista tuolla Tampereella [kieli]

MH: kuuntelee mielellään

Kuisma: mutta ehkä siihen vaikuttaa myös nostalgia haha

MH: mmm nii seki vois, nii jos aattelee et jos ois asunu siellä sit koko elämänsä ni voisko se olla sit erilainen se?

Kuisma: juu, paljon mahdollista juu.

Kuisma, joka on kotoisin hämäläismurteiden alueelta, valitsee *Tampereen* tai *Hämeen murteen* kauneimmaksi. Hän kuitenkin ajattelee, että vastaus voisi olla eri, jos hän vielä itse asuisi alueella. Tällöin murteeseen ei todennäköisesti liittyisi niin paljon nostalgiaa, vaan se olisi normaali käyttökieli.

6.1.3. Kokoavaa tarkastelua

Vaikka haastattelemieni ryhmien väliset erot kauneimman murteen valinnan suhteen tuntuivat melko isoilta, kauneimman murteen titteli on melko helppo antaa itämurteille. Vaikka informantit saattoivat puhua *Savon*, *Karjalan* tai *Itä-Suomen murteista*, on mielestäni perusteltua yhdistää nämä alueet yhdeksi *Itämurteet*-ryhmäksi. Tämä sen vuoksi, että informanttien itämurteiset kartta-alueet levittäytyivät itämurteiden alueelle niin laajasti, että alueen voi käsittää yhdeksi alueeksi. Kuten luvussa 5.3.4. totesin, moni myös piirsi vain yhden itämurteiden alueen (yleensä joko *Savon* tai *Itä-Suomen murteeksi* nimettynä). Esimerkiksi Niilon *Savon murteen* alue ulottuu savolais- ja kaakkoismurteiden

alueelle, joten kun hän vastasi kauneimmaksi murteeksi *Savon murteen*, on perusteltua käsittää hänen tarkoittavan itämurteita yleisesti.

Taulukossa 3 on jaoteltu sarakkeisiin nuorten ja keski-ikäisten vastaukset ensin erikseen ja sitten yhdistettynä. Yhteistulos on melko samanlainen kuin nuorten vastaukset, osittain tietysti myös siksi, että nuoria oli tutkimuksessa keski-ikäisiä enemmän. Nuoret olivat kuitenkin myös vastauksissaan hieman yksimielisempiä kuin keski-ikäiset.

TAULUKKO 4. Kauneimmat tai miellyttävimmät murteet nuorten aikuisten ja keski-ikäisten lounaissuomalaisten mukaan.

Järjestys	Nuoret	Keski-ikäiset	Molemmat ryhmät
1.	Savon tai Itä-Suomen murre (5)	Karjalan tai Savon murre (4)	Itämurteet (9)
2.	Turun murre (3)	Lapin murre (2)	Turun murre (5)
3.	Tampereen murre (2)	Keski-Suomen murre (2)	Tampereen murre (3)
4.	Lapin murre (1)	Turun murre (2)	Lapin murre (3)
5.	Oulun murre (1)	Tampereen murre (1)	Keski-Suomen murre (2)
6.			Oulun murre (1)

Itämurteita pidettiin kauniina niiden ”laulunomaisuuden” ja ”lupsakkuuden” vuoksi. Käsitukset murteet kauneudesta liittyivät myös niiden käyttäjiin: itäsuomalaisia pidettiin ”ystävällisinä” ja ”rentoina”. Turun murretta kauniina pitäneet pitivät murteesta sen vuoksi, että se on heille tuttu murre. Tampereen murteen kauneus liittyi myös sen tuttuuteen ja toisaalta nostalgiaan. Murretta

pidettiin myös ”hauskana”. Lapin murteen kauneus liittyi pitkälti sen käyttäjiin, joita pidettiin itämurteisten tapaan ”lupsakkaina”, mutta myös ”rauhallisina”. Keski-Suomen murretta kauniina pitäneet viehättyivät siitä, että se on informanttien mukaan ”kirjakielimäistä” ja ”maneeritonta”.

Kauneimmiksi murteiksi valittiin lopulta melko odotuksenmukaisia murteita. Itämurteet ovat monesti olleet listan kärjessä (Palander 2011: 133; Ronkanen 2012: 73), mutta näissä tutkimuksissa informantit ovat itsekin olleet itämurteisia. Palanderin (2011: 133) eteläsuomalaiset (pääkaupunkiseutulaiset) informantit pitivätkin kauneimpana Helsingin seudun puhekieltä ja Vaattovaaran (2009: 148) peräpohjalaisinformantit taas suosivat oman seutunsa kieltä. Lounaissuomalaiset informanttini valitsivat toiseksi kauneimmaksi *Turun murteen*. Tämä heijasteleekin oman seudun puhekielen prestiisioletusta. Moni (varsinkin keski-ikäinen) informantti kuitenkin huomautti jo kauniista murteista puhuttaessa (eli ennen kuin kysymystä rumasta murteesta oli esitettykään) *Turun murteen* olevan heidän mielestään rumaa. Joko *Turun murre* todella on heidän mielestään oikeasti rumaa tai he voivat kokea sen saaneen niin negatiivisen leiman, että sitä ”kuuluu” pitää rumana.

6.2. Rumiksi tai epämiellyttäväiksi koetut murteet

Kauniiden murteiden jälkeen kysyin informanteilta, missä päin puhutaan rumimman tai epämiellyttävimmän kuuloista kieltä. Vastaukset jakatuivat tämänkin kysymyksen osalta nuorilla harvempien murteiden kesken kuin keski-ikäisillä.

6.2.1. Nuorten aikuisten vastaukset

Nuoret olivat hyvinkin yksimielisiä valitessaan rumimmalta tai epämiellyttävimmältä kuulostavaa murretta. Kuusi informanttia kymmenestä sanoi *Stadin slangin* tai *Helsingin seudun puheen* kuulostavan rumimmalta.

Toiseksi rumimman murteen tittelin jakoivat *Turun* ja *Savon murre*, jotka molemmat saivat kaksi mainintaa. *Pohjanmaan murre* sai myös yhden maininnan.

Niko, Nestori, Niina, Niilo, Nadja ja Netta sanoivat *Stadin slangin* tai *Helsingin puhekielen* olevan rumin murre. Syyt olivat pääosin samankaltaisia:

(54)

Netta: tuntuu et ne on niinku **väen väkisin väännetty** ne sanat et eiks ton ny vois sanoo niinku vähä helpomminki , niinku se on vähä niinku **sellast salakiältä**.

(55)

Niko: mut jos joku nyt sattuu puhumaan oikein kunnan semmosta, silleen et on ihan **hirveesti ruotsalaisii lainasanoi**, just nää stendarit ja muut, ni mä en oikein tykkää.

(56)

Niina: jotenki se mummielest se niitten tapa puhuu on ylimielinen ja jotenki ja no plus sit ku siin on niin **paljo sellast lainasanaa** ja sellast ni sit tuntuu että tota **ei ymmärrä sitä myäskää nii hyvin**.

(57)

Nestori: noo joo siis yleisesti ottaen mum mielest se kuulostaa jotenki hirveen **keinotekoselta** siis must mä oon just nähny niitä ihmisiä jotka vaihtaa silleen vaan ihan niinku täydellisesti tilanteesta riippuen siihen et yhtäkkii **pualet sanoista onkin jotain ruotsinkielisiä** ja se vaan tuntuu jotenkin siltä et, et haetaan oikein tarkotuksella jotain shokkiarvoa **eikä se oikein kuulosta miltään luonnolliselta kieleltä**.

Netta piti (esimerkki 54) *Stadin slangia* epämiellyttävänä, koska se on ”sellast salakiältä”. Vanhan *slagin* käyttäjille olikin ominaista paikallinen yhteenkuuluvuuden tunne, joka syntyi jokaisen korttelin tai pihan omasta slangista (Paunonen 2000: 15). Kyseessä ei kuitenkaan ole pelkästään vanha ilmiö, sillä 2000-luvulla kerättyjen pääkaupunkilaisten haastatteluiden perusteella nähdään, että tiettyyn alueeseen kytkeytyvää slangisanastoa on edelleen olemassa ja sanasto uusiutuu jatkuvasti (Vaattovaara–Soininen–Stojanov 2006: 236–237). Tämän on helppo uskoa tuntuvan ulkopuolisen korvin ”sellaselt salakiälelt”.

Esimerkeistä nähdään myös, että kieli koetaan epämiellyttäväksi, jos se ei tunnu aidolta. Perinteisesti on vaalittu juuri ”oikeita” ja ”aitoja” murteita. Näyttääkin

siltä, että tämä ajatus on edelleen vahva ainakin tavallisten kielenpuhujien mielissä, jotka eivät pidä *Stadin slangin* ”keinotekoisuudesta” tai siitä, että se on ”väen väkisin väännetty”.

Lainasanojen suuri määrä on kolmas syy, miksi informantit eivät pitäneet *Stadin slangista*. Lainasanojen paljous (ruotsalaisperäisten sanojen osuus jopa kolme neljäsosaa) onkin yksi syy, miksi vanhaa *Stadin slangia* ei voida pitää suomen kielen murteena vaan ennemminkin omana kielenään. Tilanne on kuitenkin eri, kun tarkastellaan uudempaa slangia, jossa suomenkielisten sanojen osuus on jo paljon suurempi. Uuden slangin kohdalla voitaneen puhua enemmänkin nuorisokielestä, joka on laajemmalle levinnyttä kuin vanhempi slang, mutta joka ei sinällään ole oma kielensä. (Paunonen 2000: 36.) Nestori pohtikin ruminta murretta valitessaan, pidetäänkö *Stadin slangia* oikeastaan murteena ja valitsi sen vuoksi toisenkin murteen (*Pohjanmaan murteen*) rumimmaksi murteeksi. *Pohjanmaan murteesta* hän ei kuitenkaan osannut eritellä, miksi se tuntuu rumalta, toisin kuin *Stadin slangista*.

Osittain lainasanoihin liittyvää on myös tunne siitä, että ei ymmärrä jotakin murretta tai kieltä. Ymmärtämisen vaikeus on ollut aiemmissakin tutkimuksissa yleinen syy, miksi jotakin murretta pidetään rumana (ks. esim. Palander 2011: 135). Vaikka lounaissuomalaisilla informanteillani ei ole ymmärtämisvaikeuksia *Turun murteen* suhteen (tosin muutama totesi, että *vanhaa Turun murretta* hekään eivät täysin ymmärrä), valitsi kaksi informanttia (Niki ja Nea) nuorten aikuisten ryhmästä rumimmaksi murteeksi *Turun murteen*. Niki ei osannut perustella vastaustaan sen kummemmin, mutta Nea pohti pitkään *Turun murteen* olemusta ja totesi jo karttatehtävän yhteydessä pitävänsä sitä rumana.

(58)

Nea: siis mummielest ruma **ruma murre** et se o sitä **mää ja sää** ja sitte semmost et vähä niinku **sanat pätkästä sielt lopusta** jaa jaa et se o jotenki semmone. miten sitä ees kuvais, vähä semmone **jopa monotooninen** tai jotenki et jotenki semmonen **töksähtävä**. niin tai sellanen et nii et ku se **katkastaa sielt lopust ja mä teen nyt koko aja**. ja mut tota et se mul tulee siit miälee ja **sitä on ihan kauhee kuunnella ku joku muu sitä puhuu** – – oikein sillee korostetusti puhuu.

Turkulaisen puheen ”töksähtävyys” ja sanojen ”lyhentäminen” on noussut perusteluksi murteen rumuudelle (Palander 2011: 135). Tämä ei kuitenkaan ole pelkästään ulkopaikkakuntalaisten kanta, vaan turkulaisiakin murteen lyhyys on häirinnyt (Salomaa 1981: 51–52). Näin ajattelee myös Nea, vaikka tunnistaa itsekin ”katkasevansa sieltä lopust” eli käyttävänsä loppuheittoa ja loppu-*n:n* katoa. Nea huomauttaa toisaalta, että puhe kuulostaa pahimmalta, kun joku muu puhuu *Turun murrettä*, vieläpä ”oikein sillee korostetusti”. Hän ei siis varsinaisesti pidä omaa puhettaan niin rumana, mutta ”paksu” *Turun murre* häiritsee. Tämä nousi esille myös keski-ikäisten vastauksissa (ks. luku 6.2.2.).

Savon murteen tuomitsi rumimmaksi murteeksi kaksi informanttia, Nella ja Nils. Nils totesi rumimmasta murteesta kysyttäessä seuraavasti:

(59)

Nils: no se on se mun toinen ympyrä, muu Suomi. haha, no emmä tiedä, jotkut savolaiset ehkä puhuu omituisesti. **tää KAIKKI taas liittyy niihin Asterikseihin tai Aku Ankkoihin mitä mä oon luku ja niistä ei saa mitään selvää.** mä en hirveesti käy simmotti, kuuntele mitää paikallisii ihmisii. tai jos on ni on nuorii tai jotai sinne muuttaneii tai tällasii, jotka puhuu mum mielest ihan suomee

MH: ei paikallisii?

Nils: nii ja pitäis olla vähä vanhempii ihmisii, jotka on ollu aina siel, et ne käyttäis enemmän niit, mut emmä ollu pienempänä kiinnittäny huomioo, nykyään en mä matkusta Suomessa.

Nils myöntää heti, että ei perusta arviotaan rumasta murteesta kovin vahvalle pohjalle. Hän on lukenut *Savon murteella* kirjoitettuja sarjakuvia ja on niistä saanut kuvan, että savolaisten puhe on vaikeaselkoista. Aiemmin kauniista murteesta puhuttaessa hän valitsi *Turun murteen*, koska ”tykkään sellasest mitä ymmärrän”. On siis johdonmukaista, että hän ei pidä ainakaan sarjakuvien *Savon murteesta*, koska ei sitä ymmärrä. Myöhemmin hän vielä toteaa sarjakuvien murteen olevan ”tekemällä tehtyä”, joten hän on tietoinen, että muresarjakuvissa käytetty murre ei useinkaan ole sellaista, jonka kaikkia aspekteja jatkuvasti puhutussa kielessä käytettäisiin. Muresarjakuvissa kieli on melko vaihtelutonta, toisin sanoen tiettyyn murrealueeseen kuuluvia piirteitä käytetään johdonmukaisesti niissä asemissa, joissa ne ovat mahdollisia. Puhuttu kieli taas

varioi enemmän eri varianttien välillä. (Väisänen 2013: 94; ks. myös Mustanoja 2009: 68.)

Murre mielletään usein nimenomaan puhutuksi kieleksi, jolloin se saattaa kirjoitettuna tuntua vaikealta ja teennäiseltä (Mielikäinen - Palander 2005: 89). Esimerkissä 59 Nils tuntuu ajattelevan, että ”oikeaa” murretta puhuvat vanhat ihmiset, jotka ovat asuneet aina samoilla seuduilla. Paikkakuntaa vaihtaneet ja nuoret taas puhuvat hänen mukaansa ”ihan suomee”, jolla hän tarkoittanee yleiskieltä. Hänen näkemyksensä on kärjistyksineenkin melko samassa linjassa perinteisen murteentutkimuksen näkemysten kanssa.

Nellalla oli kontakteja *Savon murteen* puhujiin. Hän perustelikin näkemyksensä *Savon murteen* rumuudesta laveasanaisemmin ja tarkemmin kuin Nils:

(60)

Nella: no varmaa Savo. jos jonkun oikein savolaisen löytää ni, meil oli sillon Tampereen koulus semmonen Petteri ja se puhu oikeen *Savom murret* ni ei siit. ni sit **ku se puhu tieks täysil, kauhee vauhti**, ni siit ei saanu mitää selvää ni se oli niinku ihan hirveet siis se piti aina niinku pysäyttää ja ”alota alust ja niinku hitaammin”. se oli kyl, niinku jos noist miettii ni oli kaikkei hirvein varmaa *Savo*. **ja ihan sen takii ettei siit saa selvää.** ja sit ku se **on viel sellast pyäreet ja sellast laiskaa.** ja siit ei saa selvää ku ne puhuu niin nopeesti.

Nellan kokemus savolaisista perustuu hänen koulukaveriinsa, jonka puheesta oli vaikea saada selvää. Nähtävästi hänen koulussaan Tampereella oli useilta eri paikkakunnilta kotoisin olevia opiskelijoita, joiden puheeseen Nellan oli mahdollista verrata myös Petterin puhetta. Nella häiritsi *Savon murteessa* (tai ainakin Petterin puheessa) sen nopeus ja vaikeaselkoisuus.

Stadin slangiin liittyvien esteettisyysarvioiden yhteydessä moni informantti käytti metakieli 1:n eli kielestä puhumisen lisäksi myös metakieli 2:ta eli puhui kielenkäyttäjistä. Kokemukset helsinkiläisistä vaikuttivat kokemuksiin myös heidän käyttämästään kielestä. *Savon* tai *Turun murteen* yhteydessä tällaista ei ilmennyt. Vaikka Nella puhuu tietystä henkilöstä, jonka savolaismurre on häntä ärsyttänyt, hän ei ulota ärsytystä henkilöön itseensä, vaan puhuu vain hänen murteestaan.

6.2.2. Keski-ikäisten vastaukset

Keski-ikäisten ryhmä ei ollut rumimman murteen suhteen yhtä yksimielinen kuin nuorten ryhmä. Eniten mainintoja sai aikaisemmista tutkimuksista tutusti *Turun murre*, tosin ero seuraavina tuleviin *Helsingin seudun murteeseen* ja *Pohjanmaan murteeseen* ei ollut iso. Myös *Pohjois-Savon* ja *Tampereen murteet* saivat maininnat.

Neljä informanttia vastasi *Turun murteen*, mutta kaksi heistä vastasi lisäksi jonkin muun (Kuisma *Pohjois-Savon* ja Kalle *Tampereen*) murteen. Kaksi informanttia pohti *Turun murteen* rumuutta toisaalta ulkopuolisen ja toisaalta turkulaisen näkökulmasta:

(61)

Katja: no.. nii, no emmä nyt tiä sit, onks ny mikää sit loppuviimein niin kauhiar rumaa? et **kiältämättä tää Turun murre kyl vähä kuulostaa semmoselt ei niin kauhian sointuvalta mut tota siis se sillai ei se oo ku sä puhut jonkun kans vaa sit ku se tulee just jostai radiosta tai teeveehjelmasta** telkkarist ni sit se on, havahtuu et hetkinen, mut et ei, ei mummielest tämmöttös jos jonkun kaa, jonku ihmisen kans juttelee niin. et ei se silloin tunnu mitenkää et se ois ..jotenki.. kauheer rumaa mm..jollei puhur rumii.

(62)

Kerttu: voi kauheeta, totta kai se [*Turun murre*] nyt, **siihen ei kiinnitä sil lail huomioo ku tääl on joka päivä ja ittes sää puhut sitä mut tollai just niinku mä kerroin sulle ku tuli, tuli tällei käymään ni sitte se tuntu ihan kauheelta** et kyl mää luulen et muistaki ihmisistä muista suomalaisista just tää *Varsinais-Suomen murre* tuntuu kyl aika pahaltahaha

MH: nii, hehe, eli et se

Kerttu: hyi että, nyt mää morkkaan meidän omaa kiältä mut kyl se vaa, hahah kyl olen kauniimpiaki kuullu

MH: niin. mistähän se mahtaa johtuu et se kuulostaa niir rumalta?

Kerttu: no kyl mun mielest se, se ku me tällai lyhennellään näit kaikkii ni, jotenki se on kyl semmost

MH: ei tunnu kivalta?

Kerttu: ei se niin kauheen kivalta mut ei nyt tietty osaa sanna ku ei sitä, ei se sillain nyt särähdä tietenkää mun korvaan kummää sitä koko ajan ittekip puhun. mut niinku mä sanoin ni kyl mä olen kuullu kauniimmin kauniimpaaki haha.

Katja ja Kerttu eivät pidä *Turun murretta* varauksettomasti rumana, vaan he haluavat tähdentää, että eivät itse muiden turkulaisten kanssa puhuessaan pidä murretta rumana. Jos sitä kuitenkin kuulee jossakin odottamattomasti, se tuntuu rumalta. Vastaavanlaisia vastauksia on saatu turkulaisilta Turun puhekielen tutkimus -projektin yhteydessä (Suojanen 1981: 168–169).

Kerttu viittaa esimerkissä 62 tarinaan, jonka kertoi karttatehtävän yhteydessä kuvaillessaan *Turun murretta*. Hän oli nuorena Lappeenrannassa asuessaan käynyt kuitenkin säännöllisesti Turussa ja kerran siellä ollessaan nähnyt kadulla kaksi hienosti pukeutunutta herrasmiestä. Hän kuitenkin hämmästyi, kun kuuli miesten puhuvan: ”kamala ku ne rupes puhumaa *Turum murretta* ne väänsi ni se kuulosti niin kauheelta -- se ei ollenkaa sopinu niitte ulkomuotoo”. Kerttu mainitseekin esimerkissä 62, että hän hyvin ymmärtää, jos ulkopuoliset pitävät murretta rumana. Keski-ikäiset informantit tuntuvat muutenkin olevan hyvin tietoisia siitä, että *Turun murteella* on ”huono maine”. Turun murretta on pidetty rumana myös niin sanotun negatiivisen turkulaisstereotypian vuoksi. Pääkaupunkiseutulaiset nuoret eivät kyenneet erittelemään, miksi Turun murre ärsyttää heitä (Vaattovaara – Soininen-Stojanov 2006: 241) eivätkä siihen pystyneet myöskään ne muutamat peräpohjalaisnuoret, jotka eivät Turun murteesta pitäneet (Vaattovaara 2009: 149). Kalle ja Kuisma vastasivat *Turun murteen* olevan ruminta, mutta hekään eivät tarkemmin perustelleet vastaustaan. Keski-ikäiset informantit ottivat haastattelujen aikana nuoria hieman useammin esille sen, että *Turun murretta* pidetään rumana ja haukutaan. Murteen ”lyhyys” on Kertun mielestä syynä sen rumuuteen (kuten nuorten ryhmässä Nean mielestä) ja Katja taas viittaa siihen, että murre ei kuulosta ”niin kauhian sointuvalta”. Katjan arvio saattaa viitata samaan loppuheittoilmiöön, johon lyhyyskin viittaa.

Kirsi ja Kristian pitivät *Helsingin seudun kieltä* rumimpana. Kristian sanoi *Stadin slangin* olevan syy, miksei hän pidä seudun kielestä. Kirsi viittasi tuttaviansa, jotka asuvat seudulla ja joiden puhetavasta hän ei pidä, vaikka tähdensi, että ihmisiä vastaan hänellä ei ole mitään negatiivista. Nuorten aikuisten ryhmässä kielenkäyttäjiin liittyvät negatiiviset mielleyhtymät sen sijaan vaikuttivat esteettisyysarvioon Helsingin seudun kielestä (luku 6.2.1.).

Kati ja Karita pitivät *pohjalaismurteita* rumimpina, tosin Kati mainitsi tarkemmin *Oulun murteen*, Karita taas puhui yleisesti *pohjalaismurteista*:

(63)

Karita: no emmä välttämät *pohjalaismurteest* tykkää

MH: niin, osaaks sanoo minkä takii?

Karita: se on semmost niin, **jotenkin leveetä**

MH: niin. se ei oo miellyttävää?

Karita: ei silleen. **ei siin mitään vikaa sinänsä oo** mut totaa. mut. jotenki.et ei. **ei se oo silleen nättiäkää**

Karitan vastauksessa näkyy hyvin, että vaikka jotain murretta pitäisi esteettisesti rumana, ei se kuitenkaan välttämättä tarkoita, että haluaisi arvottaa murretta muuten. Karitan mukaan pohjalaismurteessa ei ”mitään vikaa sinänsä oo”, mutta ”ei se oo silleen nättiäkää”.

Keski-ikäiset valitsivat rumimmaksi tai epämiellyttävimmäksi *Turun murteen* todennäköisesti osittain sen maineen vuoksi. Osittain vaikutti myös murteen lyhyys, joka ei informantteja miellyttänyt. Kaiken kaikkiaan keski-ikäiset eivät juuri perustelleet valintojaan tämän kysymyksen yhteydessä. Varauksettomasti ei myöskään suhtauduttu siihen, voiko jonkin murteen sanoa olevan ”ruminta”.

6.2.3. Kokoavaa tarkastelua

Kun huomioidaan sekä nuorten aikuisten että keski-ikäisten ryhmä, lounaissuomalaiset informanttini valitsivat rumimmaksi murteeksi *Helsingin seudun murteen*, jota moni kutsui *Stadin slangiksi*. Toiseksi rumimmaksi murteeksi valittiin *Turun murre*, mutta sen jälkeen muut murteet saivat lähinnä hajaääniä.

Taulukossa 5 sivulla 91 on jaoteltu sarakkeisiin nuorten ja keski-ikäisten vastaukset ensin erikseen ja sitten yhdistettynä. Yhteistulos on melko samanlainen kuin nuorten vastaukset (kuten myös kauniiden murteiden kohdalla), osittain tietysti myös siksi, että nuoria oli tutkimuksessa keski-ikäisiä enemmän. Nuoret olivat kuitenkin myös vastauksissaan hieman yksimielisempiä kuin keski-ikäiset.

TAULUKKO 5. Rumimmat tai epämiellyttävimmät murteet nuorten aikuisten ja keski-ikäisten lounaissuomalaisien mukaan.

Järjestys	Nuoret	Keski-ikäiset	Molemmat ryhmät
1.	Stadin slangit/Helsingin seudun puhekieli (6)	Turun murre (4)	Stadin slangit/Helsingin seudun puhekieli (8)
2.	Turun murre (2)	Helsingin seudun puhekieli (2)	Turun murre (6)
3.	Savon murre (2)	Pohjanmaan murre (2)	Savon murre (3)
4.	-	Tampereen murre (1)	Pohjanmaan murre (2)
5.	-	Pohjois-Savon murre (1)	Tampereen murre (1)

Rumimpien murteiden lista on melko odotuksenmukainen. Itäsuomalaiset, peräpohjalaiset ja osittain pääkaupunkiseutulaiset ovat pitäneet rumimpien murteiden alueina Turku ja Helsinkiä (Palander 2011: 133; Ronkanen 2012: 73; Vaattovaara 2009: 147–149; Vaattovaara–Soininen–Stojanov 2006: 241). Toinen tutkimushypoteesini oli, että lounaissuomalaiset eivät pitäisi oman alueensa kieltä niin rumana kuin aiemmissa tutkimuksissa on todettu. Hypoteesini sekä vahvistui että toisaalta osittain kumoutui, sillä Turun murre sai maininnan rumimmaksi murteeksi melkein puolelta informanteista.

Hypoteesin vahvistumiseen viittaa se, että nuoret tuntuivat pitävät Turun murretta kauniimpana kuin keski-ikäiset, joten on mahdollista (tutkimuksen suppean kattavuuden kuitenkin huomioiden) olettaa, että turkulaispuheen stigma olisi heikentymässä, ainakin paikallisten mielissä. Syynä voi olla esimerkiksi tiettyjen murrepiirteiden, kuten lounaismurteissa yleisen loppuheiton, yleiskielistyminen ja prestiisin kasvaminen. Tähän viittaa myös Harri Mantila (2004: 333), jonka ajatuksia aiheesta ovat toisaalta kritisoineet Hanna Lappalainen ja Johanna Vaattovaara (2005: 103), joiden mukaan yhden piirteen yleistymishierarkian perusteella ei voida vielä tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä murteen arvostuksesta.

Pääsyyt jonkin murteen rumana pitämiseen olivat murteen vaikeaselkoisuus, sen ”epäaitous”, asenteet kielenkäyttäjiä kohtaan sekä se, että se kuulostaa rumalta töksähteleväisyytensä tai liiallisten lainasanojensa vuoksi. *Turun murteen* rumaksi kutsuminen saattaa olla myös osittain seurausta siitä, että sitä on monesti pidetty esillä esimerkiksi mediassa väitetyin rumuutensa vuoksi.

6.3. Yleiskielisiksi koetut alueet

Kolmas murteiden yleiseen arviointiin liittyvä kysymys haastattelussa oli ”Missä päin Suomea puhutaan virheettömintä yleiskieltä?”. Useimmiten muotoilin kysymyksen puhetilanteeseen hiukan sopivammaksi, mutta sisältö oli sama. Usein myös tarkensin, että tarkoitan yleiskielellä ”hiukan sellaista puhuttua kirjakieltä”.

6.3.1. Nuorten aikuisten vastaukset

Yleiskielisimmäksi alueeksi nuorten aikuisten vastauksissa nousi Keski-Suomi. Neljä informanttia ilmoitti sen omaksi vastaukseksi, mutta Niina, Niki, Nadja ja Nella vastasivat Keski-Suomen kuitenkin osittain eri syistä. Niki ja Niina perustelivat valintaansa sillä, että heille ei tullut mieleen mitään erityisiä piirteitä, joista *Keski-Suomen murteen* voisi tunnistaa. Tämän vuoksi he uskoivat, että murre on melko yleiskielistä. Nikin ja Niinan Keski-Suomen alueet tarkoittanevat kuitenkin hieman erilaisia alueita, sillä Niina mainitsi alueeseen kuuluvan myös Tampereen, jonka murteesta Nikillä taas oli Keski-Suomeen liittymättömiä huomioita. Niinan piirtämä *Keski-Suomen murteen* alue onkin hyvin laaja ja se ulottuu Ypäjän ja Forssan seudulta pohjoiseen Pyhäjärven seudulle asti, kun taas Nikin piirtämä alue käsittää pienemmän alueen suunnilleen Niinan piirtämän alueen keskiosista.

Nadja perusteli Keski-Suomen yleiskielisyyttä pääasiassa maantieteen kautta:

(64)

Nadja: no siis. mul nyt veikkauksena Keski-Suomi, tollanen läntti täällä hah

MH: joo haha

Nadja: koska niinkun ehk ehkä siksikin koska se ei oo niinkun suoraan kontaktissa Ruotsiin eikä se oo suoraan kontaktissa Venäjään, se on tavallaan saanu tuol kaikkes rauhassaan Keski-Suomi niinkun muhia järviensä keskellä hahaha ja niinkun ää puhua suomea suomena et sen verran mitä tamperelaisia oon kuunnellu niin mul on sellanen olo et siellä puhutaan hirveen puhdast suomee et niinku siinä mieles murteetonta suomee et niinku mä veikkaisin et Keski-Suomi on sellast seutuu.

Nadja olettaa rajanaapurien vaikuttaneen suomen murteisiin idässä ja lännessä. Keski-Suomessa hän kuitenkin olettaa puhuttavan ”puhdast suomee”, koska siellä on voitu rauhassa ”puhua suomea suomena”. Tämä oletus sisältää ajatuksen siitä, että silloin kun ei ole ulkopuolisia vaikutteita, kieli pysyy tietynlaisena ja muuttumattomana. Nadja liittää Keski-Suomeen myös Tampereen, kuten Niina, eikä hänellä ole erikseen karttaan piirrettyä Keski-Suomen aluetta, vaan *Tampereen murteen* alue, joka ulottuu Keuruun pohjoispuolelle. Keski-Suomen alueen puuttuminen viitanee juuri murteettomuuden ajatukseen eli siihen, että keskisessä Suomessa ei olisi erikseen ainakaan kovin vahvaa murretta.

Nella vastasi yleiskielisimmäksi alueeksi Keski-Suomen, koska oletti siellä olevan paljon suomenruotsalaisia, joiden suomen kieli olisi melko murteetonta:

(65)

Nella: kyl mä lähtisin johki Keski-Suomeen niinku. ehkä semmosis paikois jos on paljon suomenruotsalaisii ni ehkä ne suomenruotsalaiset puhuis jotenki niinku paremmin suomee

MH: tää oli se sun syy?

Nella: joo ja niinku jos ajattelee niit ku on kaks kieltä, ruotsi on niinku pää ni sit ku ne puhuu suomee ni ne puhuu niinku kirjakielt. ei oo niinku murre tarttunu. sellasis paikois mis on paljon suomenruotsalaisii ni uskoisin et on paras

Nellalla ei ole kartassaan nimettyä Keski-Suomen aluetta, mutta hän on piirtänyt kaksi nimeämätöntä aluetta länsirannikolle eteläpohjalaismurteen ja ruotsinkielisen rannikon alueelle sekä savolaismurteiden länsiosiin. Koska hän puhuu vastauksessa nimenomaan suomenruotsalaisuuden vaikutuksesta suomen kielen yleiskielisyyteen, voisi olettaa hänen puhuvan juuri lännessä olevasta

alueesta. Toisaalta hän ei välttämättä ole tietoinen Suomen ruotsinkielisten yleisimmistä asuinalueista.

Keski-Suomen vastanneista informanteista kaksi liitti siis Tampereenkin Keski-Suomeen. Lisäksi muutama nuorten aikuisten ryhmästä mainitsi yleiskielisimmäksi jonkin Hämeen seudulla sijaitsevan kaupungin: Netta Tampereen ja Nea Valkeakosken. Nestori taas mainitsi Hämeen toiseksi sellaiseksi alueeksi, jolla ”ei ainakaan tosiaan tuu mieleen mitään niin suuria muutoksia siihen ihan kirjakiäleen”. Toinen hänen mainitsemansa alue oli Uusimaa siltä osin kun ei puhuta *Stadin slangia*. Kaiken kaikkiaan siis nuorten aikuisten mielestä yleiskielisintä kieltä puhutaan Suomessa eteläisessä Keski-Suomessa, johon myös Hämeen seutu kuuluu.

Kaksi mainintaa sai myös *Turun seutu*. Nils sanoi ensin laskevansa ”tän seudun” yleiskieliseksi, mutta päätyi lopulta toteamaan, että missään ei puhuta yleiskielisesti, sillä ”kaikil on jotai omii sanoi mitä ne käyttää”. Niko taas lähestyi kysymystä tottumuksen kautta:

(66)

Niko: no ku se on ehkä sit just se miks mä tykkään täst meiän seudun kielestä. se voi tietty olla et se on koska mä oon tottunu tähän, mä en huomaa sitä. et jos tulee joku jostai muualta joka sanoo *sie* ja *mie*, siihen kiinnittää huomiota

MH: se tuntuu väärältä?

Niko: niin niin mä luulen et siihen saattaa liittyä jotain puolueellisuutta mut mun mielestä täällä niinkun Lounais-Suomessa puhutaan semmost ehkä niinku virheettömintä

Nikon mielestä siis yleiskielisintä on tutuimman kuuloinen kieli. Tämä toistaa jo luvussa 5.3.1. esille tullutta oman alueen murteen normaaliutta suhteessa muihin murteisiin. Sikäli ei siis ole lainkaan yllättävää, että myös Turun seutu sai mainintoja tässä tutkimuksessa, vaikka se on aiemmissa tutkimuksissa ollut listan loppupäässä yleiskielisyyden mukaan järjestetyissä kaupunkilistauksissa, joissa vastaajina olivat itäsuomalaiset ja pääkaupunkiseutulaiset nuoret. Yhteistä näissä aiemmissa tutkimuksissa verrattuna tähän tutkimukseen on kuitenkin se, että Keski-Suomi on itäsuomalaistenkin nuorten mielestä yleiskielisintä seutua.

Pääkaupunkiseutulaisilla nuorilla Keski-Suomi sen sijaan on vasta toisella sijalla Helsingin seudun ollessa yleiskielisin alue. (Palander 2011: 137–138.)

Yksi nuorten aikuisten ryhmäläinen (Niilo) ei osannut mainita mitään tiettyä aluetta, jolla puhuttaisiin yleiskielisesti, vaan hän oli sitä mieltä, että puheen yleiskielisyys riippuu enemmän ihmisestä kuin alueesta. Tämä näkökulma tuli vielä vahvemmin esiin keski-ikäisten ryhmässä (ks. 6.3.2.). Moni muukin informantti pohti kysymyksen mielekkyyttä siinä mielessä, voiko jotakin murretta pitää toista yleiskielisempänä. Suurin osa näistä informanteista kuitenkin valitsi jonkin alueen vastaukseksi. Samanlaisia havaintoja on tehty aiemmissakin tutkimuksissa. Tämä johtunee siitä, että informantit pyrkivät sopeutumaan kysymyksiin niin, että vastaavat kysymyksiin tehtävänannon mukaisesti. (Palander 2011: 138.) Todellisuudessa informantit eivät siis välttämättä pidä jotakin aluetta selkeästi yleiskielisempänä kuin jotakin toista aluetta, mutta pientenkin erojen tai huomioiden perusteella he valitsevat sopivimmalta tuntuvan alueen.

6.3.2. Keski-ikäisten vastaukset

Keski-ikäisten ryhmässä yleiskielisimmän alueen suhteen mainintoja saivat Keski-Suomi, Helsingin seutu, Varsinais-Suomi ja Kokkolan seutu. Moni toi myös ilmi yleiskielisen puheen riippuvan enemmän ihmisestä kuin paikasta, josta hän on kotoisin. Myös yleiskielen määritelmä herätti ajatuksia:

(67)

Kuisma: nii emmä tiä onks se virheetöntä haha, emmää osaa siihen kyllä sit sanoo, onks pakko?

MH: jos tuntuu ettei tiä ni ei väkisin tietenkään tartte

Kuisma: nii ja mikä sitten on, mikä on virheellistä, täytyis määrittää, jokaisen mielessään, mutta ehkä se vois olla jossain Uudellamaalla. sitä puhutaan, eri alueilla eri ihmiset

MH: nii et se ei välttämät ois mihkään paikkaan sidoksissa?

Kuisma: niin

Kuismaa häiritsi ensin maininta ”virheettömästä” kielestä, mutta pohdittuaan hetken sen määritelmää, hän päätyi Uudenmaan maakuntaan ja toisaalta myös toi ilmi sen, että eri ihmiset voivat paikasta riippumatta puhua yleiskielisesti.

Myös koulutuksen ja aseman koettiin liittyvän yleiskieliseen puheeseen. Katjan mielestä ihmisen asema vaikuttaa siihen, millaista kieltä tämä puhuu, esimerkiksi äidinkielenopettajan hän olettaa puhuvan melko yleiskielisesti. Kolme informanttia keski-ikäisten ryhmästä (Kuisma, Karita ja Kalle) mainitsi yleiskielisesti puhuttavan Helsingin seudulla (Uusimaa, ruuhka-Suomi, Helsingin seutu), jossa on paljon ihmisiä eri puolilta Suomea:

(68)

Kalle: --mul on sellanen käsitys et ehkä tää Helsingin seutu täsä.

MH: miks?

Kalle: onkohan se sit, siel on ihmisiä niin monesta paikasta ja onks se sit ku Helsingii menee ni täytyy yrittää puhua kirjakieltä ni onks se sit jotenki

MH: nii et se vaikuttaa?

Kalle: nii ja onks se vaikuttanu, o ihan juntti jos puhuu Turun murret Helsingis, onks se sillee. et ehkä se on sit muodostunu sillee et sitä kirjakieltä on tu- tullu enemmän ku sitä on niinku yritetty ja tietenki lapset on sit oppinus sen, ajattelee et on. et ehkä siel sen takii on enemmän sitte tämmönen kirjakielinen alue

Kalle ajattelee siis murteella puhumisen olevan joidenkin mielestä liian ”junttia”, jos asuu Helsingissä, ja siksi kieli on hänen mukaansa kehittynyt ”kirjakielisemmäksi”. Karitan mukaan Etelä-Suomessa tai ruuhka-Suomessa on paljon korkeasti koulutettuja ihmisiä, jotka puhuvat yleiskielisesti.

Kati vastasi Kokkolan seudun olevan yleiskielisintä, mutta ei osannut tarkentaa, minkä vuoksi hän ajattelee niin. Hän tiesi alueella puhuttavan myös ruotsia, joten ehkä hän ajatteli hieman samoin kuin nuorten ryhmän Nella, joka oletti, että jos suomi ei ole ihmiselle niin sanotusti pääkieli, sitä puhuu huolitellummin.

Keski-ikäisten ryhmässäkin mainittiin Turun seutu. Kirsi perusteli vastaustaan hieman samalla tavoin kuin Niko nuorten ryhmästä:

(69)

Kirsi: hmm, sitä ei voi kyl tiätää. koska se riippuu, mut tietenki see et ku on tavallaa asunu tääl päin ni se ehkä kuulostaa hyvältä niinku

täälläpäin, sit on niinku vähemmän kuullu täältä niinku Keski-Suomenki alueelt sitä kiältä. mmm, mut et mä veikkaisin tätä meiän Varsinais-Suomen aluet.

Tutuin puhekieli tuntuu helposti myös yleiskielisimmältä, varsinkin jos ei juuri ole kontakteja eri tavoin puhuviin ihmisiin.

Keski-Suomen vastasi kaksi informanttia (Kristian ja Kerttu). Kertulle vastaus oli helppo, sillä hän oli jo aiemmin eri murteita kuvaillessaan sanonut *Keski-Suomen murteesta* näin:

(70)

Kerttu: no *Keski-Suomen murre*, sellasii ihmisii joita mä oon kuullu jotka sieltä tulee ni ne puhuu mun mielest ehkä puhtainta kirjakielellä – – eniten kirjakiälen tyylistä.

Kristian taas tähdensi alkuun, että kaikilla on jokin murre, mutta päätyi kuitenkin Keski-Suomeen sen maantieteellisen sijainnin vuoksi, kuten Nadja nuorten ryhmässä.

(71)

Kristian: kaimaar se sit tuol jossai. yleisimmi käytetty, eihä semmost oo olemassakaa

MH: nii et kaikki puhuu murret?

Kristian: nii kaikki puhuu jotaa lai murret mut totaa kaimaar se tuol jossain keskel Suomee sit ruppeis olemaa sillai ku mennää Tampereelt vähä poies, loppuu se totanoini, kyl mä uskoisi et se tuol keskel Suomee jossai ni olis semmonen. ei ol viel ruotin kielt eikä ol viel karjalan kieltä sotkettu siihe joukkoo.

Keski-ikäiset pitivät kaiken kaikkiaan *Helsingin seudun kieltä* ja *Keski-Suomen murteita* yleiskielisimpinä. Nuorten ryhmään verrattuna on merkille pantavaa, että keski-ikäiset eivät maininneet Hämeen seutua, vaikka nuorten ryhmässä se oli hyvin edustettuna.

6.3.3. Kokoavaa tarkastelua

Taulukossa 6 on jaoteltu sarakkeisiin nuorten ja keski-ikäisten vastaukset ensin erikseen ja sitten yhdistettynä.

TAULUKKO 6. Yleiskielisiksi koetut alueet nuorten aikuisten ja keski-ikäisten lounaissuomalaisten mukaan.

Järjestys	Nuoret	Keski-ikäiset	Molemmat ryhmät
1.	Keski-Suomi (4)	Helsingin seutu (3)	Keski-Suomi (6)
2.	Häme (3)	Keski-Suomi (2)	Helsingin seutu (4)
3.	Turku (2)	Turku (1)	Häme (3)
4.	Uusimaa (1)	riippuu ihmisestä (1)	Turku (3)
5.	Riippuu ihmisestä (1)	Kokkolan seutu (1)	Riippuu ihmisestä (2)
6.	-	-	Kokkolan seutu (1)

Yleiskielisin alue oli sekä nuorten aikuisten että keski-ikäisten ryhmässä Keski-Suomi. Nuoret pitivät Hämeen seutua selkeästi yleiskielisempänä kuin keski-ikäiset, joista kukaan ei maininnut sitä yleiskielisimmäksi. Nuorten Keski-Suomen aluekin käsitti useasti Hämeen seutua, toisin kuin keski-ikäisillä. Keski-ikäiset puolestaan pitivät Helsingin seutua yleiskielisempänä kuin nuoret, joista vain yksi mainitsi sen. Tämä on melko loogista, sillä nuoret pitivät keski-ikäisiä useammin Helsingin seudun puhekieltä rumana. Rumana pidettyä murretta harvoin pidetään kovin yleiskielisenä.

Itä- ja eteläsuomalaiset ovat päätyneet yleiskielisimmästä alueesta kysyttäessä suunnilleen samoihin vastauksiin kuin tämän tutkimuksen lounaissuomalaiset informantit. Itäsuomalaiset ovat pitäneet Keski-Suomen aluetta yleiskielisimpänä, pääkaupunkiseutulaiset taas Helsingin seutua. (Palander 2011: 138.)

Itäsuomalaiset eivät ole ehdottaneet omien kotiseutujensa (Etelä- ja Pohjois-Karjala) kieltä yleiskielisimmäksi, vaikka sekä pääkaupunkiseutulaiset että lounaissuomalaiset ovat näin tehneet (lounaissuomalaisistakin toki vain muutama). Itämurteita eivät siis koe yleiskielisiksi (lukuun ottamatta Keski-Suomen murretta) edes he, joille murre on tuttua. Yleispuhekielen länsimurteinen painotus (ks. luku 3.2.) lienee siis melko tunnettu asia.

6.4. Murteiden tulevaisuus ja medianäkyvyys

Informantit olivat erittäin yksimielisiä siitä, että murteiden käyttö mediassa on hyvä asia ja että niitä pitäisi siellä käyttää enemmänkin. Ainoastaan asiaohjelmien ja uutisten haluttiin pysyvän jatkossakin yleiskielisinä. Murre tai puhekieli uutisissa koettiin huonona, koska kaikkien tulisi ymmärtää, mitä niissä puhutaan. Netta oli kuullut uutistenlukijan kerran kutsuvan hiilihydraatteja puhekielisellä ilmauksella *hiilari* ja piti tätä hassuna. Toisin sanoen hän odotti uutistenlukijan pidättäytyvän yleiskielessä, jolloin puhekieli tuntui oudolta. Toisaalta Kirsi oli sitä mieltä, että uutistoimittajat puhuvat jo nyt ”sillai niinku persoonallisesti, et ei ne, ei puhuta sitä kirjakieltä enää”. Tämä ei häntä kuitenkaan haitannut.

Murteiden tulevaisuus tuntui monen informantin mielestä jossain määrin huonolta. Moni oletti internetin ja globaalistuvan maailman aiheuttavan murteiden, jos ei aivan katoamista, niin ainakin huomattavaa lieventymistä. Tämä on linjassa fennistiikassa kauan vallalla olleen käsityksen kanssa, jonka mukaan vanhat, ”aidot” murteet katoavat vähitellen. Vuosien kuluessa on kuitenkin päästy toteamaan tämän ennusteen olevan turhan pessimistinen. Moni murre voi edelleen hyvin. Jotkin murrepiirteet ovat jopa vahvistuneet yleiskielisten muotojen kustannuksella. (Mantila 2004: 322.) Muutama informanttini oli samoilla linjoilla: aina on ihmisiä, jotka jäävät synnyinpaikkakunnilleen ja säilyttävät alueelle leimallisen puhutavan tai jotka muuten ylläpitävät ja edistävät murteiden olemassaoloa.

Murteita käytetään myös kirjallisessa muodossa. Varsinkin 1990-luvulla alkanut murrebuumi toi murteet vahvasti myös osaksi kirjallista kulttuuria. Kansantajuisia

murren sanakirjoja, murteelle käännettyjä sarjakuvia, katekismuksia ja niin edelleen on monesti kirjoitettu päämääränä murteen vaaliminen ja tallentaminen. (Mantila 2004: 336.) Informanttieni vastauksissa on nähtävissä, että murrebuumin kuumin aika on kenties jo ohitse. Kovin moni ei keksinyt helposti mitään murteella kirjoitettuja teoksia tai televisiossa näytettyjä tai tällä hetkellä näytettäviä sarjoja. Lähes kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että sellaisia on ja että niitä on hyvä ollakin. Murteet ovat saavuttaneet monen mielestä sellaisen aseman, että niitä on turha erikseen edes korostaa, koska ne ovat itsestään selvästi osa kulttuuria. Murteella kirjoitetut sarjakuvat, joista mainitsivat Niki, Nils, Katja ja Kalle, eivät tosin saaneet kovin hyväksyviä lausuntoja. Nils sanoi joskus nuorempana niitä lukeneensa, mutta ”suomenkielist sarjakuvaa ku luet ja piti käyttää sanakirjaa ni ei mee mun jakeluun”.

Julkisuuden henkilöistä ei helposti löytynyt avoimesti murteella puhuvia ja syyksi tähän moni sanoi, että julkisuudessa olevat henkilöt opettelevat puhumaan yleiskielisesti, koska se on alan vaatimus. Kristian myös kertoi, että hänen juontokeikkoja tehnyt tyttärensä jopa opetteli vähentämään murteellisuutta puheessaan, sillä hän koki, että turkulaisuuden kuuluminen puheessa on jonkinlainen rasite. Katja sanoi sen olevan kiusallista, jos esimerkiksi jossain mainoksessa yritetään käyttää murretta, mutta se menee jotenkin ”pieleen”. Nellakin arveli, että murteita saatetaan siksi käyttää vain vähän esimerkiksi näytelmäteksteissä, että pelätään virheitä. Hänen mielestään murteilla puhuttaessa ei kuitenkaan oikeastaan voi tehdä virheitä.

Murteella puhuvista julkisuuden henkilöitä useimmiten mainittiin runoilija Heli Laaksonen, jonka muisti kuusi informanttia. Kaikki eivät tosin olleet tietoisia, että Laaksonen on kotoisin Laitilasta, ei Turusta. Muita lounaismurteisia julkisuuden henkilöitä, jotka saivat mainintoja, olivat jääkiekkovalmentaja Hannu Jortikka, presidentti Mauno Koivisto, muusikko Mira Luoti sekä lauluduo Matti ja Teppo. Lisäksi mainittiin Putous-ohjelman Marja Tyrni -niminen sketsihahmo. Median murteenpuhujista parhaiten mieleen jäivätkin oman murrealueen edustajat (Palander 2011: 155). Pohjalaismurteista mainittiin hiihtäjä ja entinen kansanedustaja Juha Mieto, kaakkoismurteista muusikko Jouni Hynynen ja muusikko Hanna Pakarinen (hänen tosin sanottiin puhuvan *Savon murretta*).

Stadin slangiin liitettiin muusikot Remu Aaltonen, Tuomari Nurmio sekä räppämuusikko Cheek.

Murteellisia televisio-ohjelmia mainittiin myös melko niukasti. Kolme nuorta informanttia sanoi Salatuissa elämissä puhuttavan *Stadin slangia*. Myös itäsuomalaiset ovat maininneet sarjassa kuultavan puheen olevan pääkaupunkiseutulaispuhetta, mutta pääkaupunkiseutulaiset itse eivät ole tätä maininneet (Palander 2011: 153–154). Taivaan tulet sekä jotkin 80- ja 90-luvun sketsisarjat olivat informanttien mielestä myös murteellisia. Yksittäisiä mainintoja saivat myös elokuva Napapiirin sankarit ja tv-sarja Karjalan kunnaila. Kirjallisuuden puolelta mainintoja saivat ainakin Tuntematon sotilas ja jo aiemmin mainitut murre-sarjakuvat. Muutama oli myös tietoinen joistain murrekaskukirjoista kuten Hj. Nortamon Raumlaissi jaaritukseksi -teoksesta. Lisäksi yksittäismainintoja saivat Alpo Ruuth, Antti Tuuri, Laila Hirvisaari, Matti Rönkä, Kalle Päätalo ja Kaari Utrio.

7. LOPUKSI

Tutkimuskysymykseni olivat melko laajoja. Sain niihin kuitenkin vastauksia, joita voinee jossain määrin yleistää lounaissuomalaisten murrenäkemyksiksi. Luvussa 5 tarkastelin informanttien käsityksiä suomen murrealueista ja niihin liittyvistä piirteistä. Ensimmäinen hypoteesini oli, että lounaismurteet olisivat informanteilleni tutuimpia niiden läheisyyden vuoksi. Näin olikin. *Turun murre* oli ainoa murre, jonka jokainen tutkimukseni informantti mainitsi (käyttäen myös esimerkiksi muotoja *Varsinais-Suomen* tai *Lounais-Suomen murre*). Lounaisista välimurteista mainittiin kuitenkin hyvin niukasti mitään, tosin lounaismurteiden alue oli piirretty usein kattamaan myös välimurteet. Turun seudulla puhuttavan murteen sanottiin myös varioivan jo pienellä alueella melko paljon.

Muista murteista mainituimpia olivat *Savon* ja *Lapin murteet*. Varsinkaan *Lapin murteesta* ei kuitenkaan juuri osattu mainita piirteitä ja *Savon murrettakin* kuvailtiin monesti pääasiassa sen käyttäjien kautta. Keski-ikäisillä oli enemmän

tietoa itämurteiden jakautumisesta kahteen päämurteeseen, nuoret aikuiset puhuivat useimmiten vain *Savon* tai *Itä-Suomen murteesta*. *Pohjanmaan murre* kuului myös useimmiten mainittuihin, mutta siitä harvalla oli muuta tietoa kuin että puhe Pohjanmaalla on ”rehvakasta”. Käsitykset liittyivät siis paljolti kielenkäyttäjiin. Informanteilla ei juuri ollut kontakteja Pohjanmaalle, mikä osaltaan selittänee murteen huonoa tuntemusta. Hämmäläismurteista puhuttiin useimmiten *Tampereen murteena*. Siitä oli kuitenkin hankala keksiä piirteitä, koska moni piti sitä ”peruskielenä”.

Kaiken kaikkiaan keski-ikäisten tiedot suomen eri murrealueista olivat hiukan nuorten aikuisten tietoja tarkempia, tosin yksilöiden välillä oli eroja molemmissa ryhmissä. Informanttien erilaiset perhetaustat ja asumishistoria vaikuttivat vastauksiin. Myös se, tunsiko informantti ihmisiä eri puolilta Suomea vai pääasiassa vain lounaismurteiden alueelta, vaikutti luonnollisesti heidän tietoihinsa. Murteiden tuntemukseen tuntui vaikuttavan paljon myös kiinnostus: jos informantti ei ollut koskaan ajatellut murteita kovin tarkasti eikä ollut niistä erityisen kiinnostunut, ei ollut helppoa kuvailla niitä. Nuorten aikuisten ja keski-ikäisten välillä ei siis voida suoranaisesti sanoa olevan suurta eroa murteiden tuntemuksessa.

Toinen hypoteeseistani oli, että lounaissuomalaiset informanttini eivät pidä Turun murretta niin rumana kuin monesti aiemmin on tutkimuksissa todettu. Tämä hypoteesi sekä osaltaan vahvistui että kumoutui, kuten luvussa 6 selvisi. *Turun murre* sai aiemmista tutkimuksista poiketen paljon kannatusta myös kauniiksi murteeksi. Yleensä mitä tutumpi murre on, sitä enemmän siitä pidetään. Moni informanttini sanoi kuitenkin *Turun murteen* olevan rumaa ja rumimmaksi murteeksi sen lopulta leimasi melkein puolet informanteista. Vastauksista välittyi sellainen kuva, että moni (varsinkin keski-ikäinen informantti) mahdollisesti oletti, että hänen pitäisi haukkua *Turun murretta*, koska tiesi sitä pidettävän rumana. Rumimmaksi ”murteeksi” valittiin kuitenkin *Stadin slangi* tai *Helsingin seudun puhekieli*. Yleiskielisimmän puheen alue oli odotetusti Keski-Suomi, vaikka alueen rajaus oli nuorten aikuisten ja keski-ikäisten kommentteissa ja kartoissa hieman erilainen. Muutamien nuorten mielestä Tampereen seutukin

kuului Keski-Suomeen, keski-ikäiset taas eivät pitäneet hämäläistä seutua yleiskielisenä.

Mitä enemmän jokin murre oli informanttien jokapäiväisten kontaktien ulottumattomissa, sitä herkemmin he tekivät yleistyksiä yhden tuttavuuden perusteella. Informantti saattoi esimerkiksi tuntea jonkun, joka on kotoisin joltain paikkakunnalta Itä-Suomesta, ja tehdä tämän jälkeen olettamuksia paljon suuremman alueen kielimuodosta. Esimerkiksi vaikka Netta ja Niko piirsivät melko suuret *Itä-Suomen* tai *Savon murteen* alueet, he antoivat esimerkkejä näiden alueiden kielestä vain yhden tai muutaman alueella joskus asuneen henkilön puheen perusteella.

Informanttien vastauksista välittyi kuva siitä, että murre on jotain aitoa, turmeltumatonta. On olemassa ”aitoa, vanhaa Turun murretta”, ”perinne-Savoa” ja Stadin slangi koetaan rumana ja epämiellyttävänä, koska se ”tuntuu teeskennellyltä”, ”on keksittyä”. ”Puhdasta murretta” ei heidän mielestään kuitenkaan enää puhuta. Perinteisesti murteentutkimuksessa on ollut vallalla ajatus, että on olemassa jokin autenttinen, turmeltumaton murre, joka on dokumentoitava tulevia sukupolvia varten, sillä se väistämättömästi häviää. Murteiden vähittäinen häviäminen tai ”laimentuminen” tai ”sekoittuminen” tulee ilmi myös tämän tutkimuksen informanttien vastauksista. He kokivat murteet säilyttämisen arvoiseksi kansanperinteeksi, mutta eivät uskoneet niiden mahdollisuuksiin globaalissa maailmassa, jossa ihmiset liikkuvat paljon. Toisaalta informantit olivat kuitenkin toiveikkaita: aina on ihmisiä, jotka jäävät kotiseuduilleen ja säilyttävät paikallismurteensa, eikä monenkaan vastauksista välity ajatus siitä, että lopulta olisi olemassa vain yksi yhtenäinen yleiskieli. Osa informanteista jopa piti murteiden asemaa vahvana.

Aineistoni oli hyvin laaja. Vaikka informantteja oli vain 18, sisältää jokainen haastattelu paljon tietoa, jota ei ole hyödynnetty tässä tutkimuksessa. Lähes kokonaan huomioimatta jäivät muun muassa kysymykset informanttien puheen vaihtelusta eri tilanteissa ja heidän omasta puhekielestään tekemät huomiot. Myöskään murteentunnistustestiä ei ole käsitelty systemaattisesti. Olen käsitellyt joitakin sen osia, joiden perusteella olen saanut täydentävää materiaalia

esimerkiksi murteiden piirteitä koskevaan lukuun 5. Kokonaisuudessaan en ole testiä kuitenkaan hyödyntänyt. Sen käsittely perusteellisesti olisi vaatinut niin suuren osan tästä tutkimuksesta, että tutkimuksen pääasiallinen aihe olisi jäänyt liian pieneen osaan. Tutkimuksen pituus olisi myös kasvanut liikaa.

Tutkimukseen valikoituneet kansandialektologian metodit olivat pääasiassa jo monissa tutkimuksissa käytettyjä. Esimerkiksi mielikuvakarttoja on teetetty informanteilla paljon. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että metodit olisivat täysin ongelmattomia. Mielikuvakarttojen suhteen ongelmaksi voi helposti koitua esimerkiksi maantieteen tuntemuksen vaihtelu eri informanteilla. Tässäkään tutkimuksessa ei sen laatusilta ongelmilta täysin vältytty, joten kehittämisen varaa on edelleen.

Tämä tutkimus on ensimmäinen lounaismurteisten koko Suomea koskeviin murrekäsityksiin keskittyvä tutkimus. Se ei kata laajaa informanttjoukkoa joka puolelta Lounais-Suomea, mutta se antaa suuntaviivoja siihen, millaisia ajatuksia Turun seudulla asuvilla on suomen murteista. Aihetta on varmasti syytä tutkia vielä lisää sekä laajemmin että syvemmin kuin tässä tutkimuksessa on ollut mahdollista. Toivottavasti voin tämän tutkimuksen välityksellä antaa sekä eväitä että innostusta lisätutkimukseen aiheesta kiinnostuneille.

LÄHTEET

AINESLÄHTEET

NAR= Nuorten aikuisten ryhmä. Nauhoitetut haastattelut. 10 informanttia. Kesto yhteensä 5 tuntia 42 minuuttia. Tekijän hallussa.

KIR= Keski-ikäisten ryhmä. Nauhoitetut haastattelut. 8 informanttia. Kesto yhteensä 4 tuntia 40 minuuttia. Tekijän hallussa.

MUUT LÄHTEET

Aarikka, Lotta 2014: *”Mitä iloo siit o ko se o samallai kaikil”*: Porilaissyntyiset ja Poriin muuttaneet nuoret aikuiset aluepuhekielen puhujina ja tarkastelijoina. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.

Grönholm, Maija 1988: *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo Akademis förlag, Turku.

Hyttinen, Hannu 1995: *Pipa päässä rotvallir reunalla*. Kustannus Oy Aamulehti ja Tampere-Seura ry, Tampere.

Häkkinen, Iida 2000: *Muuttopäätöstä ja aluevalintaa selittävät tekijät Suomen sisäisessä muuttoliikkeessä 1989–1997*. Pro gradu -tutkielma. Kansantaloustieteen laitos, valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.

Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Juva.

Itkonen, Terho 1989: *Nurmijärven murrekirja*. SKS, Helsinki.

Juusela, Kaisa – Nisula, Katariina (toim.) 2006: *Helsinki kieliyhteisönä*. Suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsingin yliopisto.

Kaihluvirta, Tero 2012: *Maassamuuttajan identiteetit ja puhekieli: Jyväskylästä Turkuun muuttaneiden nuorten aikuisten paikallis- ja murreidentiteettien suhde puhekieleen*. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.

Kettunen, Lauri 1981: *Suomen murteet - Murrekartasto*. SKS, Helsinki.

Korhonen, Tarja 2012: Itää ja länttä. *Kielikuulumisia 2/2012*. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4481>.

Kuiri, Kaija 2009: Tampereen suomi vanhinta suomea. Teoksessa: *Tampere kieliyhteisönä*. S. 13–46.

KYV = Kuntien yhdistymiset vuosina 1922–2010. [Excel-tiedosto.] Saatavissa: http://www.vm.fi/vm/fi/15_kunta_asiat/06_kuntaliitokset/05_lukumaara/index.jsp. [Viitattu 15.1.2014.]

Lappalainen, Hanna 2001: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. *Virittäjä*. S.74–10.

Lappalainen, Hanna – Vaattovaara, Johanna 2005: Vielä murteen ja identiteetin suhteesta. *Virittäjä 1/2005*. S. 98–110.

Leander, Anna-Riitta 2008: *Maallikon käsityksiä puhekielestä eri ikäpolvilla – kansanlingvistinen näkökulma*. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, Tampereen yliopisto. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79542/gradu02676.pdf?sequence=1>.

Leino, Antti ym. 2006 = Leino, Antti – Hyvönen, Saara – Salmenkivi, Marko: Mitä murteita suomessa onkaan? *Virittäjä*. S. 26–45.

Leipälä, Sanna 2000: *Haapajärvisen murreasenteista*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen laitos, humanistinen tiedekunta, Jyväskylän yliopisto.

Long, Daniel – Preston, Dennis 2002: *Handbook of perceptual dialectology II*. Amsterdam: John Benjamins.

Lyytikäinen ym. 2013 = Lyytikäinen, Erkki – Rekunen, Jorma – Yli-Paavola, Jaakko 2013: *Suomen murrekirja*. Gaudeamus.

Lönnroth, Harry (toim.) 2009: *Tampere kieliyhteisönä*. SKS, Helsinki.

Mantila, Harri 2004: Murre ja identiteetti. *Virittäjä 3/2004*. S. 322–346.

Mielikäinen, Aila 1980 (toim.): *Nykysuomalaisen puhekielen murros - Jyväskylän osatutkimus - raportti 1*. Jyväskylän yliopiston Suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20.

— 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. *Kielikello 2/1986*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

— 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston Suomen kielen laitoksen julkaisuja 36.

Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2002: Suomalaisten murreasenteista. *Sananjalka 44*. S. 86–109.

Mustanoja, Liisa 2009: Tampereen puhekielen variaatio ja muutos. Teoksessa: *Tampere kieliyhteisönä*. S. 47–83.

— 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatu tutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampereen yliopistopaino Oy, Tampere.

Mustanoja, Liisa – O’Dell, Michael 2007: Suomen *d* ja *r* sosiofoneettisessa kentässä. *Virittäjä 1/2007*. S. 56–67.

Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis R. 2003: *Folk linguistics*. Walter de Gruyter, Berliini.

Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.

Nupponen, Anne-Maria 2011: *Savon murre savolaiskorvin: kansa murteen havainnoijana*. Joensuu: Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11.

Paasilinna, Arto 1983: *Hirtettyjen kettujen metsä*. 11. painos, 2010. WSOY, Juva.

Palander, Marjatta – Nupponen, Anne-Maria (toim.) 2005: *Monenlaiset karjalaiset: Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuun yliopisto.

Palander, Marjatta 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. *Virittäjä*. S. 147–151.

— 2007: Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin. *Virittäjä*. S. 24–55.

— 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. SKS, Helsinki.

Paunonen, Heikki 1973: Lounaismurteiden ja viron monikon genetiivi ja partitiivi. Yhtäläisyyksien vertailua I. *Virittäjä*. S. 335–350.

— 2000: Stadin slangi historiallisena, kielellisenä ja sosiaalisena ilmiönä. Teoksessa: SSS. S. 14–44.

— 2006: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. Teoksessa: *Helsinki puheyhteisönä*. S. 13–99.

Preston, Dennis 1989: *Perceptual dialectology: Nonlinguists' views of areal linguistics*. Foris, Dordrecht.

— 1999: *Handbook of perceptual dialectology I*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Rapola, Martti 1947: *Johdatus suomen murteisiin*. 4. painos, 1990. SKS, Helsinki.

RAUMA-INFO = Rauman kaupunki: Rauma-info. [Internet-sivu.] <http://www.rauma.fi/info/>. [Viitattu 30.6.2014.]

Ronkanen, Heta 2012: *Havainnot savolaisnuorten murreasenteista*. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.

Ristmeri, Juha-Pekka – Tuominen, Esa 2007: *Kyl asia o tälläi!* Satakunnan kirjateollisuus Oy.

Salomaa, Leena 1981: *Turkulaisten kielellisistä asenteista*. Sananjalka 23. S 51–62.

Sananjalka = Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Suomen Kielen Seura, Turku.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SMS = *Suomen murteiden sanakirja 1–8*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 36. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki 1985–2003.

SSS = Paunonen, Heikki – Paunonen, Marjatta 2000: *Tsennaaks Stadii, bonjaaks slangii. Stadin slangin suursanakirja*. WSOY, Helsinki.

Ukkola, Jukka 2000: *Ookko nä*. Yhteisniteessä: *Elähän hötkyile*. 2005. WSOY, Juva.

Vaattovaara, Johanna – Soininen-Stojanov, Henna 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. Teoksessa: *Helsinki kieliyhteisönä*. S. 223–254.

Vaattovaara, Johanna 2009: *Meän tapa puhua: Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. SKS, Helsinki.

Virittäjä = Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.

Wiik, Kalevi 2006: *Sano se murteella – Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Pilot-kustannus Oy, Tampere.

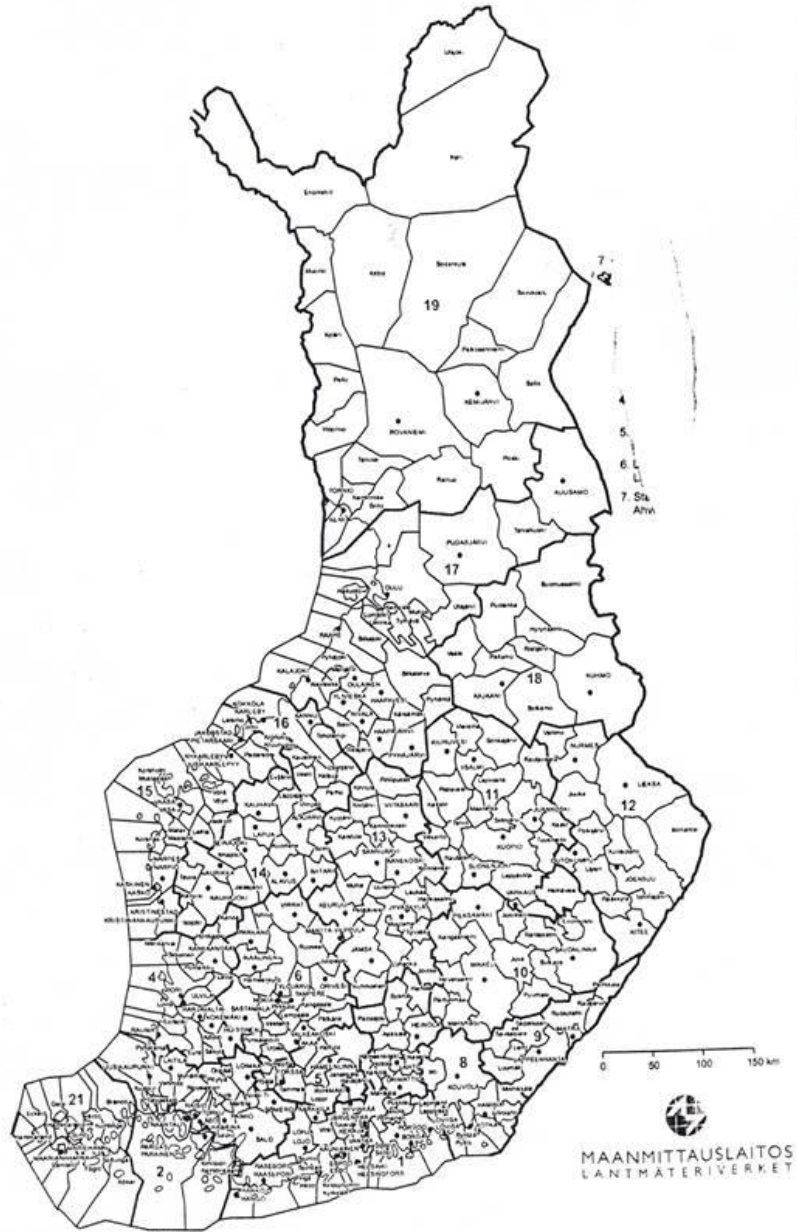
Väisänen, Anita 2013: *Kiäk! Ankkalinnan savon ja autenttisen savon vertailua viiden murrepiirteiden avulla*. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.

YLE kuntavaalit = [Internet-sivu.]

http://yle.fi/uutiset/kuntavaalit_nivala_on_suomen_teksas/6329064. [Viitattu 22.6.2014.]

LIITTEET

LIITE 1. Karttatehtävä.

© MAANMITTAUSLAITOS LANTMÄTERIVERKET 2013

LIITE 2. Haastattelukysymykset.

1. Mitä murre mielestäsi on?
2. Merkitse karttaan murrealueet (karttatehtävä)
3. Nimeä murrealueet ts. mitä murretta näillä alueilla puhutaan? (karttatehtävä)
4. Anna esimerkkejä eri alueiden kielestä/Kuvaile eri kielimuotoja. Miten ne eroavat toisistaan? (karttatehtävä)
5. Mihin murrealueisiin sinulla on kontakteja? (karttatehtävä)

6. Millaista kieltä puhut itse? Puhutko murretta? Ellet, poikkeako puheesi yleiskielestä? Miten?
7. Miten puhut suhteessa elinympäristösi puheeseen?
8. Vaihteleeko puhetapasi tilanteen tai henkilön mukaan?
9. Oletko havainnut, että ikä olisi vaikuttanut puhekieleesi?
10. Muistatko, että koulussa olisi puhuttu murteista?

11. Missä päin Suomea puhutaan kauneinta/miellyttävimmän kuuloista kieltä? Miksi ajattelet näin?
12. Missä päin Suomea puhutaan ruminta/epämiellyttävimmän kuuloista kieltä? Miksi ajattelet näin?
13. Missä päin Suomea puhutaan virheettömintä yleiskieltä? Miksi ajattelet näin?

14. Oletko huomannut Naantalın ja Turun puhekielessä eroja? Millaisia?
15. Miten kauas on mentävä, että murre muuttuu (ratkaisevasti)? Miten se tällöin muuttuu?
16. Onko joku murre aiheuttanut ymmärtämisvaikeuksia? Mistä luulet sen johtuneen?

17. Onko sinulle huomautettu jotain (positiivista tai negatiivista) puhekielestäsi?
18. Oletko huomannut mediassa käytettävän murteita? Tuleeko mieleesi esim. joku julkkis, joka puhuu murteellisesti tai jokin tv-sarja, jossa käytetään murteita? Entä kirjallisuus? Mitä mieltä olet siitä, että mediassa käytetään tunnistettavaa murretta?
19. Millainen tulevaisuus murteilla mielestäsi on?

LIITE 3. Murrepiirteiden tunnistus.

Tunnistatko ilmiön? Sanoisitko itse näin vai jotenkin muuten? Missä puhutaan näin?

1. Nyt on **kylymä talavi**. / Tulen sinne **kolomen jäläkeen**.

(Rastita sopivin vaihtoehto)

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla? (Voit valita useamman, tai voit myös käyttää aiemmin rajaamiasi murrealueita.)

- Itä-Suomessa -Länsi-Suomessa
- Pohjois-Suomessa -Etelä-Suomessa

2. Tua **leippä**, muni ja **maitto!** - En **luppam mittä**.

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

- Itä-Suomessa -Länsi-Suomessa
- Pohjois-Suomessa -Etelä-Suomessa

3. Kalle on **hiano nuarimiäs**, joka **juaksee pualet tyämatkast**.

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

- Itä-Suomessa -Länsi-Suomessa
- Pohjois-Suomessa -Etelä-Suomessa

4. Ensin **syöthi(i)n** ja sitten **menthi(i)n lamphaita ruokhimma(a)**

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

-Itä-Suomessa -Länsi-Suomessa

-Pohjois-Suomessa -Etelä-Suomessa

5. **Mie** annan **siullek** kukan.

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

-Itä-Suomessa -Länsi-Suomessa

-Pohjois-Suomessa -Etelä-Suomessa

6. Hän asuu **punaases taloos**.

- Tuttu ilmiö, käytän usein itse
- Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse
- Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse
- Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse
- En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

-Itä-Suomessa

-Länsi-Suomessa

-Pohjois-Suomessa

-Etelä-Suomessa

7. Kuusi on **vihree** ja **korkee**.

Tuttu ilmiö, käytän usein itse

Tuttu ilmiö, saattaisin käyttää itse

Tuttu ilmiö, mutta en juurikaan käytä itse

Olen kuullut jonkun joskus käyttävän, mutta en käytä itse

En tunnista ilmiötä, en muista kuulleen.

Missä ilmiötä voi kuulla?

-Itä-Suomessa

-Länsi-Suomessa

-Pohjois-Suomessa

-Etelä-Suomessa